

ૐ

શ્રી ન્યાયવલ્લભ.

રચનાર

વ્યાસજી વલ્લભરામ સુર્યરામ.

છપાવનાર શિષ્ય,

શા. હરીલાલ ત્રીભોવનદાસ.

રેહેવાશી અમદાવાદ મધે જમાલપુરમાં
ટાકરસુની પોળના.

(અંથસ્વામીત્વના સર્વે હક અંથકર્તાએ રુવાધીન રાખ્યાછે.)

અમદાવાદ મધે

યુનિયન પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં

ધેલાભાઈ નરસીદાસ મેહેતાએ છાપ્યું.

પ્રવત ૧૯૪૫. સને ૧૮૮૯.

મુલ્ય રૂ૦-૮-૦

જાહેર ખબર.

આ પુસ્તક અમદાવાદમાં જમાલપુર ટ્રાકરસાની પોળમાં શા,
હરીલાલ ત્રીભોવનદાસને ઘેરથી તથા, રાયપુર પખાલીની પોળમાં
વ્યાસજી વલ્લભરામ સુરજ રામને ઘેરથી, તથા અમદાવાદ સોસા-
ઇટીમાંથી તથા ભરૂચમાં કતોપરના ભજ્જર મઘે સુતરીઆવાડમાં
આશારામ ભગતને ઘેરથી તથા વડોદરાના છુકસેલર રજુછાડ મોતી
તથા ડાકોરના છુકસેલરોને ત્યાંથી રોકડી કીમતે મળશે પરદેશથી
મંગાવનારને ટપાલ ખર્ચનો એક આનો વિશેષ લાગશે.

સુચના.

આ પુસ્તકમાં વેદ, શાસ્ત્ર, પુરાણો તથા ભારત રામાયન વિગેરે ગ્રંથોમાં ઘણી ઘણી જગોએ અસંભવિત વિશયો હોય છે. અને તે સંદેહ ધરવા યોગ હોય છે, જેમકે હીરણ્યાક્ષ દાંત ઉપર ઉપાડીને બધી પ્રથ્વી લેઈ ગયો, ત્યારે તે હીરણ્યાક્ષે કેમ પ્રથ્વી ઉપર ઉભા રહીને બધી પૃથ્વી ઉપાડી લીધી. આ રીતે ઘણી અસંભવિત મતલબો હોય છે. તેથી ઘણા વિચીક્ષણ પ્રાણીયોને શંકાઓ થાય છે. અને તેવિ શંકાઓનું નીરૂપણ (ખુલાસો) આજ સુધી કોઈએ કર્યો હોય એમ જણાતું નથી કેમકે તેવું એકે પુસ્તક હજી સુધી જોવામાં આવેલું નથી. પણ તેવા તેવા સંદેહો માત્ર તોડી નાંખીને માહારાજ વ્યાસજી વદલભરામે ઉત્તર કરેલા છે. તેમાં કાંઈજ શંકાય રહેતો નથી. વળી એજ માહારાજનો રચેલો ભાગ્યાર્થ પ્રકાશ નામનો ગ્રંથ વેદ શાસ્ત્ર પુરાણોનું સંતોનો સીધાન્ત છે. અને તે ગ્રંથના જ્ઞાનથી ગેભય નાશ પામે એ નીરસંશય છે, એક પુરૂષો જગતના હીતાર્થે હરી ભજન કરવા સખંધી

ત જ્ઞાન લેવા સબંધી ઉપદેશ કરી ગયેલા છે પણ જ્ઞાન તે શું અને શાનું જ્ઞાન, અને કેઈ વાતનું જાણુ પણ હોય તેને જ્ઞાન કેહેવાય, અને શું જાણવામાં આવે તેને જ્ઞાન જાણવું એવો કોઈએ બોધ કરેલો નથી, કદી કોઈએ કરેલો હશે તો એવો હશે કે પરમેશ્વરના સ્વરૂપને જાણવાનો કરેલો હશે પણ એમ નથી કરેલો કે પરમેશ્વર આવાજ છે, કદી કોઈ કહી ગયા હશે તો નીરગુણ કે સગુણ એ બેમાંના એક પ્રકારે કહ્યા હશે. ને એક પ્રકારના કેહેવાથી બીજા પ્રકારના કેહેનારાના કેહેવાથી વિરૂધ પડેલા છે, પણ આ માહારાજે તો સઘળો જીણાસો કરેલો છે. માટે વારંવાર નમસ્કાર કરૂ છું.

અખંડા નંદકી જે.

શા. હરીલાલ ત્રીભોવનદાસ.

અનુક્રમણીકા.

અંક.	પૃષ્ઠ.
૧ અશ્વમેધયજ્ઞ વિશે પ્રશ્નોત્તર	૩
૨ અગ્નિયા રમવા વિશે પ્રશ્નોત્તર	૧૦
૩ મંઝાર મુખક વિશે પ્રશ્નોત્તર	૧૩
૪ ત્રેહ્ણી આશા ભંગ વિશે પ્રશ્નોત્તર.	૧૫
૫ હરકાયા સ્વાન વિશે પ્રશ્નોત્તર.	૧૮
વનસ્પતી થયા વિશે પ્રશ્નોત્તર.	૨૧
હીરણ્યકશ્પ મથ્વી લેઇ ગયા વિશે પ્રશ્નોત્તર.	૨૩
સમુદ્ર પીધા વિશે પ્રશ્નોત્તર.	૨૫
પ્રથ્વીથી સમુદ્ર ઉઠ્યા વિશે પ્રશ્નોત્તર.	૨૮
૧૦ ભગવદ્ ગીતા વિશે પ્રશ્નોત્તર.	૩૧
પુર્વના સંસ્કાર વિશે પ્રશ્નોત્તર.	૩૫
૧૨ ચંદ્ર થયા વિશે પ્રશ્નોત્તર.	૩૮
૧૩ ચંદ્રના શ્રાપ વિશે પ્રશ્નોત્તર.	૩૯
૧૪ પ્રહ્લયર્થ વિશે પ્રશ્નોત્તર.	૪૦
૧૫ દ્રુપતિ સતી વિશે પ્રશ્નોત્તર.	૪૩
૧૬ પંદર તથા સોળ કળા વિશે પ્રશ્નોત્તર. ...	૪૫
૧૭ હરહરીના આરાધન વિશે પ્રશ્નોત્તર. ...	૪૬

૧૮ ચાર તથા હઝાર હાથ વિશે પ્રશ્નોત્તર.	૪૮
૧૯ આકાશ થયા વિશે પ્રશ્નોત્તર.	૪૯
૨૦ જ્ઞાન તે શું તે વિશે પ્રશ્નોત્તર.	૫૨
૨૧ ચાર રામ વિશે પ્રશ્નોત્તર.	૫૫
૨૨ પરમેશ્વર ક્યાં છે તે વિશે પ્રશ્નોત્તર.	૬૦
૨૩ તેજોમય કેહે છે તે વિશે પ્રશ્નોત્તર.	૬૧
૨૪ શા આધારે પ્રથવી તે વિશે પ્રશ્નોત્તર.	૬૩
૨૫ કોઈ માહાત્માના વચન વિશે પ્રશ્નોત્તર.	૬૪
૨૬ જીવ શીવ વિશે પ્રશ્નોત્તર.	૬
૨૭ ભગત ભગવાનના દેહ વિશે પ્રશ્નોત્તર	-
૨૮ નામ રૂપના નાશ વિશે પ્રશ્નોત્તર.	
૨૯ ભગવાનને થાળ ધરવા વિશે પ્રશ્નોત્તર.	૮
૩૦ બ્રાહ્મણ વિશે પ્રશ્નોત્તર.	૮૪
૩૧ પ્રશ્નોત્તરમાં પ્રશ્નોત્તર.	૯૭
✓ ૩૨ નારી માત્ર નર્કની ખાણ વિશે પ્રશ્નોત્તર.	૧૦
૩૩ અવાચક વાચકના પોશણનો પ્રશ્નોત્તર.	૧૦૮
૩૪ આવક નાવક વિશે પ્રશ્નોત્તર.	૧૧૦
૩૫ અખાની વાણીનું પ્રશ્નોત્તર.	૧૧૨
૩૬ વેદ બાહારના મત વિશે પ્રશ્નોત્તર.	૧૧૪
૩૭ કમાલની સાખીનું પ્રશ્નોત્તર.	૧૧૬

૩૮	તુળશી પરણાવવા વિશે પ્રશ્નોત્તર.	૧૧૮
૩૯	અહંકાર વિશે પ્રશ્નોત્તર.	૧૨૨ .
૪૦	રાગદ્વેશ વિશે પ્રશ્નોત્તર.	૧૨૩
૪૧	પંચ વિશય વિશે પ્રશ્નોત્તર	૧૨૬
૪૨	નીંદા વિશે પ્રશ્નોત્તર	૧૩૦
૪૩	ગુરૂના પ્રકાર વિશે પ્રશ્નોત્તર.	૧૩૨
૪	નક્ષત્રી પ્રથવી વિશે પ્રશ્નોત્તર	૧૩૪
૪૫	પ્રભુ પુત્ર થયા વિશે પ્રશ્નોત્તર.	૧૩૬
	નામથી તરવા વિશે પ્રશ્નોત્તર.	૧૩૯
	૨મેશ્વરને રહેવાના આધારનું પ્રશ્નોત્તર.	૧૪૬
	જીવ ક્યાં જાય છે તે વિશે પ્રશ્નોત્તર. ...	૧૪૭
	યમકીંકર વિશે પ્રશ્નોત્તર.	૧૪૯
૫૦	વેદચોર્યા વિશે પ્રશ્નોત્તર.	૧૫૦
૫૧	પુત્રપુત્રી વ્યંઢળ વિશે પ્રશ્નોત્તર.	૧૫૨
૫૨	મુમુક્ષુ તથા જ્ઞાસુ વિશે પ્રશ્નોત્તર. ...	૧૫૪
૫૩	મંત્ર વિનાના સ્મરણ વિશે પ્રશ્નોત્તર... ..	૧૫૭
૫૪	પુન્ય વિશે પ્રશ્નોત્તર.	૧૫૯
૫૫	રામનામે પાશાણ તથા વિષે પ્રશ્નોત્તર	૧૬૨
૫૬	પુરણદાસનું સંવાદ સાથે પ્રશ્નોત્તર.	૧૬૪

ઝાહિર ખખર.

અમદાવાદ રાયપુર પખાલીની પોળમાં, વ્યા-
સજી. વલ્લભરામ સુરજરામને ઘેરથી; પોતાનાં રચેલાં
પુસ્તકો મળે છે. તે પુસ્તકોનાં નામ તથા તેના વિશય
તથા તેની કીમત તથા તે તે પુસ્તકોનો ટપાલ ખર્ચ
નીચે પ્રમાણે છે.

પુસ્તકોનું નામ.	વિશય.	કીમત. ટપાલખ
૧ ભાવાર્થ પ્રકાશ,	પરમેશ્વરના સ્વરૂપનો નીચ્છુય જ્ઞાન.	૩૧-૪-૦ ૩૦
૨ ન્યાયવલ્લભ,	શાસ્ત્ર પુરાણોમાંનાં પ્ર- બ્ધોત્તર.	૩૦-૮-૦ ૩૦
૩ વલ્લભપદમાળા,	જ્ઞાન વૈરાગ્યને ભક્તીનો ઉપદેશ.	૩૦-૮-૦ ૩૦-૧
૪ વલ્લભ કૃત કાવ્ય, કૃષ્ણ લીલા		
પેહેલું		૩૦-૮-૦ ૩૦-૧-૦
૫ વલ્લભ કૃત કાવ્ય, કૃષ્ણની બાળલીલા		
બીજું		૩૦-૧૦-૦ ૩૦-૧-૦
૬ વલ્લભનિતી, સંસારમાં વર્તવા સમ્બંધી.		૩૦-૫-૦ ૩૦-૦-૬
૭ દાસવાખ્યાન, ઘોડીની કથા.		૩૦-૨-૦ ૩૦-૦-૬
૮ નાટ્યોમાં શેઠોના, આગેવાનોના જીવન શાખા.	સમ્બંધી.	૩૦-૧-૦ ૩૦-૦-૬

શ્રી ન્યાયવલ્લભ.

ભાવાર્થ તથા ઉપદેશ.

સંવત ૧૯૪૪ ના ભાદરવા માસની શુકલપક્ષ એકાદશીને દીવશે વ્યાસજી વલ્લભરામ અમદાવાદમાં બાપાલાલ મગનલાલને ઘેર ભાવાર્થપ્રકાશ પોતાનો રચેલો ગ્રન્થ તેની કથા વાંચતા હતા તે સમે મોક્ષ પદ પામવાની અપેક્ષાવાળા મુમુક્ષુઓ બધાં મનુષ સાંભળવા બેઠાં હતાં તેમાંથી એક જાણે સંવાદના હેતુથી કથા પુર્ણ થયા પછી નમસ્કાર કરી વ્યાસજીની પ્રત્યે કહ્યું કે અહો માહારાજ મ્હારે પ્રશ્ન પુછવાનાં છે તે આપ આજ્ઞા કરો તો પુછું ? ત્યારે.

વ્યાસજી—ભલે ભાઈ પુછો. પણ વેદશાસ્ત્ર કે પુરાણને અનુસરતાં પુછજો. તેમાં પણ જે જે વચનોના સંદેહ પડતો હોય ને સંદેહ ધરવા લાયક હોય તેવાં

વચ્ચનોનું પ્રશ્ન પુછજો. તેમાં ઘણું કરીને જ્ઞાનમાં એ-
ટલે જ્ઞાન સ્વરૂપ જે પરમાત્મા તેના સ્વરૂપ સબંધી
પુછો તો ઘણું રૂઢ ને તેવાં પ્રશ્નનો ઉત્તર પ્રેરકની પ્રે-
રણાથી યથાર્થ દેવાશે બાકી બીજાં પ્રશ્નોનો ઉત્તર
ન્યાયમાં આવે તેવો દેવાશે ત્યાં લગી દેઈશું. કેમકે
અમારો હેતુ ઘણો જ્ઞાન સબંધી છે માટે.

વળી જે પ્રશ્ન મોક્ષનો હેતુ નથી. તેવાં પુછો
તે વ્યર્થ છે. ને અમો પરમાત્માના જ્ઞાન સબંધીના
પ્રશ્નો વિના બીજાં પ્રશ્નોનો ઉત્તર દેઈશું જ એમ કહી
શકતા નથી. કેમકે અમારો તો જ્ઞાન સબંધી અભ્યાસ
છે માટે જ્ઞાનની રકમ જે માગશે તે મળશે. જેમ કે,
કંદોઈની દુકાને મીઠાઈજ મળે પણ શાકભાજી મળે નહી
તેમ, અને કાછીઆની દુકાને શાકભાજીજ મળે પણ
મીઠાઈ મળે નહી તેમ. એજ રીતે પુરાણીઓની પા-
સેથી પુરાણ સબંધી ને શાસ્ત્રીઓની પાસેથી શાસ્ત્ર સ-
બંધી ને વેદાન્તીની પાસેથી વેદ સબંધી ને જ્ઞાનીની
પાસેથી જ્ઞાન સબંધી ઉત્તર મળે. એજ રીતે અમો પા-
સેથી જ્ઞાન સ્વરૂપ પરમાત્માના જ્ઞાન સબંધી પુછશે
તો ખુશીની સાથે જવાબ દેઈશું. તેમ છતાં તમારે પુ-

છવાં હોય તેવાં પુછો તેનો ઉત્તર જ્યાં લગી દેવાશે ત્યાં લગી દેઇશું.

હવે જ્ઞાશુ એટલે જાણવાની ઇચ્છા વાળો.

અશ્વમેધ યજ્ઞ વિશે પ્રશ્ન ૧.

કુન્દળીયો.

કે'છે અહંશા ધર્મમાં, કરવિ નહીં હંશાય;
માંડિશ સ્પર્શ કરવો નહીં, કરવે પાતક થાય;
કરવે પાતક થાય, કર્મ કાન્ડી શું કહેછે;
અશ્વમેધનો યજ્ઞ, કર્યે કળ ધાર્યું મળેછે;
કરી અશ્વનો હોમ, માંડિશચર ભક્ષણ કરવું;
બે મતમાં શું સત્ય, વેણ કયું મસ્તક ધરવું.

જ્ઞાશુ—હે મહારાજ આ કુન્દળીઆનો એવો મતલબ છે કે, ધર્મશાસ્ત્રમાં તથા ધર્મ શાસ્ત્રના આધારે જે જે ગ્રન્થો થયાછે. તેમાં એમ કહ્યુંછે કે કોઈ જીવની હંશા કરવિ નહીં. વળી માંડિશનો સ્પર્શ પણ કરવો નહીં.

આ મતથી વિરૂધ્ધ કર્મકાન્ડ, એટલે વેદાધારે અશ્વમેધાદીક યજ્ઞોના કર્મ થાયછે તેમાં એમ કહ્યુંછે કે

અશ્વમેધ યજ્ઞ કરવાથી મનવાનચ્છીત ફળની પ્રાપ્તી થાયછે. તે અશ્વમેધ યજ્ઞમાં અશ્વનો હોમ કરવો ને પછી તેના માંડિશનું ચર ભક્ષણ કરવું. આ રીતે યજ્ઞાર્થે હંશા કરવામાં તથા માંડિશભક્ષણ કરવામાં દોશ નથી એમ કહેલું છે; ત્યારે આ બેમાં શું સત્ય માનવું. જો અશ્વમેધ યજ્ઞ કરીએ છીએ તો અશ્વ હોમવો પડે છે એ જીવહંશા થાયછે. તે ધર્મશાસ્ત્ર પ્રમાણે દોશ બેસે છે. ને માંડિશ ભક્ષણ કરીએ છીએ તો ધર્મ શાસ્ત્ર પ્રમાણે ભ્રષ્ટ્રપણુ થાયછે તે પણ દોશ લાગેછે.

હવે પ્રાણી માત્રને જે જે પ્રીય હોયછે તે તે ફળ લેવાની પ્રાણી માત્ર વાંચ્છના રાખેછે. તેવું મનવાનચ્છીત ફળ લેવાને અર્થે અશ્વમેધાદીક યજ્ઞ કર્મ કરીએ છીએ તો ધર્મ શાસ્ત્રની આમન્યા લોપાય છે. ને ધર્મશાસ્ત્રની આમન્યા નથી લોપતા તો મનવાનચ્છીત ફળ પામવા યજ્ઞાદીક કર્મ થતું નથી ને તે કર્યા વિના મનવાનચ્છીત ફળની પ્રાપ્તી થતી નથી.

જુઓ તમો અશ્વમેધાદીક કર્મ કરવાનું હા કે-
હેશે તો ધર્મશાસ્ત્રની આમન્યા લોપાશેને ધર્મશાસ્ત્રની આમન્યા રાખશે તો યજ્ઞાદીક કર્મની આમન્યા લોપાશે.

જુઓ યજ્ઞાદીક કર્મ કરવાનું ખંડન કરશે તો તે સંભવશે નહીં. ને અહંશીક ધર્મનું ખંડન કરશે તો તે પણ સંભવશે નહીં. કેમકે યજ્ઞાદીક કર્મ તથા અહંશીક ધર્મ સખંધી જેણે વિસ્તાર કર્યો છે તે કાંઈ જેવા તેવા પુરૂષો નથી. માટે બંને પક્ષનો યથાર્થ ઉત્તર આપો.

વળી ધણાએક એમ કેહેછે કે યજ્ઞોમાં પશુના હોમ કરતા હતાજ. પછી પાછા તે પશુઓને સજીવન કરીને કાઢાદો મુકતા. તે વાત ખરી કે ખોટી હશે. તે પણ કપા કરીને કહો..

ઉત્તર ૧.

વ્યાસજી—જુઓ ભાઈ અહંશીક ધર્મ પાળતા ને યજ્ઞાદીક કર્મ પણ કર્તા તે બંને વાર્તા ખરીછે. જુઓ કે અજ્ઞો કર્તા તેમાં પશુનો હોમ પણ થતો ને જીવહંશા થતી નોહોતી. તે એવી રીતે યજ્ઞ કરતા હતા કે. જે પશુને હોમવો હોય તે પશુને યજ્ઞની પાસે લાવતા ને તે પશુનું બ્રાહ્મણો વિધી પ્રમાણે પુજન કરાવીને પછા તે પશુના ચર્ણની ખરીનો નખ થોડો છેદન કરી લેતા ને તેના મુસ્તકની રૂવાંટી તથા નાભીની રૂવાંટી ને

પુછનો પાછળનો ભાગ તથા કર્ણની ટીશી એટલું થોડું થોડું છેદન કરીને તેનો યજ્ઞમાં હોમ કરતા તે હોમની જે ધુમ્ર નીકળતી તેની વાસના લેતા એટલે તે માંડિશ ભક્ષણ કર્યા બરોબર થતું, જેમકે પીતુની કીચા કરીએ છીએ તેમાં પીંડ સુંઘવાથી જમ્યા બરોબર થાય છે તેમ તે ભક્ષ કર્યા બરોબર થતું ને તે વાસના લીધી તેથી તે ભક્ષણ કર્યું ગણાય નહીં.

એ પ્રકારે માંડિસ ભક્ષણ કરતા. તેથી ધર્મશાસ્ત્રનો કાંઈ બાધ લાગતો નહીં. ને અશ્વઘોક પશુના અવયવોનો જે થોડો થોડો ભાગ છેદન કરતા તેથી તે પશુ મરણ પામતો નહીં તેણે કરીને અહંશીક ધર્મ પણ સચવાતો હતો. અને તે પશુને પછીથી સજીવન છુટો મુકી દેતા હતા.

પછી તે પશુને કોઈ પ્રાણી બંધન કરતું નહીં જેમ આંકેલા નંદી (આબલા)ને મુકે છે તેમ મુકી દેતા તેથી હોમેલા પશુને સજીવન કાઢાડી મુકતા એમ કહે છે. મુળ જે પુરૂષોએ અશ્વમેધાદીક યજ્ઞો કરવાનું કહેલું તે આ કહ્યું તે આ પ્રમાણે કહેલું. ને એજ રીતે કરવાથી જીવ હંશા થતી નહોતી તેમ માંડિસ ભક્ષણ કરવું પડતું નહોતું ને અશ્વમેધ થતો તેમ માંડિસ ભ-

ક્ષણ પણ થતું એ રીતે બેઉ પક્ષ સચવાતા આ વાર્તા યથાર્થ બંને શાસ્ત્રોને અનુસરતી છે.

જો કોઈ એમ કહેશે કે યજુનેજ હોમી દેતા અને તેના માંડિસનું ભક્ષણ કરતા (ખાતા) અને તે યજુને પાછા પ્રાહણો સજીવન કરતા. તો આ વાત સંભવતી નથી. કેમકે અશ્વમેધ યજ્ઞો કરનાર જો અશ્વ ને હોમતા હોત તો તેને જીવહંશાનો દોષ લાગેજ અને તે દોશ લાગવાથી ખાર વર્ષ સુધી નર્કવાસ ભોગવે છે એમ મળી રત્નમાળા નામના ગ્રન્થમાં અગ્ની આરમા પ્રણુના ત્રીજ શ્લોકમાં કહ્યું છે તે જો કે.

શ્લોક.

અશ્વમેધસ્યકર્તાર સ્તેહિદ્વાદશમાબ્દીકં.

આપદુઃખમવાપ્નોતિ નાનાકારવ્યથામયં:

અર્થ, અશ્વમેધનો યજ્ઞ કરનાર ખાર વર્ષ સુધી નાના પ્રકારનાં નર્કને ભોગવે છે.

હવે જો ભાઈ અશ્વમેધના કરવાવાળાને તો નર્ક ભોગવવાનું કહ્યું ત્યારે તેનું મનવાનચ્છીત ફળ તો ક્યાંએ ઉડી ગયું ને નર્ક ભોગવવું પડે. માટે અશ્વ હોમતા એ વાત સંભવતી નથી.

અને અમોએ જે રીતે અશ્વમેધાદીક યજ્ઞ કરવાનું કહ્યું તેમજ આગળના જ્ઞાની પુરૂષો યજ્ઞ કરતા તેથી તેમને જીવહંશાનો દોશ લાગતો નોહોતો ને તે નહીં લાગવાથી નર્ક ભોગવવું પડતું નોહોતું ને મન-પાનચ્છીત ફળ પામતા હતા.

વળી માંડિસ ભક્ષણ કરતા નહોતા ને અમો જે પ્રમાણે ઉપર કહી ગયા તે પ્રકારે વાસના લેતા. તેણે કરીને તે પ્રાણી બ્રહ્મપણુ પામતા નહીં ને પોતાના અહંશીક ધર્મથી પણ બ્રહ્મ થતા નહીં.

વળી હાલના અજ્ઞાની પ્રાણીઓ એમ સમજે છે કે યજ્ઞમાં પશુને હોમી દેતા ને તે પશુઓને પછી પાછા બ્રાહ્મણો સજીવન કરતા. આ દારતા તરછટ ખોટી છે. જે બ્રાહ્મણો સજીવન કરી શકતા હોત તો તે બ્રાહ્મણોના પુત્ર પુત્રાદીક મરણ પામતા તેને તે કેમ સજીવન કરી શકતા નહોતા. આ વાતથી સજીવન કરતા તે વાત સંભવતી નથી. પણ તે પશુઓનાં રૂવાટાં નખ વિગેરે કાપી લેઈ પશુને સજીવન મુકી દેતા આ વાર્તા ખરી ને યથાર્થ છે. પણ હાલના અજ્ઞાની પ્રાણીઓ કેહેનારા પુરૂષોનો કેહેવાનો ભાવાર્થ નહીં સમજતાં ને ન્યાયમાં વાર્તા નહીં લાવતાં ફક્ત વચનોને

પ્રહણ કરી રેહેછે તેવા પ્રાણી કોઈવાર હંશા પણ કરેજ. તેમ માંડિશાદિકનું ભક્ષણ પણ કરેજ. તેવા પ્રાણીને મહા ધાતકી સમજવા ને તેવાના મળતીયા પણ ધાતકી છે. તે વિશે ભીશમપીતાએ રાજ યુધિષ્ઠર પ્રત્યે કહ્યું છે.

શ્લોક.

હંતાતદનુમંતાચ શાસીતાક્રયવિક્રયી ॥
સંસ્કરતાચોપહરૈર્તાચ સ્વાદશ્ચાષ્ટઘાતકાઃ ॥

અર્થ. એક તો પશુને મારનારો, બીજો મારનારના વિખાણ કરનારો, ત્રીજો શીખવાડનારો, ચોથો તે પશુને વેચાથી આપનારો, પાચમો વેચાથી લેનારો, છઠો તે માંડિશને અગ્ની ઉપર મુકનારો (હોમનારો) સાતમો માંડિશ લાવી આપનારો, ને આઠમો માંડિશનું ભક્ષણ કરનારો એ આઠે ધાતકી છે.

હવે જો ભાઈ આગળના જ્ઞાનવાન બ્રાહ્મણો પશુ હોમાવતા નોહોતા ને હોમતા પણ નહીં ને માંડિશાદીકનો ભક્ષ પણ કરતા નહીં જો કરતા હોય ને હોમતા કે હોમાવતા હોય તો તે ધાતકી ગણાય. માટે

અમોએ અશ્વમેધાદીક પશુઓને હોમવાનું કહ્યું તે પ્રમાણે હોમીને યજ્ઞ કરતા હતા.

વળી બીજી રીતે પણ કરતા હતા. કે આઠ વર્ષ ઉપરાન્તની જુની ડાંગેર હોય તેના ચોખાને પણ-પશુ એવું નામ કેહેવાય છે તે ચોખાનો લોટ કરી તેનો પશુઆકાર બનાવીને યજ્ઞોમાં હોમતા હતા. તે વડે કરીને પણ યજ્ઞ પરીપુર્ણ થતો હતો ને અહંસીક ધર્મ પણ સચવાતો હતો.

જો ભાઈ આ રીતે સમજીને વર્તનાર પ્રાણી બંને શાસ્ત્રને અનુસરતા રહેછે ને એકે શાસ્ત્રની આમન્યા લોપાતી નથી. એજ તારા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે.

અગયા રમવા વિશે પ્રશ્ન. ૨

દોહરો.

બહુ ગ્રન્થોથી સાંભળ્યું, તેથી પડીયો બહેમ;
આગળ અહંસીક ધર્મના, અગયા રમતા કેમ.

અર્થ હે મહારાજ ઘણા ગ્રન્થોમાં એમ સાંભળ્યું છે કે આગળના અહંસીક ધર્મના પાળનારા જેવા કે પાન્ડવો હરીશ્ચંદ્ર નળરાજ આદે અહંસીક ધર્મ

પાળતા ત્યારે તેઓ અગયા રમવા કેમ જતા. ને તે અગયા રમતા ત્યારે તે અહંસીક ધર્મ ક્યાં રહ્યો. તે ક્રપા કરીને કહ્યો.

ઉત્તર. ૨

વ્યાસજી—જો ભાઈ અગયા રમતા એટલે શું અને તે તું શું સમજ્યો છે. તે કહે.

જ્ઞાશુ—હે મહારાજ અગયા રમતા એટલે અગને મારતા.

વ્યાસજી—જો ભાઈ આ તાહાફ બોલવું સવળું છે ને સમજવું અવળું છે. જો કે અગયા રમતા, પણ અગયા મારતા એમ તું કહેતો નથી તેમ કોઈ ગ્રન્થોવાળા પણ એમ કહેતા નથી કે ફલાણો રાજ અગયા મારવા જતો ફક્ત એમજ સઘળાં પુસ્તકોમાં કહ્યું છે કે ફલાણો રાજ અગીયા રમવા ગયો. પણ મારવા ગયો એવું કોઈ ગ્રન્થમાં કહ્યું નથી. તેમ છતાં જે અજ્ઞાની જીવ છે તે એમ સમજે છે કે અગયા રમવા જતા એટલે તે અગને મારતા. આ રીતે પોતે પોતાની મેળે અજ્ઞાનતાથી સમજી લે છે, બાકી સબદમાં તો તરછટ ઉઘાડું કહ્યું છે કે અગીયા રમવા જતા. એટલે અગની સાથે રમતા.

વળી આ ઉપરથી કોઈ એમ શંકા કરશે કે અગની સાથે શી રીતે રમતા. તે જોકે અગની દોટ વણી હોયછે તેની સાથે પોતાની અથવા પોતાના અશ્વની દોટ પોહોચેછે કે નહીં અને અગને પોહોચવુંજ એવો હેતુ રાખીને પોતાને ચરણે અથવા અશ્વથી અગને જોઈ અગની પુઠે પડતા અને દોડતાં દોડતાં નાગ પાસ વિગેરેનાં અગને બાંધવા જેવાં બાણ ફેંકતા તેથી તે અગ બાંધન થતો પછી તે અગ પાસે જઈ તે અગને છોડી મુકતા એ રીતે અગની સાથે રમત રમતા માટે અગીયા રમવા જતા એમ શબ્દ ઉઘાડો કહેલો છે. વળી રમત કરતાં અચાનક અગને બાણ વાગી જતું તો તેથી તેમને દોષ નોહોતો. કેમકે એ રમનારનો હેતુ કાંઈ અગને મારવાનો રહેતો નોહોતો તેમ છતાં વાગતું તો તે અજાણથી થવાનો દોશ નથી. તેમ છતાં પાછા તે લોકો પ્રાયશ્ચીત (પાપનું નીવારણ) કરતા હતા. આ રીતે અગીયા રમવાનું કહેલું છે તેને લોક મારવા જતા એમ ઉંધું સમજ્યાછે. પણ આગળના હરીજન પુરૂષો અહંશા ધર્મ પાળતા તે કોઈ કાળે હંશા કરેજ નહીં. ને વિના અપરાધે અગને એવા ધર્મવાન પુરૂષો મારે એ

વાત સંભવે નહી, માટે જો ભાઈ ઉપર કહ્યું તે પ્રમાણે
અગીયા રમતા. એજ તારા પ્રશ્નનો ઉત્તર ન્યાયમાંછે.

મંજાર મુખક વિશે પ્રશ્ન. ૩

કુંડળીયો.

ભુઓ મુખક મરવા, તાકે મની રહી મુન્ય;
તેને હાંકી કાઢતાં, કહો પાપ કે પુન્ય;
કે'શો કદાપી પુન્ય, નુન્ય તેથી પણ આવે;
થાયે આશા ભંગ, દોષ તે મહેટો કાવે;
કરવા દૈયે ભક્ષ, ચક્ષથી જોયે પાપી;
બન્ને બાબુ દોશ, કઈં શું બને કદાપી .

અર્થ હે માહારાજ મંજારી મુખક કેહેતાં ઉંદરને
મારવા આશાભેર તાકી રહી હોય તે બીલાડીને હાંકી
મુકીએ તો તેથી તેની આશા ભંગ કર્યાનો દોશ બેસે
છે; જો હાંકી મુકતા નથી તો ઉંદરને મારેછે તે આપણ
જોઈ રહીએ તો તે પણ દીકાનો દોશ લાગે છે. આ
વિશે શું કરવું તે કૃપા કરીને કહો.

ઉત્તર. ૩

વ્યાસજી—ખીલાડી મુખક મારવા આશાભેર બેશી રહી હોય, તેને હાંકી કાઢવી તે માહા પુન્ય છે. દેશ માત્ર પાપ નથી. કેમકે ખીલાડીને મુખક વિના અનંત પદાર્થો અન દુધ ગ્રત વીગેરે ખાવાનાં છે, ને તે ખાયછે. તેમ છતાં હંસા કરવાની આશાએ બેશી રહી હોય તે આશા ભંગ કર્યાનો દોશ નથી. કારણ કે એનું એજ ભક્ષ હોય ને ખીજું પદારથ ભક્ષ કરતી નહોય તો આશા ભંગનું પાપછે. પણ ખીજાં ઘણાં પદારથ એનું પોષણ કરવાનાં છે ને કરેછે. તેમ છતાં જીભ્યા સ્વાદને લીધે હંસા કરે છે તેથી આશા ભંગનો દોષ નથી.

વળી માંડિસઆરી જે જીવછે તેને નીચંતા ઘણીએ આપણી દ્રષ્ટીથી ન જોવાય તેવે સ્થળે તે જીવોને વસાવ્યાં છે. જોકે મછ મધર વિગેરે જે માંશ-આરી જળનાં જીવછે તે એકખીજનો આર કરેછે. ને તે જીવને અન ઘાસ વિગેરે ખીજો કોઈ પદારથ ખાવાનો જળને વિશે નથી ફક્ત માંડિસનોજ આર કરેછે ત્યારે તેવા જીવોને જળમાં વાસ આપ્યો છે તે જીવો

જળમાં હંશા કરેછે તે આપણી દ્રષ્ટીએ દેખવામાં આવતું નથી. એમ નીચંતાએ વિવેક રાખેલો છે. વળી વાઘ વિગેરે જે માંશઆરી છે તેને વનને વિશે વાસ આપ્યો છે. માટે તેનાથી થતું પાપ આપણી દ્રષ્ટીએ જોવામાં આવતું નથી આ રીતે નિચંતાએ વિવેક રાખી હંસાવાળા જીવો આપણાથી ઘણા અળગા રાખ્યાછે. ને આપણે અહંસીક ધર્મછે. તેમ છતાં જે પ્રાણી હંશા કરી માંડિસ ભક્ષણ કરેછે તે પ્રાણી રોમ રોમ નર્કના અધીકારી છે કારણ કે આપણે માંડિશ વિના અનંત પદારથો ખાવાનાં નિચંતા ધણીએ કરેલાં છે માટે—જો ભાઈ તારા ત્રીજા પ્રશ્નનો ઉત્તર ઉપદેશ સહિત કર્યો તેજ ન્યાય નિતીનો છે.

ત્રેહેની આશા ભંગ વિશે પ્રશ્ન. ૪

કુંડળીયો.

ત્રેહે વ્યંની વ્યાપક થયો, કે અખળાને અંગ;
ભાગે રતુ તે મુખથી, કહો શું કરવો સંગ;
કહો શું કરવો સંગ, સંગ કરવે સત્ય ભાગે;
નહી દેવાથી પાપ, ખાળ હ્યાનું લાગે;

બે બાબુ છે દોષ, થયો અપશોસ ઘણેરો;
મહારાજ વલ્લભરામ, ખુલાસો દીજે અણેરો.

અર્થ. દ્રેહ એટલે કામજ્વર કોઈ અબખાને આંગ વાપવાથી તે અબખા આશા ભેર આવીને રતુદાન માગે, તેથી જો તેને રતુદાન આપીએ છીએ તો સત્ય ભાગેછે ને જરકર્મ કર્યાનો દોષ લાગેછે ને રતુ નથી આપતા તો તેની આશા ભંગ થાય છે ને બાળહત્યા બેસેછે. આ વિશે ખુલાસો કરો.

ઉત્તર: ૪

વ્યાસજી—જો ભાઈ રતુ માગનાર સ્ત્રીને શાસ્ત્રાધારે પોતાના લજ્જના સ્વામી પાસેથી રતુદાન માગવાનો અધીકાર છે. તેમ છતાં શાસ્ત્રની મર્યાદા લોપીને અન્યની પાસે માગે તેને રતુદાન દેવું નહીં જોઈએ. તેમ દેનારાને પણ શાસ્ત્ર આધારે પોતાની લજ્જની સ્ત્રીને જ રતુ દેવા અધિકાર છે. તેમ છતાં પરપુરુષને રતુ આપે તે, અને પરપુરુષ પાસે રતુ માગે તે બંને સત્ય ભંગ થઈ નર્કનાં અધીકારી થાયછે. અને જે સ્ત્રી પરપુરુષ પાસે રતુની આશા રાખી રતુ માગે તેની આશા

ભંગ કર્યાનો જરા પણ દોશ નથી. કેમકે તેણે નિતી રહીત આશા રાખી તે આશા ભંગ કરવાનો જરા પણ દોશ નથી. જેમ ત્રીજા પ્રશ્નમાં મંઝારીની આશા ભંગ કર્યાનો દોશ નથી તેમ આએ પણ દોશ નથી.

જ્ઞાશુ—હે માહારાજ તમેએ કહ્યું તે ખરું છે તોપણ મને તો એમ લાગે છે કે જે સ્ત્રી આશાભેર આવી રતુ માગે તેને રતુ નહીં આપવાથી આશા ભંગ કર્યાનો દોશ લાગે માટે આશા પુરી કરવી જોઈએજ

વ્યાસજી—ધન્ય છે ભાઈ આ કોહોછો તે પ્રમાણે મુળથી માંડીને ઠેકલગી વરતો તો તો તમે આશા પુરી કરવા રતુદાન આપો તેથી તમને દોશ નથી. માટે હવે જુઓ ભાઈ આજ અમેને તમારી અત્યારથી એવી આશા થઈ છે કે તમે (૫૦૦૦) ની આશામી છો તે તમારા પાંચ હજારમાંથી અમેને (૪૦૦૦) રૂપિયા આપો. જો નહીં આપો તો અમારી આશા ભંગ કર્યાનો દોશ તમેને લાગશે.

જ્ઞાશુ—હે માહારાજ તે તો કેમ અપાય.

વ્યાસજી—જો ભાઈ તે ન અપાય તો આ રતુ

પણ કેમ અપાય જો અમોએ ૩૪૦૦૦) માગ્યા તે રીતી રહીત માગ્યા તેથી તુ આપે નહી તેમ રતુ માગનારી પોતાનો અધીકાર છોડી અન્ય પાસે રીતી રહીત માગેછે તેને પણ રતુ અપાય નહી નેતે નહી આપવાથી દોશ લાગે નહી.

વળી તેં કહ્યું કે રતુ નહી આપવાથી બાળહત્યા લાગે. તે પણ ખોટું છે જો કે દ્રેહેતો ઘણી ઘણી વેળા પ્રાણી માત્રને ઉત્પન્ન થાય પણ તે વેળાએજ બાળક થશે એમ કાંઈ નીશ્યે નથી. માટે બાળહત્યા પણ લાગતી નથી.

સંવત ૧૯૪૪ ના આસોમાસની સુકલપક્ષ દ્વીતીયાને દીવશે વ્યાસવલ્લભરામ અમદાવાદમાં હરીલાલ ત્રીભોવનદાસને ઘેર ભાવાર્થપ્રકાશ પોતાનો રચેલો ગ્રન્થ તેની કથા વાંચતા હતા તે કથા પુર્ણ થયા પછી એકજણે નમસ્કાર કરી વ્યાસજીને કહ્યું કે હે માહારાજ તમારૂં રચેલું વલ્લભનિતીનામનું પુસ્તક છે તેમાં ઈદ્રવિજયછંદમાં તમે પ્રબળ કયું છે કે.

પ્રશ્ન. ૫

ઇંદ્રવિજયછંદ.

હડકવાવાળુ સ્વાન વસ્તીમાંહી,
વળ્યુ ને બેજળે જોયુ કદાપી;
તેમાંથી એકજળે બુમ પાડીને,
સરવ જીવોને સુચના આપી.
તેથી બીજે મારી વારી રાખી કહું,
કે સ્વાનનું શીશ નાખશે કાપી;
વ્યાસ કહે એમ બેઉ વદ્યા તેમાં,
કહે ભાઈ કેને જણવો પાપી.

હે માહારાજ આ આપના પ્રશ્નનો ઉત્તર આપ કરો. હડકાયા સ્વાનને દેખી બુમનો પાડનારો પાપી કે બુમ પાડનારને વારી રાખનારો પાપી, તે કયા કરીને કહેા.

ઉત્તર. ૫

વ્યાસજી—બુમ પાડનારને વારી રાખનારો પાપી, બુમનો પાડનારો પાપી નહી; કેમકે બુમ પાડનારાયે બીજ લોકોને આઘા ખશી જવાને ચેતવણી આપવા બુમ પાડી, જો બુમ પાડીને ચેતવણી ન આપે તો તે

સ્વાન ઘણાકને કરડે ને તેના કરડવાથી ઘણાક મરણ પામે માટે ચેતવણી આપવીજ જોઈએ, તે ચેતવણી આપવામાં એ સ્વાનને મારજો એમ એનો હેતુ નથી માટે તે પાપી નથી; વળી માહારી બુમ પાડવાથી એને કોઈ મારશેજ એમ જાણીને બુમ પાડી નથી. માટે તે પાપી નહીં. કદાપી બુમ પાડનારો એમ જાણતો હોય કે હું બુમ પાડું તેથી એ સ્વાનને ગમે તે કોઈ મારશેજ પણ હાલ ઘણા જીવોનો બચાવ થાય છે એમ બેઉ પક્ષ જાણીને બુમ પાડે છે તો તે પાપી નથી કેમકે એક જીવને માટે અનેક જીવની હાની થાય છે તેમ છતાં પાછું તે હડકવા હાલેલું પ્રાણી કદી-કાળ જીવવાનું તો છેજ નહીં અંતે બે દીવશે કે ચાર દીવશે મરવાનું તો છેજ અને તે મરતાં મરતાં પાછું બીજને મારતું જવાનું છે, માટે બુમ પાડનાર પાપી નથી.

અને બુમ પાડનારને વારી રાખનારો પાપી છે કેમકે સર્વ પ્રાણી માત્ર સમજે છે કે હડકવા હાલેલું પ્રાણી અંતે બેચાર દીવશે મરે છે તો ખરૂંજ, અને તે જોને કરડશે તે પણ મરશે એમ સમજે છે તેમ છતાં એક જીવ જે સ્વાન મરવાનું તો છે ને જીવવાનું નથી તેમ છતાં તેને થોડો વખત બચાવવાના હેતુથી બુમ

પાડનારને વારેછે પણ એમ વિચાર નથી કરતો કે એ
સ્વાન અનેક જીવનું નુકશાન કરશે ને કરશે એમ
જણ્યા છતાં વિચાર નહીં કરતાં અનેક જીવની હાંની
થવા દેવા જીમ પાડવા ન દે તે પાપી છે. જો ભાઈ
ન્યાય ભરેલી વાત તો આ છે પછી માનો યા ન માનો.

વનસ્પતી થયાનું પ્રશ્ન. ૬

કુંડળીયો.

કેછે સૌ કશ્યપ તણી, મૈથુન સ્ત્રી જાણ,
ખટ નેત્રા શુભ સુંદરી, તેહ તણી પરમાણ;
તે પ્રેમદાને પેટ, ગરભનો આવ્યો દા'ડો,
અવતરીયો પરીવાર, અનંત જાતિનાં ઝાડો.
ઘણ પાંખડાં પાન, વનસ્પતી ભાર અરાડે,
ક્યાં તે માયાં પેટ, સંભવે નહીં કો દાડે.

અર્થ હે મહારાજ ઘણા પુસ્તકોથી એમ જણ્યું
છે કે કશ્યપને તેર નારી તેમાંથી ખટનેત્રા નામની
સ્ત્રીને પેટ અરાઢભાર વનસ્પતી અવતરી. એ વાત
મોહોટા પુરૂષો કહી ગયાછે પણ તે સંભવીત નથી ?
કેમકે આવાં મોહોટાં વ્રક્ષો મનુશાક્ટીના ઉદર વિશે

સમાયા હોય ને તે અવતરે આ જરા પણ સંભવતું નથી. તેનું કેમ હશે. એ તે મોહોટા પુરૂષો ખરૂં કહી ગયા હશે કે ખોટી ગપ મારી ગયા હશે. તે કપા કરીને કહેા.

ઉત્તર. ૬

વ્યાસજી—જો ભાઈ જેને મોહોટા પુરૂષોએ કહેલું તે ખોટું નહીં, પણ જે અસંભવિત ભાસેછે તે સવળુ સમજાણું નથી તથા કોઈએ સવળું સમજાવ્યું નથી માટે અસંભવીત ભાસેછે. માટે સવળુ સમજજો કે કસ્થપની એક નારીને પેટથી અરાઢભાર વનસ્પતિ અવતરેલી તે વાત ખરી છે.

તે કેવી રીતે કે ખટનેત્રાને ઉદરથી અરાઢભાર વનસ્પતીના બીજના અંકુર ભરેલું એક ઇન્દ્ર અવતર્યું તે ઇન્દ્ર જગતના જીવોને માટે પૃથ્વીમાં ગોળીને ઘાલેલું તેનાં બીજ અંકુર પૃથ્વીમાં પસરીને તેનાં વ્રક્ષો થયાં ને તે દીવશથી પૃથ્વી તત્ત્વવાન થઈ. અને પૃથ્વીનું તત્ત્વ તે વનસ્પતીના બીજના જે અંકુર છે તે છે તેને ઘણા વિદ્વાનો ગંધ કહેછે. ને ઘણાક તેને પૃથ્વીનું તત્ત્વ પણ કહેછે. આ રીતે તારા મુખ્યનો ઉત્તર યથાર્થ છે જો આ વાત કબુલ નહીં કરીએ તો મોહોટા

પુરુષોએ વનસ્પતી અવતર્યાનું કહ્યું તે ખોટું થશે. પણ મોહોટા પુરુષો કદી ખોટું કહેજ નહીં એમ માનીએ તો આ કહ્યું એ રીતે અસંભવિત વાતનો સંભવીત મતલબ નીકળે છે.

હીરણ્યાક્ષ પૃથ્વી લઈ ગયાનું પ્રશ્ન. ૭

કુન્ડળીયો.

ઠહેમ વડે વિચારનું, પ્રશ્નજ પુછું એક,
ઉત્તર આપો જ્ઞાનથી, વિચારી વિવેક;
વિચારી વિવેક, જોઈ મેં પુરાણ વાતો,
અવનીને હીરણ્યાક્ષ, દંતપર લેને જતો.
ક્યાં રહી લીધી ભોમ, જતોતો શાપર ચાલી,
ક્યાં ધારણ કરી ધરણ, વારતા ખરી કે ખાલી;

અર્થ બ્યાહરા પુરાણને વિશે હીરણ્યાક્ષ દંત ઉપર ચઢાવીને પૃથ્વી લેઈ ગયો. આ વાત વિશે એવિ શંકા છે કે બધી પૃથ્વી દંત ઉપર ઉપાડીને લેઈ ગયો ત્યારે તે કઈ પૃથ્વીપર ઉભા રહીને પૃથ્વી ઉપાડી બધી પૃથ્વી લીધો ત્યારે બીજી રહીતી એ કેહેવું સંભવે નહીં ને એ કેહેવું સંભવે નહીં તો કેઈ ભોમીપર ઉભા રહીને ભોમી લીધી. વળી તે લેઈને ચાલ્યો ગયો તે

કેઈ પૃથ્વી ઉપર ચાલ્યો ગયો. આ બધી વારતા અસં-
ભવિત ભાસેછે, માટે આ વિશે ખુલાસો કરો.

વ્યાસજી—જો ભાઈ હીરણ્યાક્ષ દંત ઉપર પૃથ્વી
લેઈ ગયો એમ જે મ્હોટા પુરૂષો કહ્યું તે પ્રથ્વીના તત્વ
ઉપર દૃષ્ટી રાખીને કહ્યું છે. જેમકે કોઈ ડાહ્યાનામનો
પ્રાણી મર્ણુ પામ્યો તે વેળા તેના સગાં તે મરદાને દેખી
એમ કહે કે અરેરે એ ડાહ્યો ક્યાં છે ડાહ્યાને તો રડયા
જન્મડા લેઈ ગયા. હવે જો ભાઈ ડાહ્યાનું 'ખોળીયું' તો
ઘરમાં પડ્યું છે તેમ છતાં કહે છે કે ડાહ્યાને તો જન્મડા
લેઈ ગયા. તે એવા હેતુથી કહે છે કે ડાહ્યાના 'ખોળી-
યાનું' તત્વ જે જીવ હતો તે લેઈ ગયા એ તત્વ ઉપર
દૃષ્ટી રાખીને લેઈ ગયા એમ કહે છે તેમ પ્રથ્વીનું તત્વ
જે કસ્યપની સ્ત્રી ખટનેત્રાને પેટથી વનસ્પતી માત્ર-
ના બીજના અંકુરનું ભરેલું જે ઇન્દ્ર થયું હતું તે ઇન્દ્ર
પ્રથ્વીમાં પસારો થઈ પ્રથ્વી તત્વવાન થવા થાલેલું તે
ઇન્દ્ર પ્રથ્વીમાંથી દંતવતી ખોતરી કાઢીને દંતપર
રાખી હીરણ્યાક્ષ લેઈ ગયેલો તે પ્રથ્વીનું તત્વ લઈ
ગયો માટે પ્રથ્વી લેઈ ગયો, એમ પ્રથ્વીના તત્વ ઉપર
દૃષ્ટી રાખીને મ્હોટા પુરૂષો એ પ્રથ્વી લેઈ ગયો એમ
કહેલું છે.

વળી દેહનું તત્ત્વ જેમ જીવ તે દેહમાંથી ગયો
 એટલે તે દેહ નીરાર્થ છે તેમ પ્રથવીના તત્ત્વ વિના પ્રથવી
 નીરાર્થ છે ને તત્ત્વ વડે પ્રથવી અનંત ગુણ કરતા છે,
 જેમ જીવવાળું જોળીયું અનંત ગુણને અનંત કાર્ય
 કરતા છે તેમ વળી પ્રથવીનું તત્ત્વ ગયું એટલે પ્રથવીજ
 ગઈ એમજ કહેવાય, જેમ કોઈનો દેહમાંથી જીવ જાય
 છે તે વેળા દેહતો ઘરમાં પડ્યો હોય છે તેમ છતાં એમ
 કહે છે કે ફલાણો ગયો. તેમજ પ્રથવીનું તત્ત્વ જવાથી
 પ્રથવી ગઈ અથવા પ્રથવીનું તત્ત્વ લેઈ જવાથી પ્રથવી
 લેઈ ગયો એમ કહેલું છે.

સમુદ્ર પીધા વિશે પ્રશ્ન. ૮

કુંડળીયો.

સુણો સીંધુ જળ તણું, કર્યું અગસ્તે પાન,
 શંકા મ્હોટી એજછે, તોલ કરો વિદ્વાન;
 તોલ કરો વિદ્વાન, કલેવર કેવું મ્હોટું,
 તેમાં માયું નિર, કહો એ ખરું કે ખોટું;
 કર્યો પીને પેશાબ, થયું જળ તેથી ખારું;
 ઉત્તર દો મહારાજ, ભાન ભરમાયું મ્હારું;

અર્થ હેમારાજ એક કથાને વિશે એમ સાંભળયુછે,
 કે અગસ્ત રૂશી સમુદ્રનું પાન કરી ગયા (પી ગયા)
 જુઓ એ પી ગયા હોય એ વાત સંભવતો નથી કે-
 મકે સમુદ્ર કાંઈ અગસ્તના પિટ કરતાં નાહાનો નોહોતો
 માહા મોહોટો સમુદ્ર તેનું જળ પીગયા. તે જળ અ-
 ગસ્તના ઉદરમાં માયું એ સંભવતુ નથી. કદી એમ
 કહેશો કે જળપાન કરતાં ગયા તેવુંજ તે જળ બળીને
 ભસ્મ થતું ગયું એટલે તે જળ સમાયાની શંકા ક્યાં
 રહી. જો એમ કહેશો તો પણ શંકા છે કે પીતા પીતા-
 માં બળીને ભસ્મ થતું ગયું તો પાછું પેશાબ દ્વારાએ
 પાછું કાઢાડયું એમ કહેલુ છે તે સંભવશે નહી વળી
 પેશાબ દ્વારાએ એ કાઢાડયું તેથી તે જળ ખાઈ થયું
 એમ પણ કહ્યું છે આ રીતે ઘણી શંકા છે તેનો ખુલાસો
 કોઈ પુસ્તકમાં કર્યો નથી, તેમ કોઈ વિદ્વાનોએ કથા-
 ના વાંચનારા તે પણ ખુલાસો કરતા નથી. મોટે આપ
 નીરશંકા ન્યાયમાં આવે તેવો ઉત્તર કરો.

ઉત્તર ૮.

વ્યાસજી—જુઓ ભાઈ તમારી શંકા ખરી છે ને શંકા
 કરવા યોગ્ય છે. જો કે અગસ્તે સીંધુપાન કર્યું આ વચ-
 ન ખોટું માનવું તે પણ યોગ્ય નથી, કેમકે મોહોટા પુ-

રૂષો કહી ગયા તે ખોટું માનવું એ અયોગ્ય છે. તેમ
એ વારતા અસંભવીત ભાસેછે માટે ખરું પણ મનાતું
નથી. પણ મોહોટા પુરૂષોના વચનોનો ભાવાર્થ સમ-
જવાથી મોહોટા પુરૂષોનાં વચનો સત્ય ભાસેછે ને શંકા
રહેતી નથી. માટે ભાવાર્થ સમજી ઉત્તર દેઈએ તે તું
ન્યાયથી જો.

અગસ્ત રૂષીએ સમુદ્રપાન કર્યું તે સમુદ્રનું સત્ત્વ
તે પોતે પાન કરી ગયેલા પણ સમુદ્રનું જળપાન કર્યું
હોય તે સંભવે નહીં જો સમુદ્રનું જળપાન કર્યું હોય
તો તે જળના ભેગા જળનાં જંતુ પણ જવાં જોઈએ.
પણ તે કથામાં પાછું એમ કહેલું છે કે અગસ્તે સમુ-
દ્રપાન કર્યું એટલે જળનાં જંતુ માત્ર સમુદ્રને સ્થળે
તરફડવા લાગ્યાં. ત્યારે જો કે જળપાન કર્યું તો તે
જળના બધાં જંતુ પણ અગસ્તના ઉદરમાં જવાં જો-
ઈએ પણ તે નહીં ગયા તે ઉપરથી એમ સીધ થાયછે
કે સમુદ્રના સત્ત્વનું પાન કર્યું તેથી તે સીધનું જળ અ-
જીવ થયું તેને લીધે જંતુ માત્ર તરફડવા લાગ્યાં, એ
પણ સત્ય છે.

વેળી જેમ કોઈ વ્રક્ષ હોય તે વ્રક્ષનું તત્ત્વ તે વ્ર-

ક્ષનાં ફળ છે, હવે તે વ્રક્ષનો રખવાળ એ વ્રક્ષ તથા વ્રક્ષના આધારે રહેલો છે. તેવામાં કોઈ તે વ્રક્ષનાં ફળ માત્ર લઈ જાય તેવેળા તેનો રખવાળ કેવો તરફડે છે. કેમકે વ્રક્ષનું તત્ત્વ જે ફળ તે ગયું પછી વક્ષ પ્રીય હોતુ નથી તેમ તે સમુદ્રનું સત્ત્વ ગયું તેથી તે સમુદ્રનું જળ પણ મીથ્યા થઈ પડવાથી તે જતું તરફડવા લાગેલાં.

વળી અગસ્તે સમુદ્રનું સત્ત્વ પાન કરેલું તે સત્ત્વ પેશાબે કાઢેલું તે સત્ત્વ ખાઈ થયું તેથી સમુદ્ર ખારો થાયજ જેમ બે મણુ જળ હોય તેમાં એક પૈસાભાર કડવાશ નાખવાથી બે મણુ જળ કડવું થાય તેમ તે ખાઈ થએલું સત્ત્વ સમુદ્રના જળમાં પડવાથી સમુદ્ર ખારો થયો એમ કેહેલું તે સંભવે છે. આ રીતે સમજાય તે યથાર્થ ને ન્યાય ભરેલું છે. વળી મોહોટા પુરૂષોનું વચન પણ સત્ય રહેછે ને તે આ રીતેજ બનેલું તેથી શંકા પણ રહેતી નથી. આ તાહારા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે.

પૃથ્વીથી શીધું ઉંચોછે તેનું પ્રશ્ન ૯.

કુંડળીયો.

પુછું પાછો પ્રેમથી, દો જ્ઞાન ગુણ ગંભીર;
સોળ યોજન અવનિ થકી, ઉંચુ શીધુ નીર;

ઉંચુ શીધુ નીર, કહે શાસ્ત્રી પુરાણી;
નીરખ્યે નવ જણાય, ત્યાઘરે શી એધાણી;
નીર તણે સ્વભાવ, વહે નીચાણે છોળે;
ઉંચુ નવ મનાય, હોય તો વિશ્વજ બોળે.

અર્થ. હે માહારાજ વણા એક એમ કેહેછે કે સ-
મુદ્રનું જળ પ્રથ્વીથી સોળ જોજન એટલે સોળચોકું
ચોસેટ ગાઉ ઉંચુછે, તે સંભવતું નથી. એ જળ એ-
ટલું ઉંચુ હોય તો જળનો સ્વભાવ નીચાણમાં વહી
જવાનો છે તે વદ્યા વિના રહેજ નહી કદી કેહેશો કે
એ સમુદ્ર આમન્યાથી રહ્યોછે તે સંભવતું નથી કેમકે
દરિઆના કિનારાથી એક મોહોટી ને લાંબી નિક ખો-
દીએ તો તેમાં તે જળ ગયા વિના નજ રહે માટે આ-
મન્યાથી રહ્યો છે એમ કેહેવું સંભવતું નથી. આ વાત
તો તદ્દન ખોટીજ છે. હવે એ જળ આ પ્રથ્વિથી ચો-
સેટ ગાઉ ઉંચુ હોય તો વિશ્વને બોળ્યા વિના રહે
નહી. આ રીતે વિચાર કરતાં શીધુ જળ આ પ્રથ્વિથી
ઉંચુછે એવું કેહેનારા પુરૂષોનું કહેલું ખોટું છે એમ
ભાસેછે. તેનો ખુલાસો કરો.

ઉત્તર. ૯

જો ભાઈ મ્હોટા પુરૂષો પ્રથિવી સોળ જોજન જળ ઉંચુ છે એમ કહી ગયા તે કેહેનાર પુરૂષોનો એવો હેતુ છે કે જ્યાં સમુદ્રનું જળ છે ત્યાં સમુદ્રના જળની નિચેની પ્રથિવી તે જળ ચોસેટ ગાડી ઉંચુ છે. એ જળના સ્થળની પ્રથિવિ ઘણી ઉંડી છે તે પ્રથિવી તે જળ સોળ જોજન ઉંચુ છે એમ કેહેનારનો કેહેવાનો હેતુ સંભવે છે પ્રથિવી માંડીને જળના ઉપરનો ભાગ દેખાય છે ત્યાં સુધી સોળ જોજનનું માપ છે. ને એજ વાત સત્ય છે. પણ હાલના અજ્ઞાની પ્રાણિયો વચનોને જાણી રહે છે પણ તે વચનોનો તોલ એટલે વિચાર કરતા નથી ને કેહેનારનો ભાવાર્થ એટલે હેતુ સમજતા નથી માટે અજ્ઞાનીઓને જ્ઞાન થાતું નથી. આ રીતે ન્યાયમાં ઉતરે ને સંભવિત ભાસે એ રીતે આ ઉત્તરો મોટાના વચનોનો ભાવાર્થ સમજી કર્યા છે. તેમ છતાં અજ્ઞાની પ્રાણિ ફક્ત વચનને બાહ્ય રહી, મોટાનાં વચનોને જુડાં પાડશે; અને બીજાને જુડાં છે એમ દર્શાવશે. તારા પ્રજ્ઞુનો ઉત્તર ઉપર કહ્યો તેજ છે.

સંવત ૧૯૪૪ ના આસો માસની શુકલપક્ષ ચતુર્થિને દિવશે અમદાવાદમાં પોતાનાજ ઘરમાં વ્યાસ-

જી વલ્લભરામ ભાવાર્થ પ્રકાશની કથા વાંચતા હતા તે પુણ થયા પછી એક જાણ વ્યાસજીને પ્રશ્ન પુછ્યું.

ભગવદ્ગીતા વિશે પ્રશ્ન ૧૦.

કુંભીયો.

ભગવદ્ગીતામાં કહ્યું, કૃષ્ણે મુજ કર્યું થાય;
સહુમાં સત્તા માહરી, ભરાવ્યું હગ ભરાય;
ભરાવ્યું હગ ભરાય, ત્યાહરે વાત વિચારો;
પાપ ભરેલાં કર્મ, કરે કોણજ કરનારો;
કૃષ્ણે કર્યું તો પાપ, જય જીવોનાં છુટી;
કરતો હરતો જીવ, કહોતો ગિતા જુઠી;

અર્થ હે માહારાજ ગિતા વિશે શ્રીકૃષ્ણે એમ કહ્યું છે કે સર્વ વિશ્વમાં હું રહેલો છું ને સર્વ માહારં ભરાવ્યું હગલું ભરી શકેછે. માહારા વિના કોઈથી કાઈથઈશકતું નથી. ત્યારે જીવો માહારાજ સહુ કાર્યકરતા હતા ઈશ્વર થયા. તો પછી પ્રાણી માત્ર ગમે તેવાં કર્મ કરેછે તે સહુ કર્મ કરાવતા ઈશ્વર છે, એ ગીતાજીના વચન ઉપરથી સીદ્ધ થાયછે. તો પછી કોઈ પ્રાણી કુકર્મ કરે તેના કરતા પણ ઈશ્વર થયા. જો ઈશ્વર કરતા થયા તો

જીવે કાંઈ કર્યું નથી, એમ થયું, ને જીવે કાંઈ કર્યું નથી તો તે જીવને પાપ વળગ પણ નહી, જો વળગે નહીં એમ સીધ થાય તા પછી ગમે તેવા કુટું કૃત્ય કરવા-થી કોઈને હરકત નથી.

જો જીવ કરતા કેહેશો તો ગીતાજીમાં ભગવાને કહ્યું એ વચન ખોટું થાય છે માટે આ વિશે આપ ઉત્તર કરો.

ઉત્તર ૧૦.

વ્યાસજી—જો ભાઈ ભગવાનનો હેતુ એવો છે કે સકળ વિશ્વમાં મહારી સત્તા રહેલી છે ને માહારી સત્તાથી સર્વ પ્રાણી માત્ર કાર્ય કરી શકે છે જેમ સૂર્યવટે નેત્ર દેખવાને સત્તાવાન થાય છે પછી તે નેત્રથી જગતમાં કુદ્રષ્ટીએ જુઓ કે શુભ દ્રષ્ટીએ જુઓ. ફક્ત સૂર્યથી તો નેત્રમાં દેખવાપણુ થયું છે તેમાં સૂર્યનો હેતુ એવો નથી કે કુદ્રષ્ટીથી જગતમાં જુઓ તેમ ઇશ્વર સત્તાથી જીવ સત્તાવાન થયા છે તે જીવ શુભાચરણથી ચાલો કે ખોટાં આચરણથી ચાલો પોતે ઇશ્વર શુભાશુભ વર્તવાનું કેહેતા નથી. તેમાં પણ શુભ આચરણથી ચાલવાને ઇશ્વરે વેદ વિગેરે કાયદા કરેલા છે તેમાં તો સાદ્ દસીવ્ય છે કે સદાચરણ પાળો, તે ઇશ્વર કાંઈ મ્હોઢા

મ્હોઢે કેહેવાને આવતા નથી જેમકે રાજાએ કાયદો કર્યો તેમાં એમ લખ્યું કે ચોરી કરે તેને શિક્ષા કરવી. માટે કોઈ ચોરી ન કરશે એવો હેતુ રાજાનો પ્રજા ઉપર છે. તેમ છતાં જે ચોરી કરે તે શિક્ષા ભોગવે છે. એ કાયદા રૂપિ વેદશાસ્ત્રોના આધારે ઇશ્વરે સર્વ પ્રાણિને આજ્ઞા કરેલીજ છે કે અશુભ કર્મ કરવાં નહિ. તેમછતાં અશુભ કર્મ કરે તેમાં રાજાએ ચોરી કરવાની સત્તા આપી છે તેમ સમજવું નહિ.

વળી રાજાએ નગ્રને વિશે દિવસે તો શું પણ રાત્રીને સમે પણ ફરવું હોય ત્યાં ફરે એમ સત્તા આપી છે પણ રાત્રીએ ચોરી કરવા ફરે એમ સત્તા આપી નથી તેમ છતાં જે ચોરી કરેછે તે રાજાની મરજીથી કર્તો નથી, એ પોતાનીજ મરજીથી કરે છે, એ રીતે પ્રાણિ માત્રમાં ને આખા વિશ્વમાં ઇશ્વરની સત્તા છે પણ તે પોતે કાંઈ કરતા કારવતા નથી, કરતા કારવતા જીવછે. જેમ એક થાળીમાં લોઢાની સોય મુકીએ ને તે થાળીની નિચે ચમક ધરીએ તે ચમકની સત્તાએ પેલી સોય કુદેછે તેમાં તે સોયને જેમ ફાવે તેમ કુદે છે. કાંઈ ચમક એમ કેહેતું નથી કે તું આમની કુદ કે આમની

કુદ, ફક્ત ચમકથી તો સોય સત્તાવાન થઇ ઐટલુંજ, પછી કેણીપા કુદવું તે સત્તાને વડે સોયની મરજી ઉપર છે. તેમ ઇશ્વરની સત્તાથી સર્વ સત્તાવાન છે પણ તે સત્તાને વડે કેવાં આચરણ પાળવાં એ જીવની મરજી ઉપર છે. માટે શુભાશુભ કર્મના ભોક્તા જીવ છે.

વળી સૂર્ય વડે નેત્ર દ્વારાએ જીવ દેખે છે. તેમાં દેખવામાં શુભાશુભ બેઉ પ્રકાર આવે છે. તેમાંથી કયા કાર્યમાં લક્ષ કરવો તે જીવની મરજી ઉપર છે, એ કાંઈ સૂર્ય કે નેત્ર મરજી કરતું નથી ફક્ત કરનાર જીવ છે. તેમાં સૂર્યને કોઈ પ્રકારનો દોશ લાગતો નથી. કેમકે કુદા કર્મથી જેમ જીવ શિક્ષાને પાત્ર થાય છે તેમજ શુભ કર્મથી જીવ સારા ફળને પામે છે. તેમાં સૂર્ય સારૂ ફળ લેતા નથી તેમ નરતુ ફળ પણ લેતા નથી, એ રીતે ઇશ્વર પાપના કે પુન્યના ભોક્તા નથી. માટે જીવના પાપ પુન્ય જીવ ભોગવે છે એ વારતા સિદ્ધ થઈ અને ઇશ્વરની તો સર્વમાં સત્તાજ રહેલી છે, તેથી ઇશ્વર કરતા ભોક્તા નથી એ વાર્તા પણ સિદ્ધ રહી, આ રીતે ભગવદગીતામાં કહેલું ભગવાનનું વચન સત્ય છે ને કરતા ભોક્તા જીવ છે એમ પણ સીધું થયું તેથી જીવનું કર્યું જીવ ભોગવે છે એ પણ સત્ય છે.

પુર્વના સંસ્કારથી થવા વિશે પ્રશ્ન. ૧૧

દોહરો.

સૌ સંચિતથી થાયછે, શુભાશુભ જે કર્મ;
થાય નહિ કર્યું કોઇનું, આ વેણનો શો મર્મ.

અર્થ. હે મહારાજ જે કરવું તે પણ પુર્વના સંચીત પ્રમાણે થઇ શકેછે, ને કોઇનાથી પોતાનું કર્યું થતું નથી એમ ઘણાકને મુખેથી સાંભળ્યું છે તે કેમ હશે.

ઉત્તર ૧૧.

વ્યાસજી—જો ભાઈ સંચીત પ્રમાણે થાય છે તે સત્ય છે. પણ કર્યા વિના સંચીત શી રીતે થયું જો કે પુર્વે એટલે ગયા જનમે જે કરેલું તે કરવાથી સંચીત થયું ને સંચીત થવાથી પ્રારબ્ધ બંધાયું. તે પ્રારબ્ધ પ્રમાણે હાલ ભોગવે છે તે વાત ખરી પણ ગયે જનમે શુભાશુભ કર્મ કરવાથી પ્રારબ્ધ બંધાયું કે કર્યા વિના બંધાયું. જો કર્યા વિના બંધાયું કહીશ તો તે સંભવશે નહીં. કેમકે જેમ ચોરી કરવા પેડા એટલે તેની સાથે કેદ ભોગવવાનું નિશ્ચે નિર્માણ થયું. જો કે ચોરી અથવા

ચોરી જેવો ગુનો કર્યા વિના કોઈ કેદમાં નાખતું નથી. ને કેદ ભોગવવી પડતી નથી, તેમજ કર્યા વિના પ્રારબ્ધ બંધાતું નથી, વળી તમો જે કહી ગયાછો કે પુર્વના સંચીત વિના કાંઈ થતું નથી એટલે પુર્વે જે કરેલું તે સંચીત થએલું તે સંચીતથી પ્રારબ્ધ બંધાયું તે પ્રારબ્ધ પ્રમાણે હાલ થાયછે એ સત્ય છે. પણ જે જે દુષ્ઠ સુષ્ઠ હાલ થાયછે તે પુર્વના પ્રારબ્ધથી થાયછે તેમ હાલના કૃત્યથી પણ થાયછે, જે કર્યા વીના અચાનક સુખની પ્રાપ્તિ યા દુઃખની પ્રાપ્તિ થાયછે તે પુર્વના પ્રારબ્ધે થાય છે. જેમ કે હાલ ઉદ્યોગ કર્યા વિના અણચીતવ્યું ધન જડે તેથી સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે. અને અણચીતવ્યું દુષ્ઠ, જેમકે ચોરીની જણુશ કોઈ ચોરના હાથમાં હોય તે જણુશ સમજી ઝડપ મારીને લેઈ ગઈ પછી તે જણુશ તે સમજીએ કોઈના ઘરમાં ફેંકી દીધી તે જણુશના મુદ્દા ઉપરથી તે ઘરવાળો વિના ચોરીએ કેદમાં જાય તેથી તેને દુષ્ઠની પ્રાપ્તિ થાયછે; આ રીતે જે અણચીતવ્યું દુઃખ યા સુષ્ઠ થઈ પડે તે પુર્વના પ્રારબ્ધથી સમજવું. પણ હાલ ચોરી કરવાથી હાલ કેદમાં પડી દુષ્ઠ ભોગવે તે કાંઈ ગયા જન્મનું પ્રારબ્ધ કે સં-

ચીત નથી, જો તે તો હાલ કરેછે તે હાલ ભોગવે છે. કદો કોઈ શાસ્ત્ર વિરૂધ્ધ ગુનો કરવામાં આવ્યો હોય ને તે આયુષના છેવટ ભાગમાં કર્યો હોય તે હવેના આવતા જન્મે ભોગવે એ રીતે કર્મ કર્યાથી સંચીત થાય છે ને પ્રારબ્ધ બંધાય છે. કર્યા વિના કાંઈ થઈ શકતું નથી માટે જે પ્રાણી પુર્વના પ્રારબ્ધ પ્રમાણે થશે એમ જાણીને હાલ શુભ કર્મો કરતા નથી. ને પ્રારબ્ધ પ્રમાણે થશે એમ જાણીને અશુભ કર્મ મુકતા નથી. એ કેવળ સ્વાર્થી પ્રાણીનું બોલવું છે. જો પ્રારબ્ધમાં હશે તેમ થશે એમ જાણુ તો હોય તો ઉદ્યોગ હાલ શા માટે કરે છે. આવેળા તો કેહશે કેં હા હા હા. ધીક્કાર છે આવા અધર્મીઓને કે શુભ કર્મ કરતી વખત તો એમ કહે કે માહારાજ શુભ કર્મ તો પુર્વના પ્રારબ્ધ પ્રમાણે થશે. એમ જાણી હાલ શુભ કાર્યકરવાં નથી. ને અશુભ કર્યા વિના રહેવું નથી. હાવા પ્રાણો નર્કના અધિકારી થાય છે ને લક્ષ્યોરાશી ભોગવે છે. માટે હે હરીજનો કર્યા વિના સંચીત કે પ્રારબ્ધ બંધાતું નથી. માટે શુભ યા અશુભ જે જે કરવું તે આપણા કરવાથી કરાય છે ને કર્યું થાય છે. એજ ઉત્તર છે.

ચંદ્ર થયા વિશે પ્રશ્ન. ૧૨

કથાછે નળરાયની, તેમાં બહેમી વાત;
 વિશ્વતણુ તેજ તાણીને, ઘડી દમયંતી જત;
 ઘડી દમયંતી જત, ભર્યું તેજ જગનું તાણી;
 બ્રહ્માજીએ આપ, ઘડી દમયંતી રાણી;
 ઘડતાં વધીયું શેશ, તેહનો ચંદ્રજ ઘડીયો;
 શું પહેલો નહિ ચંદ્ર, કથામાં સંદે પડીયો;

અર્થ. નળાખ્યાનમાં દમયંતીના સ્વરૂપ વિષે એમ કહ્યું છે કે બ્રહ્માએ ત્રીલોકનું તેજ ખેંચીને દમયંતી ઘડી તેમાંથી થોડું તેજ વધ્યું તેનો ચંદ્રમા ઘડ્યો તે ચંદ્રમા દમયંતીના પેહેલો હતો કે નહીં તે કપા કરીને કહો. જો દમયંતીને ઘડતાં પેહેલો હતો એમ કેહેશો તો જે મોહોટા પુરૂષો એ કથાના કેહેનારા કહી ગયા તેમનું વચન જુદું થાયછે ને દમયંતીના પછી ચંદ્રમા થયો કેહેશો તો તે સંભવું નથી.

બ્યાસજી—જો ભાઈ દમયંતીના પેહેલાં ચંદ્રમા હતો પણ જે કહી ગયા કે દમયંતી ઘડતાં થોડું તેજ વધ્યું તેનો ચંદ્રમા ઘડ્યો. એ વચન મોહોટા પુરૂષોએ ઉપમાને સાડ ને જગતને રચી થવાને સાડ કેહેલું છે.

તે રૂચી એટલે શું જો તે વચન તાહારાથી સમજાય
નહી તો ભાવાર્થપ્રકાશ નામનો ગ્રન્થ પ્રભુ પ્રેરણાથી
અમારો રચેલો છે તે જો. તેથી તું રૂચી વચનને સમ-
જીશ. માટે આ રૂચી વચન છે.

ચંદ્રના શ્રાપ વિશે પ્રશ્ન. ૧૩

કુંડળીયો.

પુષ્ટ શંકા ટાળવા, ભ્રેંહસ્પતીનો સાપ;
ક્ષીણતા પામે ચંદ્રમા, કૃષ્ણ પક્ષમાં આપ;
કૃષ્ણ પક્ષમાં આપ, પ્રથમ શું સુદ વદ નહોતી;
અનાદી બેઉ પક્ષ, કહે છે પુરાણ પોથી;
પડતી કળાને કૃષ્ણ, શુકલ ચડતીને કે'છે;
કહો થયેલું કેમ, ન્યાયથી શંકા રે'છે.

અર્થ. હે મહારાજ ભ્રેંહસ્પતીએ ચંદ્રને શ્રાપ
દીધો તે વારથી ચંદ્રમા પંદર દિવસ ચડતી કળાએ
થાય છે. ચડતી કળા થાય છે તે દિવસોને સુકલપક્ષ કહે
છે ને પડતી કળા થાય છે તેને કૃષ્ણપક્ષ કહે છે. હવે
જુઓ આ વાત કબુલ કરીએ છીએ તો તે સંભવતું
નથી કેમકે ભ્રેંહસ્પતીના શ્રાપ પેહેલાં શું સુદવદ નહો-

તી. જો સુદ વદ નહેતી કહીએ તો ભ્રેહેસ્પતીનો આપ થતાં પહેલાં ઘણાં પુસ્તકોમાં એમ લખાયું છે કે ફલાણા ફલાણાનો જન્મ ફલાણા પક્ષમાં થયો ત્યારે જુઓ કે આ બેમાંથી કેઈ વાત સત્ય માનીએ.

ઉત્તર ૧૩.

વ્યાસજી—જુઓ ભાઈ સુદ વદ તો અનાદીથી છેજ. એ સુકલપક્ષને કૃષ્ણપક્ષ કાંઈ ભ્રેહેસ્પતીના આપથી થયાં છે એમ નથી. ને ભ્રેહેસ્પતીના આપથી તો કેટલું થયું કે પુર્ણમાશીને દિવષે હાલ જે સોળેકળાનું તેજ સુકલપક્ષ દ્વિતીયાને દિવષે ચંદ્રની નાહાની આકૃતીમાં પણ રહેતું હતું, ને જેમ જેમ ચંદ્રની મોહોટી આકૃતી થતી તેમાં પણ તેટલું ને તેટલું તેજ રહેતું. તે ભ્રેહેસ્પતીના આપથી તે તેજમાં ક્ષીણતાપણુ ને વૃદ્ધીપણુ આવ્યું આ રીતે ભ્રેહેસ્પતીના આપનો ખુલાસો છે.

બ્રહ્મચર્ય વિશે પ્રશ્ન. ૧૪

કુંડળીયો.

સહુ કે'છે બ્રહ્મચર્યનું, નહી ભાગવું વ્રત;
શાસ્ત્ર કહે ભાગ્યા થકી, પાપ થાયછે વ્રત;

ત્રતીયા યુગે ત્રત, ત્રત છીનવિ ના લેવું;
 ઘણાં શાસ્ત્ર કહે પુન્ય, દાન કન્યાનું દેવું;
 દીધે ટળે અહચર્ય, દીધા વણ ફળ ક્યાં લેવું;
 એ બેમાં શું સત્ય, પાપ કે પુન્ય કહેવું;

અર્થ. હે માહારાજ ઘણાંક શાસ્ત્રોમાં એમ કહ્યું છે કે કોઈનું અહચર્ય ભાગવું નહીં ને ભાગે તો માહા પાપ છે. વળી ઘણાંએક શાસ્ત્રમાં એમ કહ્યું છે કે કન્યા-દાન દેવું તે મહા પુન્ય છે. હવે જુઓ કે કન્યાદાન દે-ધએ છીએ તો જેને દેધએ તેનું અહચર્ય ભાગે છે, ને નથી દેતા તો કન્યા જનમારો કુંઆરી રખાતી નથી. તેમ કન્યાદાન દીધાનું મહા પુન્ય છે તે કન્યા દેધને પુન્ય લેવાતું નથી. જો કન્યા દીધાનું પુન્ય લેવા જધએ છીએ તો અહચર્ય ભાગ્યાનું પાપ લેધએ છીએ. ને પાપના ભયથી કન્યા દેતા નથી તો કન્યા કુંઆરી રખાતી નથી ને કુંઆરી રાખીએ છીએ તો બાર વરસની પુત્રીનું મોહો શાસ્ત્રના કેહેવાથી જોવાય નહીં ને જોધએ છીએ તો બાળહત્યા લાગે છે ને એ બાળહત્યાના ભયથી તે પુત્રીનો નાશ કરીએ તો પણ હત્યા લાગે, વળી નાશ ન કરીએ ને કાહાદી મુકીએ

તોપણ ઘણો દોશછે, જો દાઢી નથી મુકતા તેમ તેનો નાશ નથી કરતા તો તે કુંઆરીનું મુખ નથી જોવાતું જો મુખ જોઈએ છીએ તો પાપ લાગેછે, અને કુંઆરી નથી રાખતા ને કોઈને પરણાવીએ છીએ તો જે પુરૂષ સાથે પરણાવીએ તે પુરૂષનું બ્રહ્મચર્ય ભાગે છે. ને તે બ્રહ્મચર્ય ભાગવાથી પણ પાપ લાગે છે. માટે હે માહારાજ આ પ્રશ્નનો ઉત્તર કરો.

ઉત્તર. ૧૪

વ્યાસજી—જુઓ ભાઈ આ યુગ પ્રમાણે બાર વર્ષ સુધી સરવે પુરૂષોએ બ્રહ્મચર્ય પાળવું એમ યુગનાને આયુષના પ્રમાણથી છે, માટે જે પુરૂષને દેવી તે પુરૂષનાં બાર વર્ષની અંદર દેવી નહી, બાર વર્ષથી નાહાની ઉમ્મર વાળાને કન્યાદાન દેનારને બ્રહ્મચર્ય ભાગ્યાનો દોષ લાગેછે એ સત્યછે. ને બાર વર્ષ પછી તે પુરૂષની ઇચ્છા હોય તો તેને કન્યાદાન દેવાથી બ્રહ્મચર્ય ભાગ્યું એમ થતું નથી.

જો બ્રહ્મચર્ય ભાગ્યું એમ સદાકાળ ગણાતું હોય તો કોઈ પ્રાણી કોઈને પરણાવેજ નહી ને પરણાવે ન-

હી તો કન્યાનો બાપ તે પરણ્યા વિના બાપજ ક્યાંથી થાય.

વળી સદાકાળ બ્રહ્મચર્ય ભાગ્યાનું પાપ લાગતું હોય તો કન્યાદાન દીધાનું પુન્ય ક્યાંથી થાય. કદી કન્યાદાન દેઈ પુન્ય લે તો બ્રહ્મચર્ય ભાગ્યાનું પુન્ય જો-ટલું પાપલે. ત્યારે તો તે કન્યાદાનનું પુન્ય રહેજ નહીં. આ રીતે તો બેઉ પક્ષ ખોટા થાય છે માટે આ ઉપર કહું એ પ્રમાણે કરવું એમ શાસ્ત્રનો કેહેવાનો હેતુ છે, ને તેમ કરવાથી બ્રહ્મચર્ય ભાગતું નથી ને તે-નો દોશ લાગતો નથી સાથી કે આ યુગ પ્રમાણે બાર વર્ષે બ્રહ્મચર્ય પુરણ થઈ રહેછે. તે બ્રહ્મચર્ય પુરણ થયા પછી કન્યાદાન દીધાનું માહા પુન્ય થાય છે. એજ ત-મારા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે.

દ્રુપદા સતી વિશે પ્રશ્ન. ૧૫

કુંડળીયો.

પ્રશ્નો પુછુ પ્રેમથી, તે સુણો ગુણ જાણ;
એક પતી તેને સતી, કહે શાસ્ત્ર પુરાણ;
કહે શાસ્ત્ર પુરાણ, વરી વર દ્રુપતી પાંચે;

તોપણ સતિમાં નામ, ગણાયું કયમ વણી ધાંચે;
 એક પર બીજો થાય, જય તેનું સત્ય ભાગી;
 તો આ પરણી પાંચ, તેહની શંકા જાગી;

અર્થ. હે મહારાજ ઘણાકના મુખથી એમ સાં-
 ભળ્યું છે કે એક પુરુષથી વિશેષ પુરુષ જે સ્ત્રીને થાય
 તે સતી નહિ. તો દુપતી પાંચ પુરુષને પરણી, તોપણ
 તેને સતી શું સમજી ને મોટા પુરુષોએ કહી હશે. તે
 કૃપા કરીને કહો.

ઉત્તર. ૧૫

વ્યાસજી—જુઓ ભાઈ એક પુરુષથી બીજો પુ-
 રુષ કરે તે સતી નહિ એ વાત ખરી છે. ને એ કેહ-
 નારાએ ખોટું કહ્યું નથી. તે ઉપરથી તમોને દુપતી પાં-
 ચ પરણી તેમ છતાં કેમ સતી ગણાઈ એ તમારું પ્રશ્ન
 પણ શંકા કરવા યોગ્ય ખરું છે, પણ દુપતીને મોહો-
 ટા પુરુષોએ સતી કહી છે તે ખરું કહ્યું છે ને તે સતીજ
 છે. કેમકે દુપદી એક પુરુષને પરણીને અગનીમાં પડી,
 તે અગનીમાંથી પાછી સજીવન નીકળીને બીજા પુરુ-
 શને પરણી. એ રીતે એક એકને પરણીને દુપતી અ-

ગનીમાં પડી બાહાર નીકળી બીજને પરણી છે. વળી પોતાના પાંચ પીઉને ત્યાં વારો ચાલતો હતો તે વારે પણ એક પીઉનો વારો પુરણ થયા પછી અગનીમાં પડીને તેમાંથી સજીવન નીકળી બીજને ત્યાં રહેતી હતી, આ વારતા તમે ઘણાએક કથાવાળાને મોઢેથી સાંભળી હશે. હવે જુઓ કે એનેએ દેહે એકથી બીજનો કર ઝાડ્યો હોત તો તેને સતી ગણાત નહી, પણ અગનીમાં પડી એટલે તે મરણ સંસ્કાર થયો ગણાય, ને અગનીમાંથી બાહાર નીકળી તે ફરી જન્મધર્મ તુલ્ય થયું. તે પછી એ બીજને વરી માટે એકથી બીજો પુરૂષ એનેએ દેહે થયો નથી માટે તે સતી છે. એજ તમારા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે.

સંવત ૧૯૪૪ ના આસો માસની સુકલ પક્ષ સપ્તમીને દીવશે વ્યાસજી વલ્લભરામ તુળશીદાસને ઘેર ભાવાર્થ પ્રકાશ ગ્રંથની કથા વાંચતા હતા, તે કથા પુર્ણ થયા પછી એક જણે વ્યાસજીને પુછ્યું.

પંદર તથા સોળ કળા વિષે પ્રશ્ન. ૧૬

કુન્ડળીયો.

કું કે છે છબિ રામની, પંદર કળાથી પુર;

કૃષ્ણ કળા ખટ દશ ગણી, વાત વિચારો ઉર;
 વાત વિચારો ઉર, કળા કે રામની થોડી;
 સોળ કળા સંપૂર્ણ, કળા કે કૃષ્ણે જોડી;
 કેઈ કળા વિશેષ, હોય જુદી તે ખતાવો;
 કરો મુજ શંકા ખેદ, જ્ઞાન દે ગુરૂ થાવો;

અર્થ. હે માહારાજ રામચંદ્રજી પંદર કળાના ને
 શ્રી કૃષ્ણજી સોળ કળાના ઘણા ગ્રંથોમાં કહ્યા છે. તે
 ઉપરથી હું પુછું છું કે રામજી કરતાં એક કળા શ્રી કૃષ્ણ
 માં વિશેષ છે તે કેઈ કળા વિશેષ છે તે કયા કરીને કહો.

ઉત્તર. ૧૬

વ્યાસજી—જુઓ ભાઈ શ્રી કૃષ્ણજીમાં પર ખન
 હરણની કળા વિશેષ હતી એ કળા શ્રી રામચંદ્રજીમાં
 નહોતી ને શ્રી કૃષ્ણજી પરાયા મનને આકર્ષણ કરી
 શકતા હતા. એ કળા સોળમી હતી. એજ તમારા પ્ર-
 ણ્ણનો ઉત્તર છે.

હર હરી આરાધન કરતા તેનું પ્રણ. ૧૮

દોહરો.

શંકા ઉઠી ઉરમાં, ઉત્તર દેજો આપ.

રામ કૃષ્ણને શીવજી, જપતા કેનો જપ;

અર્થ. હે માહારાજ જગતના ધણાએક પ્રાણી શ્રી રામ કૃષ્ણ ને શિવજી તેજ વિશ્વપતિ આદ્ય ધણી છે એમ કેહેછે તે ઉપરથી હું એમ પુછુછું કે એજ આદ્ય ધણી છે ને એમનો ધણી કોઇ નથી, તો રામજી તથા શ્રી કૃષ્ણજી તથા કૈલાશપતિ શ્રી માહાદેવજી તે આરાધન એટલે ઉપાસના કરતા તે કોની કરતા હતા અને માહાદેવજી તપ કરતા તે કોનું કરતા જો કદી આપ એમ કેહેશો કે શીવજી રામ કૃષ્ણની ઉપાસના કરતા ને રામ કૃષ્ણ શીવજીની ઉપાસના કરતા તો તે સંભવશે નહિ કેમકે અન્યો અન્ય ઉપાસના કરવાથી શુ' લાભ હતો એ હર હરિ સામાન્ય હતા કાંઇ કોઇ નુન્યાધિક નહોતા. માટે તે અન્યો અન્ય ઉપાસના કરતા હતા તે પણ સંભવશે નહિ.

ઉત્તર. ૧૮

વ્યાસજી—જુઓ ભાઈ રામ કૃષ્ણ વિષ્ણુ બ્રહ્મા શિવજી એઓ આરાધન કોનું કરતા હતા ને એમને

માથે કોઈ અધિક હતું કે નહિ તે ભાવાર્થ પ્રકાશ ગ્રન્થ
વાંચી જોવાથી જણાશે. માટે આ પ્રશ્નનો ઉત્તર કર-
વાનું હાંધ પ્રયોજન નથી.

ચાર તથા હજાર હાથ વિશે. પ્રશ્ન ૧૯
કુંડળીયા.

જુઓ જગ એવું કહે, વિચારી દલ સાથ;
સહુ પ્રાણીને શીશ છે, સહસ્ર હાથનો નાથ;
સહસ્ર હાથનો નાથ, વાત પુરાણે જાણી;
ચતુર્ભુજ લગવાન, કહે પ્રેમે પુરાણી;
કહો સહસ્ર કે ચાર, બેડિનો મતલબ શું છે;
કોણ સહસ્ર કોણ ચાર, પ્રશ્ન આ સૌ જન પુછે

અર્થ. હે મહારાજ ધણા એક એમ કહેછે કે ચાર
હાથનો ધણી મ્હારે માથે બેઠો છે, વળી એમ પણ કહે
છે કે હજાર હાથનો ધણી બેઠો છે, ત્યારે હે મહારાજ
ચાર હાથવાળા તે ક્રિયા પ્રભુ, ને હજાર હાથવાળા તે
ક્રિયા પ્રભુ.

ઉત્તર. ૧૯

વ્યાસજી-આ તમારા પ્રશ્નનો ઉત્તર ભાવાર્થ પ્રકાશમાં છે માટે તે ગ્રન્થ જોવાથી ખુલાસો થશે.

આકાર થયા વિશે પ્રશ્ન. ૨૦

કુંડળીયો.

શંકા ઉઠી શાંખ્યમાં, સત્ય કરી વિચાર;
બ્રહ્મથી પુરૂષ પ્રકૃતી, તેથી થયો હંકાર;
તેથી થયો હંકાર, તમો ગુણ તેનો ગાયો;
તમો ગુણે આકાશ થયું સુણતાં ભરમાયો;
આકાશ તે પોલકાર, પ્રથમ શું નહોતું ભાઈ;
નહોતું તો મહારાજ, શીડયુંતું શું તે માંધ;

અર્થ હે મહારાજ વળાએક પ્રાણી એમ કહેછે કે
આદ્ય બ્રહ્મથી પ્રકૃતિ પુરૂષને તે પ્રકરતીજે માયા તેના
ત્રણ ગુણ રાજસ, તામસ ને સત્ત્વ આ ત્રણ ગુણની
માયાથી તમોગુણી અહંકારથી રાજ્દ ગુણવાળુ આ-
કાશ ઉત્પન્ન થયું, આકાશ એટલે પોલાણ પોલાણ
એટલે જ્યાં કાંઈ નહી તે પોલકાર તેવું આકાશ થયું.
એમ કહ્યા વિદ્વાનો કહેછે પણ તે સંભવતું નથી. કે-

મકે આકાશ તે પોલાણુ તે પોલાણુમાં પ્રથમ શું ભરેલું હતું કે પોલાણુ નહોતું, ને કાંઈ ભરેલું હતું તો તે ક્યાં કાઢાઢી લેઈને નાખ્યું, શું આ પોલાણુ વિના બીજું પોલાણુ હતું? વળી પોલાણુ પ્રથમ નહોય તોજ પોલાણુ થયું એમ કહેવાય, નીકર હોય તેને થયું કહે તે સંભવે નહી. માટે હે માહારાજ આ પ્રશ્નનો ઉત્તર કરો.

ઉત્તર ૨૦.

વ્યાસજી—જો ભાઈ જે પ્રાણી આકાશ થયું કેહે છે તે તેમના સમજવામાંજ નથી જો સમજવામાં હોય તો થયું એમ કહેજ નહી. જો ભાઈ હાલના વિદ્વાનો વિદ્યા ભણી ગયાછે પણ તે વિદ્યા ભણ્યા તે ભણતરનો વિચાર કાંઈ કર્યો નથી. ને તે ખરુંછે કે ખોટું છે તેનો ક્યાસ કીધો નથી. જેમકે એક બ્રાહ્મણના પુત્રને રાજના પુત્ર સાથે મીત્રાઈહતી તે બંને મીત્ર ભેગા થાય ત્યારે બ્રાહ્મણનો પુત્ર પુછે કે ભાઈ આજ તમે શું જમ્યા? ત્યારે તે રાજનો પુત્ર કહેકે આજ તો હું ખરફી જમ્યો ત્યારે બ્રાહ્મણના પુત્રે કહ્યું કે ખરફી કેવી હોય ત્યારે રાજના પુત્રે કહ્યું કે ચોખંડા ઢેપાં હોય તે

સાંભળી બ્રાહ્મણના પુત્રે પોતાની માને જઈ કહ્યું કે મને ચોખંડા ઢેપાં હોય છે તેવી ખરફી કરી આપ. ત્યારે તે બ્રાહ્મણના પુત્રની માતાએ ગરીબ અવસ્થાને લીધે તથા પુત્રને સંતોષ પમાડવાના હેતુથી ચોખંડા ઢોકળાં કરી પુત્રને જમાડ્યો, એટલે બ્રાહ્મણનો પુત્ર સમજ્યો ને જાણ્યું કે આ ખરફી, આ રીતે એને ઢોકળાં તે ખરફી નીશ્યે થઈ એ રીતે વિદ્વાનો પણ જે ભણતા ભણતા ભણી ગયા ને તેના અર્થ કરતા કરતા કરી ગયા તેજ માંની બેડા. પણ જેમ આકાશ થયા વિશે તેં વિચાર કરી જોયો તેમ તે હાલના વિદ્વાનો વિદ્યાના વચનોનો વિચાર કરી જોતા નથી, માટે જેમ ભણ્યા તેમનું તેમ સદા બોલે જાયછે.

હવે જો ભાઈ આકાશ (પોલાણ) અનાદી છે છેને છે જેમ પરમાત્મા અનાદી છે તેમછે, ને જો પરમાત્મા અનાદી છે તો પરમાત્માને અવકાશ માટે આકાશ હોવું જોઈએ. કદી કોઈ એમ કેહેશે કે આકાશમાં તો ભરપુર બ્રહ્મ હતા, તો શું હાલ બ્રહ્મ ખરી ગયા છે? જો હાલ ખરી નથી ગયા ને અનાદીથી ભરપુર છે તો આકાશ થયું એમ કેહેછે તે ખોટું છે. ભરપુર બ્રહ્મ છે તો પછી અવકાશ મળે તેણું આકાશજ નથી

એમ સીધ થાયછે. મોટે હે જ્ઞાણ આકાશ અનાદીથી છે; એટલે પોણાણ અનાદીથી છે. એટલે જ્યાં કાંઈજ નથી તેનું નામ પોણાણ અને પોણાણ તેજ આકાશ ફક્ત બ્રહ્મની ગતી આ આકાશમાં (પોણાણમાં) સ-ધળે છે પણ તે ગતો અવકાશ થતાં રોકે નહીં તેવી છે જેમ દીવાનો પ્રકાશ આખા ઘરમાં હોયછે પણ તે પ્ર-કાશ આપણને આડ કર્તા નથી, તેમ બ્રહ્મની ગતી કો-ઈને આડ કરતા નથી. મોટે આકાશ એટલે પોણાણ અનાદીનું છે એજ તારા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે.

જ્ઞાન તે શું તે વીશે પ્રશ્ન ૨૧.

દોહરો.

જ્ઞાન શબ્દ સૌકો કહે, તેની શંકા આજ;
કેટલી જતી જ્ઞાનછે, ઉત્તર દો મહારાજ.

ઉત્તર ૨૧.

વ્યાસજી—જો ભાઈ ત્રણ પ્રકારનું જ્ઞાનછે, અને ચોથુ વિજ્ઞાન છે. (૧) અવિદ્યાજ્ઞાન, એટલે અવિદ્યાનું જે આ જગત તે જગતના જે વ્યવહાર તે વ્યવહારનું જે જ્ઞાન તેનું નામ અવિદ્યાજ્ઞાન છે. (૨) મધ્યસ્થ જ્ઞાન

એટલે અવિદ્યાના વ્યવહારમાં રહ્યા થકા મધ્યસ્થ મા-
યાના જે ઈશ્વરો તે ઈશ્વર સખંધી જે જ્ઞાન તેને અમો
મધ્યસ્થ જ્ઞાન કહીએ છીએ. (૩) વિદ્યા જ્ઞાન એટલે
વિદ્યા માયાના જે સગુણ બ્રહ્મ તે સગુણ બ્રહ્મ સુધીનું
જે જ્ઞાન તેને વિદ્યા જ્ઞાન કહીએ છીએ. આ રીતે અ-
વિદ્યાજ્ઞાન મધ્યસ્થ જ્ઞાન અને વિદ્યા જ્ઞાન કહીએછીએ.

વળી આ ત્રણ પ્રકારનું જ્ઞાન બીજી રીતીથી
પણ છે તે સાંભળ. (૧) અવિદ્યાજ્ઞાન એટલે વ્યવહારમાં
અનિતી ભરેલું જે જ્ઞાન તે અવિદ્યાજ્ઞાન છે, જેમ કે
યૈસો પેંદા કરવો પણ તે કપટથી, ચોરીથી, ડગાધથી,
કે બદ્ધાનતથી તેનું નામ અવિદ્યાજ્ઞાન છે. (૨) મધ્યસ્થ
જ્ઞાન એટલે આખી અનિતીએ નહી તેમ આખી નિતી
પણ નહી, જેમકે એક મણ તોળવા માંડ્યું તેમાં શેર
અદ્દશેર પે તાના લાભ સારૂં ઓછું તોળવું યા પોતા-
ના લાભ સારૂં વીશેષ તોળવું, વળી આટામાં લુણ
સમાય તેટલો કપટ ભાગ રાખી કાર્ય કરવાં તે મધ્યસ્થ
જ્ઞાન છે (૩) વિદ્યાજ્ઞાન તે કીંચીત માત્ર પ્રપંચ નહી ને
સત્ય પ્રમાણે સકળ કાર્ય કરવાં તે વિદ્યાજ્ઞાન છે.

વળી આ ત્રણ જ્ઞાન ત્રીજા પ્રકારે છે. (૧) અવિદ્યા
જ્ઞાન એટલે કાળા અક્ષરને કુટી મારે તેનું નામ અ-

વિદ્યાજ્ઞાન છે (૨) વધ્યસ્થ જ્ઞાન એટલે વ્યવહારીક વિદ્યાભ્યાસ કર્યો હોય તે મધ્યસ્થ વિદ્યાજ્ઞાન છે (૩) વિદ્યા જ્ઞાન તે વેદશાસ્ત્રની વિદ્યાનો અભ્યાસ કરેલો તે વિદ્યા જ્ઞાન છે. (૪) વિજ્ઞાન એટલે જે વેદશાસ્ત્રોથી થયેલાં સીદ્ધાન્તો અને તે સીદ્ધાન્તોનું વિરોધીપણુ નહી રહે તેવું સીદ્ધાન્ત એટલે સીદ્ધાન્તોનું સીદ્ધાન્ત તે વિજ્ઞાન છે. સીદ્ધાન્તોનું સીદ્ધાન્ત એટલે જેમકે વેદશાસ્ત્રોના આધારે પરમેશ્વર નીર્ગુણ છે એમ સીધ થાય છે તેમ સગુણ છે એમ પણ સીદ્ધ થાય છે, તે વેદશાસ્ત્રોની વિધાના સીદ્ધાન્ત છે. તેવાં સીદ્ધાન્તો એક એકથી વિરૂધ છે કેમકે નીરગુણ અને સણગુ એ બેઉ સીદ્ધાન્ત વેદશાસ્ત્રના આધારે છે, પણ તે બેઉ સીદ્ધાન્ત એક એકથી વિરૂધ છે. તે સીદ્ધાન્તોનું વિરૂધીપણુ નહી રહેતાં તથા એકે સીદ્ધાન્ત ખોટું નહી થતાં વિવેકમાં તથા ન્યાયમાં તથા અનુમાને અનુભવમાં આવે તેવું જે સીદ્ધાન્ત નીકળે તે સીદ્ધાન્તનું નામ વિજ્ઞાન છે. વળી વિજ્ઞાન એટલે વેદશાસ્ત્રની વિધાના જ્ઞાનથી જે વિશેષ જ્ઞાન તે ભાવાર્થી જ્ઞાન તેજ વિજ્ઞાન છે. એજ તમારા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે.

ચાર રામ વિશે પ્રશ્ન: રર.

એક રામ તો ગટ ગટ બોલે,
એક રામ દસરથ ઘર ડોલે;
એક રામકા સકલ પસારા,
એક રામ તો સખસે ન્યારા.

અર્થ. એક રામ તો ગટ ગટ બોલે, એટલે સર્વ જીવોના ગટમાં બોલેછે તે એક રામ છે. અને બીજા એક રામ દસરથ ઘર ડોલે, એટલે રાજ દસરથને ઘર ડોશડ્યાજીના સૂત કહેવાયા તે એક રામ છે. વળી ત્રીજા એક રામકા સકલ પસારા, એટલે આખા વિશ્વમાં વ્યાપી રહ્યા છે તે એક રામ છે. ને ચોથા એક રામ તો સખસે ન્યારા, એટલે એક રામ આ ત્રણ રામ કહ્યા તે ત્રણથી તથા બધા વિશ્વથી ન્યારા છે તે એક રામ છે. આ રીતે ચાર રામ કોઈ મોહોટા પુરૂષે કહ્યા તે પરમેશ્વરનેજ રામ કહેલા છે. માટે પરમેશ્વર તો એક છે ને આતો ચાર રામ કહ્યા તે કહેનારા પુરૂષનો કહેવાનો શો હેતુ હશે, ને શું સમજીને ચાર રામ કહ્યા છે ને કહ્યા છે તો તે શા પ્રકારે સંભવે છે તે ક્યા કરીને કહો.

ઉત્તર ૨૨.

વ્યાસજી—જુઓ ભાઈ કેહેનારા પુરૂષે તો સમ-
જીને યથાર્થ કહ્યું છે. જુઓ કે, એક રામ જે ન્યારા કહ્યા
છે તે મુળરૂપ પરમેશ્વરને કહ્યા છે તે પરમેશ્વર આ સ-
કળ વિશ્વથી ન્યારા છે તે સત્ય છે અને તે રામથી પછી
ત્રણ રામ કહ્યા છે, તેમાં એક રામ ગટ ગટમાં બોલે છે
કહ્યા તે આ વિશ્વના સકળ પ્રાણીઓમાં બોલે છે તે
ન્યારા જે રામ કહ્યા તે રામનું પ્રતીબીંબ પડેલું તે
પ્રતીબીંબ પણ રામ કેહેવાય. કેમકે જેમ ચંદ્રનું પ્રતી-
બીંબ તેને પણ ચણાક કેહે છે કે ચંદ્ર છે જુઓ કે આ
દેહોરૂપી કુંડા છે તેમાં જે પર્માત્મા જ્ઞાન રૂપ છે તે જ્ઞાન
રૂપનું પ્રતીબીંબ જ્ઞાનરૂપ જેવું છે તેથી તેને પણ જ્ઞાન
રૂપ પર્માત્મા (રામ) કેહેવાય, જેમકે ચંદ્રનું પ્રતીબીંબ
કોઈ કુંડામાં પડ્યું હોય તે પછી કોઈને પુછીએ કે આ
કુંડામાં શું છે. તો તે એમ કેહેશે કે ચંદ્ર છે જો તે પ્રતી-
બીંબને પણ ચંદ્ર કેહેવાય છે. એ રીતે જે મુળરૂપ રા-
મ તે રામના કુંડા રૂપી દેહોમાં પ્રતીબીંબ પડેલા તે
પ્રતીબીંબ ગટગટમાં બોલવા ચાલવા વિગેરેની ક્રીયા
કરી શકે છે તેથી તેને પણ રામ સમજીને એક રામ તો
ગટગટ બોલે એમ કહ્યું છે. વળી એક રામ દસરથ ઘર

ડાલે તે જે રાજ દસરથને ઘેર જન્મ ધારણ કર્યો તેજ રામને રામ કહ્યાછે ને તે રામ કેવે પ્રકારે કહ્યા કે મુળ રામનું જે પ્રતીબીંબ સર્વ પ્રાણીમાં છે તેવુંજ તે રામજીમાં છે. પણ બીજા પ્રાણીઓમાં જે પ્રતીબીંબો તે વિકારને પામેલા ને કૌસલ્યા પુત્ર જે રામ તે રામનું પ્રતીબીંબ તે નીરવિકારી વળી તે રામ સગુણ બ્રહ્માના અંશ સહીત વિષ્ણુદ્વારા ભોમીનો ભાર ઉતારવાને થયેલા તેથી તે રામ આ સવળા રામથી જુદી રીતના છે માટે તે રામને જુદા ગણેછે ને જુદા ગણીને એક રામ દસરથ ઘર ડાલે એમ કહ્યુંછે. હવે એક રામકા સકલ પસારા તે જે મુળ સ્વરૂપ રામ તે રામની જ્ઞાન ગતી આખા વિશ્વમાં વ્યાપક છે એટલે પસરી રહેલી છે તે ગતી ઉપર દ્રષ્ટી રાખીને સકલ પસારા કહ્યું છે. જેમકે ચંદ્ર અને ચંદ્રનો પ્રકાશ તે પ્રકાશ સકળ ડામે છે તે પ્રકાશ તે ચંદ્રની ગતીછે તે ચંદ્રની ગતી તે ચંદ્ર તુલ્યજ છે ને તે ચંદ્રજ છે એમ પણ માની શકાય એવે પ્રકારે મુળરૂપ જે રામ તેની ગતીને રામ માનીને એક રામકા સકલ પસારા એમ કહ્યુંછે.

જ્ઞાશુ—હે માહારાજ તમોએ એક રામકા સકલ પસારા એટલે મુળરૂપ જે રામ તે રામની જ્ઞાન

ગતી સકળ સ્થળે વ્યાપીને રહી છે એમ કહ્યું તેમાં શંકા થાય છે. જુઓ કે જ્ઞાનગતી સઘળે વ્યાપીને રહી છે ત્યારે સકળ પ્રાણી માત્ર તે ગતીથી ક્રીયા કરી શકે છે. તેવી રીતે કાષ્ટ પાષાણાદીકમાં ગતી છે તો તે કાષ્ટ પા-શાણાદીક કેમ કાંઈ ક્રીયા કરી શકતા નથી.

વ્યાસજી—જો ભાઈ જે દેહોમાં એટલે પંચભુ-તોનો મીશ્રીત થયેલો જે દેહ તેમાં જ્ઞાન સત્તા તથા ચૈતન્ય સત્તા પડવાથી તે દેહો જ્ઞાનવાન તથા ચૈતન્ય વાન થઈ ક્રીયા કરી શકે છે. જેમકે આગગાડીનું જે ઈંજીન તેનો યુક્તીએ યુક્તીએ બાંધો બાંધીને પુદ્ગ-ળ કર્યું છે તે વરાળથી ક્રીયા કરી શકે છે. હવે તે વરાળ ઈંજીનની બાહાર કાઢાડી નાંખે છે ત્યારે તે વરાળથી શું ક્રીયા થાય છે. કાંઈજ નથી થતી, તે પ્રકારે આ પં-ચભુત મીશ્રીત દેહ રૂપી જે ઈંજીન અને તેમાં વરાળ રૂપી જે ચૈતન્ય સત્તા છે, તેથી ક્રીયા થઈ શકે છે ને જેમ એકલી વરાળથી ક્રીયા થતી નથી તેમ એકલી ચૈત-ન્ય ગતીથી પણ કાંઈ ક્રીયા થતી નથી એ રીતે બો-લવા ચાલવાની ક્રીયા થઈ શકે છે તે દેહના બંધારણે ચૈતન્ય સત્તા ક્રીયા કરી શકે છે, વળી એકલી વરાળ કાંઈ ક્રીયા કરી શકતી નથી તેમ દેહ વિનાની જે ચૈ-

તન્ય સત્તા તે કાંઈ ક્રીયા કરી શકતી નથી, તેમાં પણ વરાળ જીણી જીણી થઈ ફેલાયેલી હોય તે કાંઈજ કરી શકે નહીં. ને ઘણી વરાળ ભેગી થયેલી એક ટોળે હોય તો તેનાથી કાંઈક પણ થઈ શકે જેમકે ઇંજનમાં ઘણી ભેગી થયેલી વરાળ ઇંજનને ચક્કવી શકેછે તેમ વિશેષ વરાળ મળેલી હોય તો તે ક્રીયા કરી શકેછે, તેમ છતાં ઇંજનમાંથી ભેગી થયેલી સામટી સાથેજ ઓર્ચીતી બાહાર નીકળે તે વરાળ કાંઈક ક્રીયા કરી શકેછે જેમકે ઇંજનની વરાળ કાહાડી નાંખવાનું દ્વાર જ્યાં હોય તેની સજ્જ કોઈ ઉંભુ રહ્યું હોય તો તે વરાળ તેને ધક્કો મારી બાહાર નીકળી જાય છે તે ધક્કો મારી શકે તેટલી તે ક્રીયા કરી શકે છે. વળી તે વરાળ એકદમ નીકળતાં બાળી પણ શકેછે, તે પછી તે વરાળ જીણી જીણી થઈ ફેલાય છે તો તે ફેલાયેલી વરાળ ધક્કો મારી શકતી નથી તેમ દબાડી શકતી નથી એ રીતે દેહ માની ચૈતન્ય સત્તા તે બોલવા ચાલવા વિગેરેની ક્રીયા કરી શકે છે, ને ફેલાઈ રહેલી ચૈતન્ય સત્તા પુદ્ગળના બંધારણ વિના કાંઈજ ક્રીયા કરી શકતી નથી, પણ જો ઇંજનની મહી જે વરાળ છે તેનું નામ વરાળ છે તેમ બાહાર નીકળી ફે-

લાઈ જાય છે તે પણ વરાળ છે, એ રીતે મુળરૂપ રામ-
ની ગતી ગટ ગટમાં બોલે છે તેને પણ રામ કહ્યા ને
મુળરૂપ રામની ગતી ફેલાઈને રહેલી તેને પણ રામ છે
એમ કહ્યું. એ રીતે ચાર રામ કહ્યા છે.

ન્યારા પરમેશ્વર કયે સ્થળે છે તે પ્રશ્ન રૂ. ૨૩.

ચોપાઈ.

આઘ રામ પરમેશ્વર જેહ,
કીયા સ્થળમાં રહે છે તેહ.

અર્થ—હે માહારાજ આઘ રામ જે પરમેશ્વર છે,
તે પરમેશ્વર કીએ સ્થળે રહેતા હશે, તે કૃપા ક-
રીને કહો.

ઉત્તર રૂ. ૨૩.

વ્યાસજી—જો ભાઈ જે સગુણ બ્રહ્મ તે આ વિ-
શ્વને વ્યાપીને દસ આંગળ ઉંચા રહેલા છે તો પરમે-
શ્વર જે સગુણ બ્રહ્મથી ઉંચી પદવી વાળા તે તેનાથી
પણ ઉંચ સ્થળે હોય એમ નીશચે થાય છે, સગુણ
બ્રહ્મ વિશ્વને વ્યાપીને દસ આંગળ ઉંચા રહેલા છે
તેનું પ્રમાણ નીશંકાર સાકારની શંકામાં ભાવાર્થ પ્ર-

કાશ નામના ગ્રન્થ વિશે આપેલું છે. તે પ્રમાણથી સ-
ગુણ બ્રહ્મ વિશ્વથી ઉંચે સ્થળે છે તો પછી તેમનાથી
જે પરમેશ્વર ઉંચી પદવાના તે ઉંચે સ્થળે હોય એમ
નીશ્ચે થાય છે. વળી વ્યવહાર રીતીમાં પણ જો કે
કોઈ પ્રાણી જેવેળા ઇશ્વર આરાધના કરે છે અથવા
ઓર્ચીતા ઇશ્વરને સંભારે છે તો તેવેળા તર્તજ ઉંચુ
જોઈને ઇશ્વરનું આરાધન કરે છે ને પરમેશ્વરને સંભા-
રતામાંજ સહુ પ્રાણીની દ્રષ્ટી તર્તજ ઉંચી જાય છે માટે
પરમેશ્વર આ વિશ્વથી ઉંચે સ્થળે છે એ અનુભવ શીઘ્ર
નીરંસશય છે. એજ તારા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે.

તેજોમય કહે છે તે વિશે પ્રશ્ન ૨૪.

દોહરો.

મહારાજ મેં સાંભળી, ઘણા મુખની વાત;
કોટાણ કોટી સૂર્યના, તેજોમય મુળ નાથ.

અર્થ—હે મહારાજ જગતમાં ઘણા એમ કહે છે
કે મુળનાથ જે પરમેશ્વર છે તે કોટાણ કોટી સૂર્યના
તેજ જેવા તેજોમય છે તે કેમ.

ઉત્તર ૨૪.

વ્યાસજી—જો ભાઈ કોટાણકોટી સૂર્યના તેજ જેવા તેજોમય પરમેશ્વર છે એવું કહેનારનું કહેવું અસંભવિત છે કેમકે એક સૂર્યનું તેજ આખા વિશ્વમાં પ્રકાશ કરે છે ને તેજેશ્વી સૂર્ય છે તો તે દેખવામાં પણ આવે છે તો કોટાણ કોટી સૂર્યનું તેજ દેખવામાં આવવું જ જોઈએ. વળી તેજોમય કહેતાંમાં બીજી શંકા ઉત્પન્ન થાય છે. જોકે તેજ વસ્તુ તો પંચભુતમાં છે અને તે પંચભુત તો માયાનાં છે. ને પરમેશ્વર તો માયાતીત છે માટે તે તેજોમય હોય એમ કદી સંભવે નહીં. માટે પરમેશ્વર તેજોમય નથી ને જ્ઞાનોમય છે. વળી તે વિશે વેદની શ્રુતી પણ એમ કહે છે કે, સસજ્ઞાનં તંબ્રહ્મઃ અર્થે બ્રહ્મ કહેતાં પરમેશ્વર તે સત્ય અને જ્ઞાનોમય છે, માટે જો ભાઈ તેજોમય કહે છે તે ખોટું છે. એજ તારા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે.

સંવત ૧૯૪૫ કારતકવદી ૪ ને દીવશે શા. ચુનીલાલ ત્રીભોવનદાસ ટોકરસાની પોળનાએ વ્યાસજી વક્ત્રલરામના મુકામે આવી પ્રશ્ન પુછ્યું.

શા આધારે પૃથ્વી તે વિશે પ્રશ્ન રપ.

દોહરો.

શંકા ઉઠી ઉરમાં, પડીયો મ્હા વિચાર;
પૃથ્વી નવખંડ સૌ કહે, તે શાને આધાર.

અર્થ--હું મહારાજ માહારો પ્રશ્ન એવો છે કે આ પૃથ્વી શાને આધારે રહી છે. જો એમ કહેશે કે પૃથ્વીની નીચે જળ છે, ને તે જળ ઉપર કાયબ છે તે કાયબ ઉપર રહી છે. અથવા શેશનાગની કૃણા ઉપર રહી છે તો તેમાં પણ એવી શંકા છે કે તે કાયબ અથવા શેશ તે શા ઉપર છે. કદી કહેશે કે તે જળ ઉપર રહ્યા છે તો તેમની નીચેનું જળ શા ઉપર રહેલું છે તે જળની નીચે પૃથ્વી છે એમ કહેશે તો તે પૃથ્વી શાના ઉપર રહેલી છે. એ રીતે શંકાનો છેડોજ આવશે નહીં. માટે યથાર્થ આ ઉત્તર ન્યાયમાં ઉતરે તેવો કરો.

ઉત્તર રપ.

વ્યાસજી—જુઓ ભાઈ પૃથ્વીને જળ બેઉ શે-
જભેજ ભીશ્રીત છે, કાંઈ પ્રથ્વીને જળ જુદાં નથી જે
પૃથ્વી ઉપર જળ દેખાય છે તે જળની વાતનું આ
પ્રશ્નમાં પ્રયોજન નથી પણ પૃથ્વીના જળ વિશે ત-

મારી શંકા છે માટે તેનોજ ઉત્તર કર્વાનો છે. માટે તે વિશે સાંભળો કે પૃથ્વીને જળ બેઉ મીશ્રીત છે. હવે જે સુર્ય છે તે જળને આકર્ષણ કર્તા છે, અને જળ સુર્યથી આકર્ષણ થાય છે એતો સર્વના જાણવામાંજ છે. માટે જુઓ કે જે પૃથ્વીના મીશ્રીત જળ છે તે જળનું સુર્ય આકર્ષણ કરે છે તેથી તે જળ સુર્ય ભણી ખેંચાય છે, પણ ભેળી પૃથ્વી છે તેને લીધે જળથી ખેંચાઈને સુર્યમાં જવાતું નથી તેમ પૃથ્વી જળના ભેળી રહેવાથી પૃથ્વીથી નીચી પડી જવાતું નથી. જેમકે ચમક પહાણ લોઢાની ધાતુને ખેંચી શકે છેજ પણ ચમકની સત્તા કરતાં વધારે વજનમાં લોહ હોય તો તે લોહ પુરણ ખેંચાય નહીં પણ અંત્રીક્ષે થઈ રહે. તેમ આ જળ મીશ્રીત પૃથ્વી સુર્યના આકર્ષણથી અંત્રીક્ષ રહેલી છે. એજ તમારા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે.

કોઈ માહાત્માના વચનનું પ્રશ્ન રદ.

રામ નામ સબકો કહે, દલસેં કહે ન કોય;

એકવાર દલસેં કહે, કોટી યગન ફલ હોય.

અર્થ—હે માહારાજ આ વચન સત્ય હશે કે કેમ તે કૃપા કરીને કહો.

ઉત્તર ૨૬.

વ્યાસજી—જુઓ ભાઈ એ વચન પરોપકારાર્થે સત્ય છે. ને રૂચી વચન છે યથાર્થ સત્ય નથી કેમકે યથાર્થ સત્ય હોય તો ઘણી શંકાઓ છે જુઓ એમ કહ્યું કે રામ નામ સબકો કહે એટલે રામનું નામ તો સહુ કહે છે. પણ ખરા દીલથી કોઈ કહેતું નથી. જો એકવાર ખરા દીલથી કહે તો તેને કોટી (કરોડ) યજ્ઞનું ફળ થાય. હવે જો ભાઈ આ વચન પ્રમાણે સત્ય હોય તો શું આગળના ઘણા ઘણા ધર્મીષ્ટ ને હરીજનો હતા તે શું ખરા દીલથી રામનું નામ લે તેવા નોહોતા? હતા. તેમ હાલ પણ ખરા દીલથી આખા એક દિવસમાં એકાદ વખત નામ દેનારા શું નથી? છેજ. તેમ છતાં આપણુ કેમ અત્યારે મનથી આદરીએ ને ખર્ચ ચિત્ત એટલે ખરા દીલથી નામ દેઈએ તો શું ન દેવાય દેવાય. જો દેવાય તો એકવાર રામ નામ દીધે કરોડ યગ્નનું ફળ થાય, અને થતું હોય તો આગળના ખરા ધર્મીષ્ટ તથા હરીજનો રામ નામ દેતા તેમને એકવાર રામ નામ દીધે કોટી યજ્ઞના ફળની પ્રાપ્તિ થતી હતી તો તેઓ યજ્ઞ કર્તા તે યજ્ઞો કરવાનું કાંઈજ પ્રયોજન નહોતું

વળી ઘણા દીવશ ભાગતા ત્યારે એક યજ્ઞ પુરો થતો ને એક યજ્ઞનું જ ફળ થતું હતું; વળી ઘણુંક દ્રવ્ય વાવરતા હતા. ત્યારે યજ્ઞ થતો. ત્યારે તેઓ ખરા દી-લથી એકવાર નામ દે તો પછી તેમને દ્રવ્ય ખરચીને અને ઘણા દીવશ ભાગીને યજ્ઞ કરવાની કાંઈજ જરૂર નહોતી. તેમ છતાં તેઓ યજ્ઞો કરતા માટે એમ સમજો કે એકવાર ખરા દીલથી રામ નામ દીધે કોટી યજ્ઞનું ફળ થાયછે એ વાત ખોટીછે ને રૂચો વચન છે. વળી ખરા દીલથી એકવાર રામનું નામ લેઈએ ને કરોડ યજ્ઞનું ફળ થાય તો એક દીવશમાં ઓછામાં ઓછાં સો વખત રામ નામ દેઈએ તો સો કરોડ યજ્ઞનું ફળ થાય, તો આખી ઉમ્મરમાં વિશેષ નહીં તો દસ વર્ષ સુધી તો નામ લેવાય. જો તેટલા નામ લેવાય તો અસંખ્ય યજ્ઞનું ફળ થાય, જો અસંખ્ય યજ્ઞનું ફળ થાય તો ઘણા એક પુસ્તકોમાં એમ લખ્યુંછે કે એક યજ્ઞના કરનારને સ્વર્ગની ને ઈદ્રાસનની પ્રાપ્તિ થાયછે. તો હવે જુઓ કે રામ નામ લેઈ અસંખ્ય યજ્ઞનું ફળ લેનારને તો કેટલાંક ઈદ્રાસનની પ્રાપ્તિ થાય. આ વાત કેવળ અસંભવિત છે. પણ કેહેનારા પુરૂષો શા હેતુથી કહ્યું છે તે સાંભળ.

કુંટળીયો.

ઘણા ભક્તો કહી ગયા, એકવાર કહે રામ,
કોટી યજ્ઞ કૃણ થાયછે, તો શું યજ્ઞનું કામ;
તો શું યજ્ઞનું કામ, નામ એવાં દે કોટી;
કેમ સંભવે વાત, અનુભવે ભાસે ખોટી;
વ્યાસ કહે કરો કપાસ, આશ મ્હોટી દીધીછે;
રૂચી થવાને માટ, વાણ કવિયે કીધીછે.

બુઝો ભાઈ જે અજ્ઞાની પ્રાણી રાત દીવશ વ્ય-
વહારમાં કાઢે છે ને એકબળવારે હરીસ્મરણ કરતો નથી
તેને રૂચી થવાને અને રૂચી થવાથી હરીસ્મરણ કરે
એવા હેતુથી કોટી યજ્ઞનું કૃણ થવાની ભાવના દીધી
છે. જેમકે બાળકને કહીએ કે તું પેલેલી ચોપડી ઉતા-
વળો ભણી જમશ તો તને પેલેલાજીની જગો મળશે.
વળી અજ્ઞાની બાળકને ત્રિવા ભણુવી તે મહા દુષ્પ-
દાયક ભાસેછે ને રમતું તે સુખદાયક ભાસે છે, તેમ
અજ્ઞાનીઓને ઇશ્વર સંબંધી નામ ભણવું તે દુષ્પદા-
યક ને નિશ્કૃણ ભાસેછે ને વ્યવહારીક કામ સફળ ને
સુખદાયક ભાસેછે. વળી અજ્ઞાનીઓને ઇશ્વર સ્મરણ

કડવા ઔશદ જેવું ભાસે છે. કે ઉદ્યોગ કરવો મુકીને એ સ્મરણમાં કયાં વખત ગાળીએ એમ સમજી ઇશ્વર સ્મરણ કરતા નથી માટે તેવા માયા લોભી અજ્ઞાની જીવો છે તેઓને ઇશ્વર સ્મરણ કડવા અડિશદરૂપી છે તે જેમ બાળકને અડિશદ પાછાં ત્યારે સાકરની કાકરી બતાવીએ કે લે ભાઈ આ ઔશદ પી જાય તો તને આ સાકર મળે. એમ સાકરની લાલચ આપ્યા વિના તે બાળકરૂપી અજ્ઞાનીઓ ઔશદરૂપી ઇશ્વર સ્મરણ અંગીકાર કરે નહીં માટે સાકર રૂપી કાઠી યજ્ઞનું ફળ બતાવેલું છે. એજ તમારા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે.

જીવ શીવ વિશે પ્રશ્ન ૨૭.

દોહરો.

જીવ શીવ થાયે નહીં, શીવ બને નહિ જીવ;
શીવ બને તે જીવ નહીં, જીવ બને તે નહીં શીવ.

અર્થ—હું માહારાજ જે જીવ છે તે શીવ થાય નહીં, ને જે શીવ છે તે જીવ થાય નહીં, જો જીવ શીવ થાય તો તે જીવ હોયજ નહીં, શીવ હોય તોજ તે શીવ થાય, વળી શીવ છે તે જીવ થાય નહીં જો શીવ

જીવ થાય તો તે શીવ હોયજ નહી. જીવ હોય તોજ તે જીવ થાય. તે વિના જીવ તે શીવ થાય નહી ને શીવ તે જીવ થાય નહી. જેમકે કાકરો તે પાણી થાય નહી, ને પાણી તે કાકરો થાય નહી આ વિશે ઉત્તર કરો.

ઉત્તર ૨૭.

ન્યાસજી—જુઓ ભાઈ જે જીવ દશાને પામ્યો તેને જીવ કહીએ છીએ પણ સરવે ચૈતન્યવાન આત્મા છે તે આત્મા પરમાત્માની ગતીએ એટલે પરમાત્માનો અંશ છે જેમ સમુદ્રનું સ્થિત જળ અને સમુદ્રના ઉપરના ભાગનું તરંગ જળ એટલે વાયુના સ્પર્શ વડે વિકાર પામેલું જળ તે તરંગ જળ છે, તે જળ તરંગ એટલે સમે ઉછળી સમુદ્રની હદ બાહાર નીકળીને મીઠાના ચારડા (એટલે મીઠું પાકે છે તે મીઠાના ચારડા) તેમાં જાય છે તે ચારડાઓમાં તે જળ સ્થંભી રહેવાથી પછી તે જળ ઠરીને તે જળના મીઠાના કાકરા થાય છે, જો હવે જે તરંગ જળ તે પણ જળનો ભાગ છે પણ તે જળ વિકાર વાસના સહીત છે વિકાર તે વાયુથી ભેળ થયેલું એટલે વીકાર પામેલું. અને વાસના સહીત તે

ઉછળવાની ને જોર કરી સમુદ્રની બાહાર નોસરી જવાની ઈછા સહીત તે વાસના સહીત છે, તે તરંગ જળ વીકાર વાસના સહીત છે તેથી તેનું મીઠું થાય છે તે કાકરા રૂપ બને છે. ને સમુદ્રમાં નીચેના ભાગનું જે સ્થીત જળ એને વાયુ સ્પર્શ કરી શકતો નથી તેથી તે જળ વિકારવાન નથી ત્યારે તે જળનો તરંગ ઉઠે નહીં ને તરંગ ઉઠે નહીં તો તેનો કાકરો બંધાય પણ નહીં, એ રીતે જે સત્ય સ્થીતીના શીવ (પરમાત્મા) તે શીવને વાયુ સ્પર્શરૂપી જે માયા તે સ્પર્શ કરી શકતી નથી તેથી તે સ્વરૂપને વાસના પણ થતી નથી, માટે તે શીવ કોઈ કાળે જીવ થતા નથી. અને તે શીવની જે જ્ઞાન ગતી, ગતી એટલે જેમ સમુદ્રના ઉપરના ભાગનું જળ તેનું નામ તો જળ છે પણ તેને તરંગી જળ કહેવાય છે તે તરંગી જળ એજ સમુદ્ર જળની ગતી છે તે ગતી જળ ચારણમાં જવાથી તે ગતી જળના કાકરા બંધાય છે. તેમ જે શીવની (પરમાત્માની ગતી) ચારણરૂપી માયાએ ભેળ થવાથી તેનો કાકરો બંધાય છે. કાકરો બંધાયારૂપી તે માયા મોશ્રીત દેહવાળા થાય છે ને જીવ કહેવાય છે. તે જીવ શીવનો અંશ છે. જેમ સમુદ્રના નીર્વિકારી જળનો ભાગ તરંગ જળ, તે પણ જળનો

અંશછે તેમ જીવ (આત્મા) તે પણ શીવનો (પર્માત્માનો) અંશછે, માટે તે જીવ શીવ થઈ શકેછે જેમ કાકરાડપ મીઠું જે થયું તે જળ થઈ શકેછે. એ રીતે જીવ શીવ થઈ શકેછે ને શીવનો અંશ જીવ થાય છે. પણ મુદ્ધ શીવ તે જીવ થતો નથી.

જ્ઞાશુ—હે માહારાજ આ ઉપરથી તો એમ સીદ્ધ થાયછે કે બ્રહ્મવાદીનું કેહેવું સર્વ ખલવિન્દ બ્રહ્મ એટલે સઘળું બ્રહ્મછે એ સત્ય થાય છે. કેમકે સમુદ્રનું સ્થિત જળ અને તેનું ને તેનું તરંગ જળ તે જળમાં કાંઈ ભેદ નથી જળ તો એકજ છે ત્યારે સહુ શીવજ છે એમ સીદ્ધ થયું. માટે આ ઠેકાણે તમારો દ્વૈતભાવ અસત્ય થાયછે. કેમકે જેમ દીપક અને દીપકનો પ્રકાશ તેમાં કાંઈ ભેદ નથી એકજ છે. એમ સર્વ બ્રહ્મછે એ સીદ્ધ થાયછે.

ન્યાસજી—જો ભાઈ અવિવેક દ્રષ્ટીએ તો તે સર્વ જળ એક ભાસે છે પણ ઝીણા વીચારે ને વિવેક દ્રષ્ટીએ જુદુંછે એમ વરત જણાશે, જોકે જળ નામે નામ એકછે જળ રૂપે રૂપ એકછે પણ તેમાં કેટલો ભેદ છે. તે જો કે પેશાબ છે તે પણ જળ છે ને ગંગાજળ તે

પણ જળછે. હવે એ પેશાબ જળ ઝીણી દ્રષ્ટીએ ૩-
 પમાં જોઈએ તો ગંગાજળ કરતાં અડપણામાં છે, ગુ-
 લુમાં જો જોઈએ તો ખારાશ છે. વિકારમાં જોઈએ
 તો જીભ્યાસ્વાદમાં કંટાળો ઉપજવતું છે. અને ગં-
 ગાજળ જીણી દ્રષ્ટીએ જોઈએ તો ૩પમાં પાતળાશછે,
 ગુલુમાં જોઈએ તો આતસ સમાવતા છે. અને જીભ્યા
 સ્વાદને હર્ષ ઉત્પન્ન કરતા છે એ રીતે જળ નામે નામ
 એકછે પણ ભેદછે. જેમકે નામથી પશુ નામ એક છે
 દેહમાં જોઈએ તો સર્વ પશુનો દેહ પંચભુતોથી પણ
 એકછે. પણ વિવેક દ્રષ્ટીએ જોઈએ તો ગાય તે પણ
 પશુછે, ને ગધેડી તે પણ પશુછે, હાથી તે પણ પશુછે.
 ને સસલું તે પણ પશુછે, પણ તે પશુઓના કલેવર-
 માં તથા ગુલુમાં તથા કાર્યમાં ઘણાજ ભેદછે એ ભેદ
 જોઈએ નહીં ને અવિવેક રાખીએ તો ગધેડી પણ
 શેવા કરવા યોગ થાય. વળી સ્ત્રી નામે એક છે, તેમાં
 વિવેક વિના સૌ સ્ત્રીઓ એક છે એમ સમજીએ તો
 માતા બેન ભાણેજ સ્ત્રી વિગેરે એક જાણી અનીતી
 કરાય. તેમાં કાંઈ શંકા નહીં. માટે વીવેક દ્રષ્ટીએ
 જોઈશ તો ભેદછે તે તારાથી સમજશે. વળી તે કષ્ટ

કે દીપક અને દીપકના પ્રકાશમાં કાંઈ ભેદ નથી પણ
જો તેમાં પણ ભેદ છે, કે જે દીપક છે તે દહન કરી શકે
છે ને દીપકની ગતી જે પ્રકાશ તે દહન કરતા નથી
અને દીપક અને દીપકનો પ્રકાશ કાંઈ છુટા નથી સ-
ળંગ સુત્ર છે. પણ તે પ્રકાશ દહન કરતા નથી માટે જે
પ્રકાશ તે કાંઈ દીપક નથી તેમ તે પ્રકાશ દીપકથી
જુદો નથી, પણ દીપકમાંને દીપકના પ્રકાશમાં ભેદ છે
તે વિવેક દ્રષ્ટીથી જણાય છે. જેમ દુધમાં પાણી ભ-
ળેલું હોય તે અવિવેક દ્રષ્ટી વાળાને માલમ પડે નહી
તેમ તે દુધ પાણી જુદુ પાડી શકે નહી. પણ હંસરૂપી
જે વિવેકી છે તે દુધમાં પાણી મળી ગયેલું સળંગ
સુત્ર હોય છે પણ દુધને અને પાણીને જેમ હંસ
જુદુ સમજે છે જાણે છે ને જુદુ કરી શકે છે તેમ વિવેકી
જુદુ સમજે છે જાણે છે ને જુદુ કરી શકે છે. એ રીતે જે
વિવેકી જ્ઞાની છે તે સળંગ સુત્ર છતાં પણ વિવેક વડે
જુદુ સમજી શકે છે ને જુદુ દરસાવી શકે છે. માટે જો
શીવમાં ને શીવની ગતીમાં ભેદ છે એજ તારા પ્રશ્ન-
નો ઉત્તર છે.

ભગત ભગવાનનો દેહ તે વિશે પ્રશ્ન ૨૮.

દોહરો.

ઉંચ થઇને ના ભજે, ચાન્ડાળ સરખો તેહ;
નીચ થઇ મુજને ભજે, તે જાણુ મમ દેહ.

અર્થ—હે માહારાજ ગીતા વીશે ભગવાને એમ કહ્યું છે કે ઉંચ કુળનો કોઇ પ્રાણી હોય પણ મને ભજતો નહોય તો તે ચાન્ડાલ સરખો છે. અને કોઇ નીચ કુલનો પ્રાણી હોય પણ તે મને ભજતો હોય તો તે મહારો દેહ છે. એમ કહ્યું છે. તે ઉપરથી ઘણી શંકા થાય છે. કે કોઇ અનામીક જાતી હોય અને તે રાત દીવશ હરીસ્મરણ કરતો હોય તો તે પ્રાણી ભગવાનના વચનથી ભગવાનનો દેહ છે એમ થયું. તો પછી તે અનામીકને આપણ અડકીએ તો તે અડકવાથી કાંઈ બાધ નથી, કેમકે તે તો ભગવાનનો દેહ છે, અને ભગવાનનો દેહ તે તો મહા પવિત્ર છે, તો તે નીચ જાતીને અડકવાનો બાધ રહ્યા નહી, એમ સીધ થાય છે. આ વિશે ખુલાસો કરો.

ઉત્તર ૨૮.

વ્યાસજી—જો ભાઈ ભગવાનના વચનનો હેતુ સમજીશ તો વિવેક જણાશે. જો કે ભગવાને તો એમ કહ્યું કે નીચ થઈ મુજને ભજે તે જાણુ મારો દેહ. એટલે જોકે જે અનામીનો આત્મા જે ચૈતન્ય તે કર્મે કરીને નીચ દેહમાં પડવાથી નીચ ગણાયો છે પણ તે આત્મા ભગવાનને ભજે તો તે આત્મા ભગવાનનો દેહ છે. કાંઈ નીચના દેહને પોતાનો દેહ ભગવાને કહ્યો નથી. જોકે ભગવાનનું ભજન કરેછે તેજ ચૈતન્ય આત્મા છે તે કરેછે કાંઈ ખોળીયું કરતું નથી જો ખોળીયું કરતું હોય તો ખોળીઆમાંથી આત્મા નીકળી જાય પછી ખોળીયું કેમ ભજન કરતું નથી. ખોળીયું તો જડછે. માટે ખોળીયું ભજન કરતું નથી ફક્ત આત્મા ભજન કરી શકેછે. તે ભજનના કરનારને એટલે ભજન કરનારો જે આત્મા તેને ભગવાને પોતાનો દેહ કહ્યો છે કાંઈ ખોળીઆને કહ્યો નથી. માટે અનામીકનું જે ખોળીયું તેને અડકાય નહીં. ને ભજન જે આત્મા કરતો હોય તે આત્મા ભજન કરવાથી ભગવાનના દેહ જેવો પરીત્રછે તે આત્માને અડાય, પણ તે આત્મા

અડવા જેવો પદારથ નથી કે તેને અડી શકીએ. અને નીચ ખોળીયામાં ભજવાવાળો આત્મા છે તે આત્માને ભગવાનના દેહ રૂપી પવીત્ર ગણી અંગીકાર થાય. પણ ખોળીયાને પવીત્ર ગણાય નહીં. તેમ તે અંગીકાર થાય નહીં. જેમકે કોઈ નીચના ચુસામાંનો અણી અંગીકાર થાય એટલે લેવાય, પણ તે ચુસો અંગીકાર થાય નહીં એટલે તે ચુસા ઉપર રંધાય નહીં. તેમ અણી રૂપી આત્મા તે ભજન કરતો હોય તો તે આત્માને અડાય, પણ તે અડવા જેવું પદારથ નથી ને ચુસારૂપી જે દેહ તે દેહને અંગીકાર થાય નહીં એટલે અડાય નહીં, એ રીતે નીચ થંઈ મુજને ભજે તે બધું મમ દેહ એમ ભગવાને કહ્યું છે આ રીતે સવળુ સમજીશ તો વિવેક રેહેશે ને વચનના ભાવાર્થને સમજ્યા શીવાય ફક્ત વચન ને બાજી રહીશ તો અવિવેક થઈ જશે ને અવિવેક થવાથી અધર્મ થઈ જશે. માટે જે જે વચનો હોય તે તે વચનોને વિવેકથી સમજવું તો યથાર્થ વચનોનો હેતુ જણાશે. એજ તારા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે.

સંવત ૧૯૪૫ ના કારતકવદી ૪ ને દીવશે ક-

ડીયા મીસ્ત્રી ચકુભાઈ હાઉસાએ વ્યાસજી વલ્લભરા-
મને ઘેર આવી પ્રણુ પુછ્યું.

નામ રૂપના નાશ વિશે પ્રણુ રટ.

દોહરો.

ઘણી જગોએ સાંભળ્યું, નામ રૂપછે નાશ.

જ્ઞાનરૂપ બ્રહ્મ ગાએછો, તે મીથ્યા અભ્યાસ.

અર્થ. હે માહારાજ તમોએ ભાવાર્થ પ્રકાશ ગ્રં-
થમાં એમ કહ્યું છે કે જ્ઞાન સ્વરૂપે સાકાર પરમાત્મા છે.
તો જ્ઞાનરૂપ તે પણ રૂપ થયું, ને પરમાત્મા તે નામ
થયું. તે નામ રૂપનો તો નાશછે એમ ઘણાં શાસ્ત્રાધારે
વિદ્વાનોના મુખથી સાંભળ્યું છે ત્યારે તે વિદ્વાનોનું
કહેલું ખરું કે તમારું કહેલું ખરું.

ઉત્તર રટ.

વ્યાસજી—જુઓ ભાઈ આગળના મોહોટા પુ-
રૂશો ઘણાં પુસ્તકોમાં નામ રૂપનો નાશછે એમ લખી
ગયાછે તે ખરું છે. પણ તે પુરૂશો કીયા નામ રૂપનો
નાશ લખી ગયા છે તે સમજો, જોકે જે આ માયાનો

દેહ થયો તે દેહના નામ ઉપરજે બીજી નામ આરો-
પણ કર્યું તે નામનો નાશ છે. કેમકે દેહ નાશવાન છે તો
તે દેહ ઉધર જે બીજી નામ ધારણ કર્યું તેનો નાશ છે.
એટલે નાશ માનવાપણુ છે પણ તે નામનો નાશ નથી,
જોકે તમારા દેહનું નામ ચક્ર તે તમારો દેહ જવાથી ત-
મારા દેહના ઉપારના નામનો નાશ થયો. પણ કોઈ બીજા
દેહનું નામ ચક્ર હશે તે કાંઈ તમારું ચક્ર નામ નાશ
થવાથી બીજાનું ચક્ર નામ નાશ થયું નથી. કદી તેવા
તેવા બંધ ચક્રના નામોવાળા દેહોનો નાશ થશે પણ
ચક્ર નામનો નાશ થવાનો નથી કેમકે ચ-અને-કુ-એ
બેઉ અક્ષર નાશ થવાના નથી જો તે અક્ષરોને નાશ-
વાન કહેશે તો તે સંભવશે નહીં કેમકે, ક-ખ-ગ-ઘ-
વિગેરે જે અક્ષરો છે તે નાશ થાય તો તેનું નામ અ-
ક્ષર એટલે નાશ ન પામે તેને અક્ષર કહેવાય છે તેથી
તે અક્ષરનો નાશ નથી માટે નામનો નાશ કોઈ કાળે
નથી, વળી નામનો નાશ કહીશ તો આત્મા એ પણ
નામ છે, તે આત્માનો નાશ કોઈ કાળે નથી જો આ-
ત્માનો નાશ કહેશે વેદશાસ્ત્ર વીગેરે ઘણાં ગ્રન્થોમાં
આત્માને અવિનાશી કહ્યો છે. તેથી આત્માનો નાશ
સંભવશે નહીં. તેમ છતાં નાશ કહેશે તો વેદશાસ્ત્ર

જુડાં થઈ જશે, વળી અવીનાશી જેને કેહેશો તે અવીનાશી તે પણ નામછે જુઓ તે નામનો નાશ સંભવે નહીં કેમકે અવીનાશી એટલે નાશ પામે તે અવીનાશી એટલે નાશ પામે તે અવીનાશી છે, માટે નામનો નાશ સંભવતો નથી, ને જે વસ્તુનું જે નામછે તે નામ ઉપર બીજું નામ આરોપણ કર્યું તે નામ તે વસ્તુનું એટલે જુદું પડેછે છુટાપણુ થઈ જવાથી તે વસ્તુમાંથી તે નાશ પામેછે, તે સત્ય છે, પણ નામ માત્ર નાશ જે કોઈ સમજે છે તે કેવળ અજ્ઞાની છે.

હવે રૂપના નાશનું જે કેહેછે તે પણ ખોટુંછે. જો કે વેદમાં બ્રહ્મને જ્ઞાનરૂપ ચૈતન્યરૂપ આનંદરૂપ એમ રૂપ રૂપ શબ્દ કહ્યોછે, તો જોકે તે રૂપનો નાશ હોય તો પછી અવીનાશી વસ્તુ કાંઈજ રહી નહીં, કદી રહેતી નથી એમ કેહેશો તો વેદમાં બ્રહ્મને સચ્ચીદાનંદ કેહેછે એટલે સત્ત કેહેછે તે સત કોને કેહેછે કે જેનો કોઈ કાળે નાશ નહીં તેને સત્ત કેહેછે. તે સતરૂપ જે બ્રહ્મ તે સત્તરૂપનો નાશ કોઈ કાળે હોય નહીં. માટે રૂપમાત્રનો જે નાશ કેહેછે તે પણ ખોટું ને શાસ્ત્ર રૂપનો નાશ કેહેછે તે માયાના રૂપમાંથી થયેલાં રૂપને નાશ કેહેછે. તેમ છતાં જે નામરૂપ માત્રનો નાશ કેહેછે તે કેવળ

અવિચારે એકતરફી વચન સાંભળવાથી નાશ કેહેછે.

ભગવાનને થાળ ધરવા વિશે પ્રશ્ન ૩૦.

કુંડળીયો.

થાળ ધરે ઠાકોરને, મનુશ છતાં જ્યમ ઉંટ;
ક્યાં તે જમેછે જગપતી, કરે ઢોંગ સૌ જુઠ;
કરે ઢોંગ સૌ જુઠ, કડાકુટ અનકોટ કરતા;
આપ જીભનો સ્વાદ, નામ ઠાકોરનું ધરતા;
ગણિ ધરનો હીસાખ, કરે સામગ્રી સુમારે;
પંદર પ્રતીમા હોય, તેનું નહિ પૈસા ભારે;

અર્થ. હે મહારાજ તમે તથા ધણાએક ધર્માચાર્યો ભગવાનને ભોજન સારૂં સારી સામગ્રી કરવા ને ધરાવવી એમ ઉદ્દેશ કરોછો ઠાકોરજીતો ખાતાએ નથી, ને ધરમાં જેટલાં માણસ હોય તેટલાંને હીસાખ ગણીને સરવે હરોજનો સામગ્રી કરેછે. ધરમાં પંદર પ્રતીમા હોય પણ તેની પૈસાભારે સામગ્રી કોઈ અણતુ નથી, ને પોતાને સારૂં કરેછે કેમકે ઠાકોરજીતો જમતા નથી ત્યારે એવી સામગ્રી કરવી ને ઠાકોરજીને ધરવી એ મીથ્યા કોહોછો કે શી રીતે ?

ઉત્તર ૩૦.

વ્યાસજી--જુઓ ભાઈ આ પ્રશ્નનો ઉત્તર અ-
મો કરીશું તો તમને સ્વારથ ભાસશે, તેમ છતાં સં-
ક્ષેપે કહીએ છીએ. જુઓ કે આગળના મ્હોટા પુરૂષો
ભગવાનને ભોજન ધરવાનું કહી ગયા છે તે એવા હે-
તુથી કે ભગવત નીમીત સામગ્રી કરી ભગવત નામ
જેમાં આરોપણ થયું હોય ત્યાં તે સામગ્રી દરસાવરા-
વીને ભગવાનનું રૂપ જે બ્રાહ્મણો તેમને અરપણ કરવું.
એટલે તે બ્રાહ્મણો આરોગે, તેથી ભગવાન આરોગ્યા
એમ જરૂર જણવું. અને તે દેવાર્પણ નૈવેદ્ય બ્રાહ્મણનેજ
અર્પણ કરવાનું મનુ સ્મૃતિના ત્રીજા અધ્યયના એકસો-
ને અઠાવીસમા શ્લોકમાં દેવ પીત્રને આપવા લાયક
વસ્તુ બ્રાહ્મણને અર્પણ કરવી અર્થાત દેવ પીત્રી લેવા
કે ખાવા આવતા નથી માટે દેવરૂપ જે બ્રાહ્મણ તેને
દેવું. એટલે ભગવાન જમ્યા એમ સત્ય થાય છે. અને
જે જે પદારથ દેવાર્પણ કે કૃષ્ણાર્પણ થયેલાં પદાર્થો
ના બ્રાહ્મણ વિના બીજી વરણને ભોક્તા થવાનો અધી-
કાર નથી. અને દેવાર્પણ ભોજન જે કર્યું હોય તે ભોજ-
નથી બ્રાહ્મણ ત્રપ્ત થાય તોજ પ્રભુ ત્રપ્ત થાય છે. ને બ્રા-

હાણુ ત્રપ્ત થયા વિના ભગવાન ત્રપ્ત થતા નથી તે વિશે દ્રષ્ટાન્તઃ એકવાર પાર્વતી વિશ્ણુ નારાયનને ભોવન પધાર્યાં તે સમે વિશ્ણુએ પાર્વતીનું જ્ઞાન જોવા સારૂ હશીને કહ્યું કે હે પાર્વતી એકાદ દીવશ અમોને જન્મવાને તેડો; ત્યારે પાર્વતીએ કહ્યું કે ભલે માહારાજ, કાલે આપણે ત્યાં પધારજો. ત્યારે ભગવાને કહ્યું કે ઘણુ રાંધશો તો હું ત્રપ્ત થઈશ. પાર્વતીએ કહ્યું ભલે, જો વધશે તો તમારે છેડે બંધાવીશું. એમ કહી પાર્વતી ગયાં. અને તે વાત માહાદેવને કહી તેથી માહાદેવે કહ્યું કે ભલે. પછી બીજે દીવશે પાર્વતીએ સવાસો માણસ જન્મે એટલી સામગ્રી કરી, પછી પ્રભુ જન્મવાને પધાર્યા; ત્યાં પાર્વતીએ પ્રેમ પુર્વક પીરસ્યું. તે પછી આગના લેઈ પ્રભુ જન્મવા શાગ્યા ને જેમજેમ જન્મે જાય છે તેમ તેમ પાર્વતી પીરશે જાય છે એમ કરતાં કરતાં સૌ માણસની સામગ્રી પ્રભુ આરોગી ગયા ત્યારે પાર્વતીએ જાણ્યું જે રસોઈ ખુટશે ને માહારી હલકાઈ થશે. એમ ગભરાઈ એકાન્ત માહાદેવની પાસે જઈ માહાદેવને કહ્યું કે હે માહારાજ સૌ માણસની રસોઈ તો પ્રભુ આરોગી ગયા હવે પચીસ માણસની સામગ્રી રહી છે તે પણ જમી

જશે પછી શું પીરશીશું. આ તો આખરૂં જવા જેવું થયું. તવ માહાદેવે કહ્યું કે જાઓ કોઈ એક બ્રાહ્મણને લાવી જમાડી દો. એટલે પાર્વતીએ એક બ્રાહ્મણને લાવી ભોજન કરવા બેસાડ્યો ને જ્યાં તે બ્રાહ્મણ ત્રણ થયો કે પ્રભુને હોટકાર આવ્યા ને પ્રભુ હાથ ધોઈને ઉઠ્યા, એટલે પાર્વતી કહે કે અરે માહારાજ હજી તો જમો. ત્યારે ભગવાને કહ્યું હે પાર્વતી. મહાર્ ૩૫ જે બ્રાહ્મણ તે ત્રપ્ત થયો એટલે હું ત્રપ્ત થયો. એ બ્રાહ્મણને જમવાની સત્તા રહી નહીં એટલે મહારી સત્તા જમી એવી નથી. અર્થાત બ્રાહ્મણ ત્રપ્ત થવાથીજ હું ત્રપ્ત થાઉં છું. તે વિના હું ત્રપ્ત થતો નથી. અને મને ધરેલી સામગ્રી બ્રાહ્મણને જમતાં વધે તેની પ્રસાદી લે તે પ્રસાદ છે. બાકી દેવાર્પણ કે કૃષ્ણાર્પણ કરેલું પ્રસાદ કહી પોતે ત્રપ્ત થાય છે, તેને દેવરણીયુને અજ્ઞાની જાણવું અને જે ગ્રાણી દેવને થાળ ધરાવે તેણે તે પદારથબ્રાહ્મણને આપવો એમ પ્રભુએ પાર્વતીને ઉપદેશ કર્યો. તેવીજ રીતે મનુએ મનુસ્મૃતિના ત્રીજા અધ્યાયના ૧૨૮ માં શ્લોકમાં પણ કહ્યું છે.

માટે દેવના નીમીત્ત જે સામગ્રી કરી હોય તે બ્રાહ્મણને અરપણ કરવાથી દેવતા વિશ્વ વિગેરે ત્ર-

પ્ત થાય છે. એ વાત યથાર્થ છે. બાકી જે પ્રાણી દેવ નીમીત્ત સામગ્રી કરી પોતાને કામે લગાડે છે તે સામગ્રી કોઈ કાળે પ્રભુને અરપણ થતી નથી, માટે થાળ ધરાવનારે ઠાકારને ધરાવી બ્રાહ્મણને અર્પણ કરવું તેણે કરીને વિશ્વ દેવતા ત્રપ્ત થાય છે. અને જે પોતાને કામે લગાડે છે તે દેવતાનો રણીયો થાય છે. અને આજે થાળ ધરવીને તે બ્રાહ્મણને જમાડવી આ રીતે જે કરે તેનું નામ થાળ ધરી સમજવું. એ રીતે અમો તથા ઘણા સમજેલા પુરૂષોનો કેહેવાનો હેતુ છે.

સંવત ૧૯૪૫ ના કારતક વદી ૬ ને દીવશે મારવાડી સોની રાજ રામ વસ્તી રામ સ્વસ્થાન મારવાડમાં પાલી. હાલ અમદાવાદના નીવાશી એ વ્યાસજી વલ્લભરામને પ્રણામ પુછ્યું.

બ્રાહ્મણ વિશે પ્રણામ ૩૧.

દોહરો.

બ્રાહ્મણ બ્રાહ્મણ સૌ કહે, ગુરૂ બ્રાહ્મણ તેહ;
શાસ્ત્રી બ્રાહ્મણ જાણવો, તે ટાળો સંદેહ.

હે માહારાજ તમો બ્રાહ્મણનો મહીમા જ્યાંને ત્યાં વધારો છો ને ઘણી ઉપમા આપો છો. અને ત્યાગીનો

મહીમા ઘટાડો છો, માટે માહારૂં પ્રશ્ન એટલું છે કે
બ્રાહ્મણ કેને માનવા ને બ્રાહ્મણ સાથી જણવા.

બ્યાસજી—

શ્લોક.

જન્મનાજાયતેપુદ્ધ શંસ્કારાદ્વીજમુચ્યતે
વેદાભ્યાસેનવેત્વિપ્ર બ્રહ્મજાનાતીબ્રાહ્મણઃ ॥

મતસભ્ય સહીત, અર્થ. જુઓ ભાઈ આ શ્લોકના
પેહેલા ચરણમાં એમ કહ્યું છે કે. આજના યુગમાં બ્રહ્મ-
યોનીથી જે જીવ ઉત્પન્ન થયો તે જીવને ઉપવિત સં-
સ્કાર ન થયો હોય તથા તેણે વેદાભ્યાસ ન કર્યો હોય
તો પણ તે બ્રહ્મયોનીના મહીમાયે કરીને જનમ્યો તે
વારથી સુદ્ધ છે, અને તે સુદ્ધ ગણાય છે. અને બીજા
ચરણમાં એમ કહ્યું કે ઉપવિત તથા ઉપવિતની સાથે
દ્વીજના છ કર્મનો અધીકાર થાય છે ત્યારથી તે દ્વીજ
ગણાય છે. અને ત્રીજા ચરણમાં એમ કહ્યું કે વેદાભ્યાસ
કરે તો તે વિપ્ર ગણાય છે. ને ચોથા ચરણમાં એમ ક-
હ્યું કે બ્રહ્મને (પરમાત્માને) યથાર્થ જાણે તે બ્રાહ્મણ ગ-
ણાય છે. માટે જુઓ ભાઈ, જે બ્રહ્મયોનીથી થયેલાને
બ્રહ્મજી જ્ઞાન થાય તેને બ્રાહ્મણ માનવા તથા જણવા.

રાજરામ—હે માહારાજ અમારા ગુરુજનું એમ કહેવું છે કે સ્નાન સંધ્યા જપ હોમ એવાં એવાં છ કર્મ કરે તેને બ્રાહ્મણ જાણવો.

વ્યાસજી—જુઓ ભાઈ તમારે જે છ કર્મ કહેવાની ઇચ્છા છે તે છ કર્મનો શ્લોક તમને કહી બતાવું છું.

શ્લોક.

સ્નાનં સંધ્યા જપં હોમં સ્વાધ્યાયં પીત્ર તર્પણં ।
સર્વેષાંચૈવ દ્વિજાણાં પટ્કર્માણિ દીનેદીને ॥

જુઓ ભાઈ આ શ્લોકમાં સ્નાન ૧) સંધ્યા ૨) ગાયત્રી જપ ૩) હોમ ૪) સ્વાધ્યાયં ૫) અને પીત્ર તર્પણ ૬) આ છ કર્મ દ્વીજનાં છે, બ્રાહ્મણનાં નથી. અને બ્રાહ્મણનાં છ કર્મ મનુસ્મૃતીમાં પેહેલા અધ્યાયના ૮૮ માં શ્લોકમાં છે તે જો.

શ્લોક.

અધ્યાપનમધ્યયનં યજનંયાજનંતથા ।

દાનંપ્રતિગ્રહંશ્રૈવ બ્રાહ્મણાનામકલ્પયત્ ॥

વળી ૬૯મા અધ્યાયનો પંચોતેરમો શ્લોક. તેમાં પણ આ શ્લોકમાં કહ્યા પ્રમાણે કહ્યું છે. કે

શ્લોક.

અધ્યાપનમધ્યગ્રનં યજનંયાજનંતથા ।

દાનંપ્રતિગ્રહશ્ચૈવ ષટ્કર્માણ્યગ્રજન્મનઃ ॥

આ બંનેનો અર્થ વેદ ભણવો ૧) વેદ ભણાવવો ૨) યજ્ઞ કરવો ૩) તથા યજ્ઞ કરાવવો ૪) દાન આપવું ૫) દાન લેવું ૬) આ છ કર્મ બ્રાહ્મણનાં છે. અને સ્નાન સંધ્યા આદિ જે છ કર્મ કહ્યાં તે દ્વીજનાં છે. અને બ્રાહ્મણને દ્વીજનાં છ કર્મ કરવાની જરૂર નથી તેમ છતાં કરે તો તેને હરકત નથી પણ જે બ્રહ્મને યથાર્થ જાણે છે તેવો જે બ્રાહ્મણ તેને દ્વીજનાં છ કર્મ બંધન કરતા નથી. માટે બ્રહ્મને જાણનાર જે બ્રાહ્મણ તે કર્મ કરનારના કરતાં શ્રેષ્ઠ છે તે વિશે મનુસમૃતીમાં પેહેલા અધ્યાયના સત્તાણુમા શ્લોકમાં કહ્યું છે કે,

શ્લોક.

બ્રાહ્મણેષુ ચ વિદ્વાંસો વિદ્વત્સુકૃતબુદ્ધયઃ ।

કૃતબુદ્ધિષુ કર્તારઃ કર્તૃષુ બ્રહ્મવેદિનઃ ॥

અર્થ. બ્રાહ્મણોમાં શ્રેષ્ઠ વિદ્વાન (વેદશાસ્ત્ર જાણનાર) અને વિદ્વાનોથી શાસ્ત્રોમાં કહેલાં કર્મ જાણનાર અને કર્મ જાણનાર કરતાં કર્મ કરનાર શ્રેષ્ઠ છે, અને કર્મ કરનારના કરતાં બ્રહ્મજ્ઞાની (બ્રહ્મને યથાર્થ જાણનાર) શ્રેષ્ઠ છે.

અર્થાત જુઓ કે મનુષ્યે વિદ્વાન, તથા કર્મ જાણનાર, અને કર્મ કરનાર, અને જ્ઞાની, આ રીતે જુદે જુદા પાડીને કહ્યા. જો કર્મ કરનાર કર્મ કરે છે તેથી તેને કર્મ કરનાર કહ્યો. અને બ્રહ્મજ્ઞાની એટલે બ્રહ્મને જાણવાવાળો કર્મ કરનારથી જુદો છે માટે તેને જુદો કહ્યો. તેથીજ ઉઘાડુ જણાઈ આવે છે કે જ્ઞાની જ્ઞાનવાન છે, પણ તે કર્મ કરનારો નથી. એટલે તે જ્ઞાની કર્મ કરતો નથી. તેમ છતાં જ્ઞાનવાન છે. તે શ્રેષ્ઠ છે, એમ કહ્યું માટે જો કર્મકરનારો જ્ઞાની હોત તો તેને જ્ઞાની કહેત, પણ તે કર્મ કરનારો જ્ઞાની નથી. ફક્ત કર્મ કરી જાણનારો છે. માટે કર્મ કરનાર કહ્યો. અને જ્ઞાની જ્ઞાનવાન છે માટે તેને જ્ઞાની કહ્યો. તે જ્ઞાની કાંઈ કર્મ કરવાવાળો નથી; જો તે કર્મ કરવાવાળો હોત તો. કર્મ કરનારાનાથી જ્ઞાનીને જુદો પાડીને શ્રેષ્ઠ કહેત નહીં. માટે જ્ઞાની

ને કર્મબંધન કરતા નથી. અને જ્ઞાની દ્વીજનાં કર્મ કરવાને બંધાયેલો નથી. અને તે દ્વીજના કર્મ કરવા બંધાયેલો હોત તો તે દ્વીજજ કેહેવાત. ને બ્રહ્મને જાણનાર બ્રાહ્મણ (એટલે જ્ઞાની) તે જ્ઞાનીને કર્મ કરનારથી જુદો પાડીને કેહેત નહી. અને જે છ કર્મ દ્વીજનાં બતાવ્યાં કે સ્નાન સંધ્યા ગાયત્રી જપ વીગેરે જે છ બતાવ્યાં તે છએનું નામ કર્મ છે તે કર્મ જ્ઞાનવાનને બંધન કરતા નથી. તે વિશે વિચાર સાગર ગ્રંથના કરતા નીસ્યજદાસે પણ કર્મનું ખંડન કરેલું છે. માટે જેને બ્રહ્મનું જ્ઞાન છે તે બ્રાહ્મણ છે તેને તમો જે સ્નાન સંધ્યા ગાયત્રી જપ વીગેરે કર્મ કરવાને બંધાયેલા છે એમ કોહોછો તે તમો હજી બ્રાહ્મણમાં કે દ્વીજમાંજ સમજ્યા નથી. ફક્ત દેશની રૂઠી પ્રમાણે બ્રાહ્મણીથી ઉત્પન્ન થયેલાને બ્રાહ્મણ કોહો છો. પણ બ્રાહ્મણમાં તો ચાર પ્રકાર છે. એક તો જનમ્યો ત્યારથી બ્રાહ્મણ કેહેવાય છે. બીજો જનોઘ દીધી તો પણ બ્રાહ્મણ કેહેવાય છે ત્રીજો વેદાભ્યાસથી પણ બ્રાહ્મણ દેશની રૂઠી પ્રમાણે કેહેવાય છે. ચોથું બ્રહ્મનું જ્ઞાન થાય છે તો પણ બ્રાહ્મણ કેહેવાય છે- એ તો દેશની રૂઠી પ્રમાણે કેહેવાય છે. જેમકે કોઈ બે બ્રાહ્મણ કોઈ બીજી વરણને ત્યાં જમવા

જતા હોય તે વેળા કોઈ એમ પુછે કે તમારે કોના માં જન્મવા જવું છે? ત્યારે તે બ્રાહ્મણ એમજ કહેશે કે શુદ્રમાં જન્મવા જવું છે. જુઓ હવે તે વાણીઆને ઘેર જન્મવા જતો હોય તો પણ શુદ્રમાં જવું છે એમ દેશની રૂઢી પ્રમાણે કહે છે. પણ તે વાણીયો શુદ્ર જતી નથી વૈશ જતી છે તેમ છતાં હાલની રૂઢી પ્રમાણે ક્ષત્રી, વૈશ, તે સઘળાને સરવે શુદ્ર કહે છે. પણ કોઈ વગ પાડીને ક્ષત્રી કે વૈશ એમ કહેતું નથી. તેમજ બ્રાહ્મણમાં પણ દ્વીજ હો કે વિપ્ર હો પણ બધાને દેશ રૂઢી પ્રમાણે બ્રાહ્મણ કહેવાય છે. તેથી તમે એમ સમજો છો કે દ્વીજ એટલે બ્રાહ્મણ અને બ્રાહ્મણ એટલે ધ્વીજ એમ સમજીને દ્વીજનાં જે છ કર્મ તે સર્વને કરવાનાં સમજો છો. પણ જુઓ કે જે દ્વીજનાં છ કર્મનો જે શ્લોક છે તેમાં સાફ દ્વીજ શબ્દજ લખ્યો છે. ને બ્રાહ્મણનાં જે છ કર્મ, મનુના બે શ્લોકમાં જુઓ. કે સાફ બ્રાહ્મણ શબ્દ લખ્યો છે. તેમ છતાં આખો મીચીને શા સાફ કુડ કુડ કરો છો.

રાજરામ—હે માહારાજ તમે સંઘ્યા વીગેરે જે છ કર્મ દ્વીજનાં કોહો છો પણ મનુસમૃતીમાં બીજ અધ્યાયના એકસો ને ત્રીજ શ્લોકની ટીકા જુઓ ? એ-

માં એમ સાફ લખ્યું છે કે જે માણસ ઉભો રહીને પ્રાતઃકાળની સંધ્યા કરતો નથી તથા બેશીને સાયં-કાળની સંધ્યા તથા ગાયત્રી જપ કરતો નથી તેને શુદ્ધના જેવો ગણીને બ્રાહ્મણ ક્ષત્રીય અને વૈશના કર્મથી દુર કરી મુકવો અને પશુના સરખો જાણી તેનો સત્કાર ન કરવો. આ રીતે બ્રાહ્મણ એવો શબ્દ ઉઘાડો સાફ લખીને કહ્યું છે, ને કર્મ ન કરતો હોય માટે એને કર્મથી દુર કરવાનું કહ્યું છે. ત્યારે જુઓ કે બ્રાહ્મણને કર્મ કરવુંજ પડે ને દ્વીજ તો પણ બ્રાહ્મણ છે ને બ્રાહ્મણ તો પણ દ્વીજ છે ને તે સર્વને કર્મ સોંપેલાં છે. જો દ્વીજનેજ કર્મ હોત ને બ્રાહ્મણને દ્વીજ જુદા હોત તો તે મનુષ્યે આ ટીકામા દ્વીજ એવો શબ્દ કેમ નહી લખ્યો, ને સાફ બ્રાહ્મણ શબ્દ કેમ લખ્યો.

વ્યાસજી—વારૂ ભાઈ આ મનુ સમૃતી તમે કેના સમક્ષ જોઈને સમજ્યા છે.

રાજરામ—અમારા ગુરૂ પાસે જોઈને સમજ્યા છીએ.

વ્યાસજી—ધન્ય છે તમને ને તમારા ગુરૂને. કે તે ગુરૂએ તમને એકલી ટીકાજ બતાવીને શ્લોક બ-

તાવ્યો નહીં.

રાજરામ—શ્લોક પણ બતાવ્યો છે.

વ્યાસજી—ભલે ત્યારે મનુ સમૃતી લાવો.

રાજરામ—મનુ સમૃતી લો.

વ્યાસજી—જુઓ આ બીજા અધ્યાયનો એકસો-
ને ત્રીજો શ્લોક ખરો? જુઓ આ શ્લોકમાં બ્રાહ્મણ શ-
બ્દ છે કે દ્વીજ શબ્દ છે.

રાજરામ—દ્વીજ શબ્દ છે. પણ ટીકામાં બ્રાહ્મણ
શબ્દ કેમ લખ્યો છે ?

વ્યાસજી--એતો ટીકા કરનારનો દ્રષ્ટી દોશ ર-
હી ગયો હોય અથવા ટીકા કરનારની પાસેના લખ-
નારનો કે છાપખાનામાં કંપોજ કરનારનો દોશ હોય.
પણ મનુએ તો સાફ દ્વીજ શબ્દ લખેલો છે. વળી આ-
ગળના ગ્રન્થ કરતા પુરૂષોએ તો ઘણું સમજી સમજી
ને ગ્રન્થો કર્યા છે પણ હાલના લોહરીખોરા વિદ્વાનો ત-
થા લખનારા લોકો ફેરફાર કરે તેમાં ગ્રન્થ કરતાનો
દોશ નથી. વળી જેમ આ શ્લોકમાં દ્વીજ શબ્દ છે
ને ટીકામાં બ્રાહ્મણ શબ્દ લખી નાંખ્યો છે તેમજ ઘણા
શ્લોકોમાં પણ હાલના વિદ્વાનો શબ્દ ફેરફાર કરી નાં-
ખે છે પણ તે ફેરફાર શબ્દો ઉપર વિચાર નહીં રાખ-

તાં ગ્રન્થ કરતાના કેહેવાના હેતુ ઉપર વિચાર કરી લેવો ને તેના હેતુ સમજાય તો ખરી મતલબ જણાઇ આવે. માટે જુઓ છ કર્મ જે સ્નાન સંધ્યા આદે છે તે દ્વીજનાં છે. અને તે ઉપવીત સંસ્કાર થાય છે તેની સાથે તે કમ સોપાય છે. તે વિશે મનુસમૃતીમાં બીજ અધ્યાયના ૬૬ માં શ્લોકમાં જુઓ કે—

શ્લોક.

उपनीय गुरुःशिष्यंशिक्षयेच्छौचमादितः ।

आचारमन्निकार्यं च सभ्योपासनमेव च ॥

અર્થ. ગુરુએ શીષ્યને જનોઈ દેઢને પ્રથમ તો તેને સૌચ એટલે માટી લેઈ પવિત્રતા શીખવવી. પછી સ્નાન. આયમન આદી આચાર, સવાર સાંજ અન્ની શેવા; તથા ત્રીકાળ સંધોપાસના કરવાની રીત શીખવવી.

હું રાજરામ જુઓ આ શ્લોકથી સ્પષ્ટ જણાય છે કે ઉપવિત સંસ્કારને અંગે સ્નાન સંધ્યા આદે છએ કર્મ છે. અને તે સંસ્કાર જેને થાય તે દ્વીજ ગણાય છે. જુઓ કે આગળના શ્લોકમાં સંસ્કારાદ્વિજિમુચ્યતે એમ સ્પષ્ટ લખેલું છે. માટે છ કર્મ ઉપવીત સંસ્કારની સાથે

સોંપાય છે તે સંસ્કાર છે. માટે એ.છ કર્મદ્વીજ ન કરે તો શુદ્ધપરાપર છે. પણ જે આ દ્વીજનાં છ કર્મ બ્રહ્મણ ન કરે તો તેથી બ્રાહ્મણને બાધ નથી. કારણ કે સાક્ષાત બ્રહ્મને યથાર્થ જાણે તે બ્રાહ્મણ છે. ત્યારે તે બ્રહ્મને જાણનાર બ્રહ્મની સાથે એકાગ્ર ચિત્તથી એકતા કરીને તે બ્રહ્મ સ્વરૂપમાં રમણ કર્યા કરે છે, માટે તેને અંગે કર્મ લાગતાં નથી. તથાપિ મનુષ્યે બ્રાહ્મણનાં છ કર્મ દાન આપવું દાન લેવું વિગેરે બતાવ્યા છે તે કર્મ કરે પણ જે દ્વીજનાં છ કર્મ છે તે બ્રાહ્મણને બાંધન કરતા નથી. તે વિશે મનુ સમૃતીમા છઠ્ઠા અધ્યાયનો ૭૪ મો શ્લોક જુઓ કે--

શ્લોક.

સમ્યગ્દર્શનસંપન્નઃ કર્મજિર્ન નિબધ્યતે ।

દર્શનેન વિહિનસ્તુ સંસારં પ્રતિપદ્યતે ॥

અર્થ. જે પુરૂષ સાક્ષાતકાર બ્રહ્મને ઓળખે છે તેને કર્મનું બાંધન નથી. પણ જેને એ ઉંચું બ્રહ્મ જ્ઞાન નથી તે આ જગતમાં પાછો ભટક્યા કરે છે.

જુઓ આ શ્લોકથી સ્પષ્ટ જણાય છે કે બ્રાહ્મણ-

ને એટલે જ્ઞાને યથાર્થ જાણનારને કર્મનું બંધન નથી. અને જ્ઞાને જાણે તે બ્રહ્મણ છે તે વિશે આ પ્રશ્નના પેહેલા શ્લોકના ચોથા ચરણમાં કહ્યું છે કે બ્રહ્મજાના-તીબ્રાહ્મણઃ ॥ એટલે જ્ઞાને જે જાણે છે તે બ્રહ્મણ છે. ત્યારે જુઓ કે જ્ઞાને જાણનારને કર્મનું બંધન નથી, ને જ્ઞાને જાણે તે બ્રહ્મણ છે તેથી તે બ્રહ્મણને કર્મનું બંધન નથી એમ સીધ થયું. માટે જે જ્ઞાનીનીથી ઉત્પન્ન થયેલા જે પુરૂષ જ્ઞાને જાણે છે તેને બ્રહ્મણ માનવા ને બ્રહ્મણ જાણવા. એજ તમારા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે.

હવે તમો વારે વારે બ્રહ્મણોનાં છીદ્ર સોધોછો. તે તમારાં શુભ સુકીતોને હાની કરતા છે. વળી બ્રહ્મણ તો સર્વથી શ્રેષ્ઠ છેજ. પણ જ્ઞાનીનીથી થયેલો દ્વીજ હોય ને કદાપી તે પાપી હોય પણ તે શ્રેષ્ઠ છે. તે વિશે શ્લોકઃ

શ્લોક.

પતિતોપણદ્વીજશ્રેષ્ઠ નશુદ્રોબ્રહ્મચારેણ ।

અદુગધાગૌરીસૌપુજ્ય નપુજ્યાતઘટનરખરી॥

અર્થ. પાપી હોય તો પણ દ્વીજ શ્રેષ્ઠ છે, અને
 પ્રહ્લયય પાળે તો પણ શુદ્ર તે સમાન્ય નહીં. વળી
 દુધ વિનાની ગાય હોય તો પણ તે પુજવા યોગ્ય છે.
 અને ગધેડી ઘડો ભરીને દુધ દેતી હોય પણ તે પુજવા
 યોગ્ય નથી. માટે ગમે તેવો અશ્વિનીથી ઉત્પન્ન થયે-
 લો દ્વીજ હોય તે પુજવા યોગ્ય છે. પણ તેનું છેદન કર-
 રવા યોગ્ય નથી. માટે તમો આજથી આશ્વિનું છેદન
 કરવું મુકી દેશો તેમાં સારું છે.

વળી ક્ષત્રીય વંશ તે પણ સંસ્કારથી દ્વીજ
 થાયછે. પણ જે અશ્વિનીએ ઉત્પન્ન થયેલો સંસ્કારથી
 દ્વીજ થાયછે. તે દ્વીજ પુજવા યોગ્ય છે.

રાજરામ—હે માહારાજ તમોએ એમ કહ્યું કે અ-
 શ્વિને જાણે તે આશ્વિ છે ત્યારે તો ક્ષત્રી વૈશ શુદ્ર તેમાં
 ના કોઈ પ્રાણીને અશ્વિનું જ્ઞાન થાય તો તે પણ આશ્વિ
 ખરો કે નહીં.

વ્યાસજી—જુઓ ભાઈ અશ્વિનીથી ઉત્પન્ન થ-
 યેલાને પ્રહ્લજ્ઞાન થાય તે આશ્વિ ગણાય. અને બીજી વ-
 ર્ણને પ્રહ્લજ્ઞાન થાય તો તેથી તે પ્રહ્લજ્ઞાની ગણાય. પણ
 આશ્વિની પંક્તિમાં તે ન સમાય માટે તે આશ્વિ નહીં.

બ્રહ્મચોનીનો હોયને બ્રહ્મ જ્ઞાન હોયતોજ તે બ્રાહ્મણના વર્ગમાં ગણાય. માટે તેવા બ્રાહ્મણ સર્વ વરણ થકી શ્રેષ્ઠ અને તે સર્વ વરણના તથા સર્વ આશ્રમ વાળાના માતા પીતા છે.

પ્રણમાં પ્રણ. ૩૨

રાજરામ—હે માહારાજ સર્વ વરણથી બ્રાહ્મણ શ્રેષ્ઠ છે તે શા ઉપરથી કોહો છો ?

વ્યાસજી—જુઓ ભાઈ મનુ સમૃતીમાં દસમા અધ્યાયના ત્રીજા શ્લોકમાં કહ્યું છે કે--

શ્લોક.

વૈશેષ્યાત્પ્રકૃતિશ્રૈષ્ઠ્યાન્નિયમસ્ય ચધારણાત્ ।
સંસ્કારસ્ય વિશેષાન્ન વર્ણાનાં બ્રાહ્મણઃ પ્રજુઃ ॥

અર્થ-૧) ઉંચ વર્ણ હોવાથી, ૨) શ્રેષ્ઠ અવતારને લીધે, ૩) વેદમાંનું તત્ત્વજ્ઞાન મેળવ્યાથી, ૪) ઉત્તમ ઉપવિત સંસ્કારને લીધે તમામ વર્ણમાં બ્રાહ્મણ વર્ણ શ્રેષ્ઠ છે. જુઓ આ મનુના વચન ઉપરથી તથા ઘણાં કાર્ય કારણોથી બ્રાહ્મણ શ્રેષ્ઠ કહીએછીએ ને માનીએ છીએ.

રાજરામ—ભલે પણ તમોએ સર્વ વરણના માતા પીતા બ્રહ્મણને કહ્યા તે સંભવતુ નથી

વ્યાસજી—જુઓ ભાઈ વરણા નામ બાહ્મણો ગુરુઃ એટલે વરણ માત્રના બ્રહ્મણ છે તે ગુરુ છે. અને જે ગુરુ છે તે માતાપીતાતુલ્ય છે માટે વરણ માત્રના બ્રહ્મણ માતાપીતા છે.

રાજરામ—ભલે પણ તમો એમ કહી ગયા કે આ શ્રમ વાળા માત્રના પણ માતાપીતા બ્રહ્મણ છે, તે તમો અવટીત ઉચ્ચાર કર્યો છે. કેમકે આશ્રમોમાંનો સંન્યાશી પણ આઠ્યા, તેથી તે સંન્યાશીઓના પણ માતા પીતા બ્રહ્મણ ખરા ?

વ્યાસજી—હા ભાઈ જુઓ કે સંન્યાશી તે પણ બ્રહ્મણનો પુત્ર છે કેમકે તે બ્રહ્મણથી થયેલો છે. માટે તેમના પણ માતાપીતા બ્રહ્મણ છે. વળી બ્રહ્મણ વીના બીજી વરણના પુત્રથી સંન્યાસ લેવાય નહીં. ને બ્રહ્મણના પુત્રથીજ સંન્યાસ લેવાય છે. માટે સંન્યાસી બ્રહ્મણના પુત્ર છે. અને સંન્યાસીના માતાપીતા બ્રહ્મણજી હોય છે. અને જે ચારે આશ્રમ વાળા તે ગ્રહસ્થીથી ઉત્પન્ન થયેલા છે માટે ચારે આશ્રમના માતાપીતા ગ્ર-

હસ્થો પ્રાહ્ણણ છે. તે વાત તમારા માનવામાં ન આવતી હોયતો મનુ સમૃતીના છઠા અધ્યાયનો સીત્પાશીમો શ્લોક જુઓ કે

શ્લોક.

ब्रह्मचारी गृहस्थश्च वानप्रस्थो यतिस्तथा ।
एते गृहस्थप्रजवाश्च त्वारः प्रथगाश्रमाः ॥

અર્થ—બ્રહ્મચારી, ગૃહસ્થ વાનપ્રસ્થ અને સં-
ન્યાસીએ પ્રથક ચારે આશ્રમ જે કહ્યા તે સર્વની ગૃહ-
સ્થમાંથી ઉત્પત્તી છે. જુઓ ભાઈઆ પ્રમાણથી એમ
સીધ થાય છે કે ચારે આશ્રમના માતાપોતા ગ્રહસ્થ છે.
અને તે ચારે આશ્રમ વાળા ગ્રહસ્થનાંજ બાળ બચ્ચાં
છે એમ સીધ થયું. વળી આ રીતથી માનવામાં ન
આવતુ હોયતો વિવેકથી વિચારી જુઓ કે ગ્રહસ્થા સ્ત્ર-
મી વિના એઓની ઉત્પત્તી ક્યાંથી થઈ. કદીજ ગ્રહ-
સ્થાશ્રમી વિના હોય નહી. માટે ગ્રહસ્થા શ્રમીને સ-
કળા શ્રમથી શ્રેષ્ઠ સમજે. રાજરામ—ગ્રહસ્થાશ્રમ સર્વથી
શ્રેષ્ઠ છે. એવું શામાં કહ્યું છે. વ્યાસજી—મનુ સમૃતીના
ત્રીજા અધ્યાયના ૭૮ માં શ્લોકમાં કહ્યું છે કે—

શ્લોક.

યસ્માત્ત્રયોઽપ્યાશ્રમિણો જ્ઞાનેનાન્નેનચાન્વહમ્ ।
ગૃહસ્થેનૈવ ધાર્યન્ત તસ્માજ્જ્યેષ્ઠાશ્રમો ગ્રહી ॥

અર્થ—ત્રણે આશ્રમને જ્ઞાનથી. તથા અન્નથી દીનદીન ગ્રહસ્થાશ્રમ વાળો પાળે છે, માટે ગ્રહસ્થાશ્રમ વાળો સહુથી શ્રેષ્ઠ છે.

જુઓ ભાઈ આ મનુના વચનથી ગ્રહસ્થાશ્રમ શ્રેષ્ઠ છે એ સીધ થાય છે. માટે ગ્રહસ્થાશ્રમ સહુથી શ્રેષ્ઠ જાણો. વળી ત્રણે આશ્રમ વાળા ગ્રહસ્થા શ્રમીનેજ આશરે રહેલા છે. તે વિશે પણ મનુએ મનુ સમૃતીના ત્રીજા અધ્યાયના ૭૭ માં શ્લોકમાં કહ્યું છે.

શ્લોક.

યથા વાયુ સમાશ્રિત્ય વર્તન્તે સર્વજન્તવઃ ॥
તથા ગૃહસ્થમાશ્રીત્ય વર્તન્તે સર્વ આશ્રમાઃ ॥

અર્થ—જે પ્રકારે વાયુના આશ્રયથી સર્વ જીવ રહે છે તે પ્રકારે ગ્રહસ્થા શ્રમના આશ્રયથી બીજા સર્વ આશ્રમ રહેલા છે. માટે ગ્રહસ્થાશ્રમ શ્રેષ્ઠમાં શ્રેષ્ઠ છે.

વળી મનુ સમૃતીના છઠા અધ્યાયના ૮૯ માં શ્લોકમાં એમ લખ્યું છે કે—

શ્લોક.

सर्वेषामपि चैतेषां वेदस्मृतिविधानतः ।

गृहस्थ उच्यते श्रेष्ठः स त्रीनेतान्विजर्ति हि ॥

અર્થ—ચારે આશ્રમમાં ગૃહસ્થાશ્રમને વેદમાં તથા સ્મૃતિમાં પણ મોહોટો માનેલો છે; કારણ કે બાકીના ત્રણે આશ્રમનું સંરક્ષણ તે કરે છે. માટે શ્રેષ્ઠ છે.

વળી ઘણે ઠેકાણે બીજા આશ્રમોને મોટા કલા હશે તો ભલે પણ જ્ઞાનવાનને ગૃહસ્થાશ્રમ શ્રેષ્ઠ છે. માટે ગૃહસ્થાશ્રમ વાળો અને બ્રહ્મચોનીથી ઉત્પન્ન થયેલો એવો જે બ્રાહ્મણ તે સર્વ કરતાં શ્રેષ્ઠમાં શ્રેષ્ઠ છે. એજ સત્ય છે.

અને તમો જે વારેવારે બ્રાહ્મણોનું ખોદણુ કાઢો છો ને લોકોને બતાવો છો કે બ્રાહ્મણો તે શું ને શાના. એ તમારો વાંક નથી. એતો તમારો કોઈક વેશ ધારી ગુરૂ હશે તેણે તમને બ્રાહ્મણોમાં ખામીયો બતાવી હશે. અને તે બતાવેજ કેમકે તમો બ્રાહ્મણોને માનો ત્યારે તે ત્યા-

ગીનો મીથ્યા વેશધારણ કરનારનું પુરૂં શીરીતે થાય. વળી જે બ્રાહ્મણનો પુત્ર હોય તેતો કોઈ કાળે બ્રાહ્મણનું અપમાન બીજી વરણની આગળ કરે નહીં. પણ કોઈ બીજી વરણનું ફરજન હોય તેજ બ્રહ્મયોનીથી થયેલા બ્રાહ્મણનું અપમાન બીજી વરણની આગળ કરે વળી તે કરતાં જુઓ કે તે ત્યાગીયો, ખરા ત્યાગી હોયતો એમને નગ્રમાંજ રેહેવું જોઈએ નહીં ફક્ત ભીક્ષાનેજ સાડ નગ્રમાં આવવું અને ઘર વીના રેહેવું એમ મનુ સમૃતીના છઠા અધ્યાના ૪૩ માં શ્લોકમાં કહેલું છે. વળી પોતાને એકલા રેહેવું કોઈને પોતાની પાસે રાખવું નહીં તે પણ એજ અધ્યાયના ૪૨ માં શ્લોકમાં કહ્યું છે. તેને બદલે હાલના વેશધારી ત્યાગીઓ જે છે તે બીજાની સોબત તો શું પણ સ્ત્રીઓને ચેલીયો મુડી ને ચરણ અને જંગાઓ ચંપાવે છે જુઓ કે ગ્રહસ્થાશ્રમીનેજ પરદારાથી વીના કારણે વિશેષ વ્યવહાર રાખવાનું ના કહ્યું છે તો ત્યાગીને તો છાંયો પણ લેવો જોઈએ નહીં. કદી કહેશો કે એ વિધ્વાન પુરૂંશોને સ્ત્રી શું કરે છે. પણ જુઓ તે વિશે મનુએ મનુસમૃતીના બીજા અધ્યાયના ૨૧૪ માં શ્લોકમાં કહ્યું છે કે—

શ્લોક.

અવિદ્વાસમલં લોકે વિદ્વાંસમપી વા પુનઃ ।

પ્રમદાહ્યુત્પથં નેતું કામ ક્રોધવશાનુગમઃ ॥

અર્થ—જે પ્રાણી એમ જાણે કે હું વિદ્વાન છું જ-
તેંદ્રીય છું તેથી સ્ત્રીયોની પાસે રહેવાથી તથા આવવા
દેવાથી મને બાધ નથી. એમ જે સમજે છે તે નહી
સમજવું. કારણ કામ ક્રોધને વશ થયેલા મુર્ખોનેજ સ્ત્રી
આડે મારગે લેઈ જાય છે એમ નથી. વિદ્વાનને પણ
લેઈ જાય છે. વળી તેજ અધ્યાયના ૨૧૫ માં શ્લોકમાં
પણ એમ કહ્યું છે કે

શ્લોક.

માત્રા સ્વસ્ત્રાં દુહિત્રા વા ન વિવિક્તાનસો જીવેત્ ॥

બાલવાન્દ્રિયગામો વિદ્વાંસમપિ કર્ષતિ ॥

અર્થ—કોઈ પણ પુરૂષે મા, બેન, અથવા દીકરીની
સાથે પણ એકાન્તમાં બેસવું નહી. કારણ કે ઇંદ્રીયગણ
બળવાન છે અને તે શાસ્ત્ર પ્રમાણે આત્માને નિયમમાં
રાખનારા ધર્મિતનું પણ મન હરે છે. આ રીતે મનુ જે

મોહોટા પુરૂશ કહી ગયા છે તે નહીં માનતા મીથ્યા વેશ
 ધારીઓ સ્ત્રીઓ વિના એક ઘડી રહેતા નથી, અને તેથી
 વિભીચાર પણ ચાલે છે. વળી ત્યાગીને માટે મનુસ-
 મૃતીના છઠ્ઠા અધ્યાયના ૪૭ માં શ્લોકમાં એમ કહ્યું છે
 કે કોઈની સાથે વાદ ન કરવો અને કોઈનું અપમાન ન
 કરવું. તે પણ જુઓ કે પોતાનો મત ખરો ને બીજનો
 મત ખોટો પાડવા વાદ પણ કરે છે ને બીજના ધર્મનું
 અપમાન પણ કરે છે. ત્યારે જુઓ એવાને મીથ્યા વેશ
 ધારી જાણવા જોઈએ. વળી તેને તે અધ્યાયના ૪૮ માં
 શ્લોકમાં એમ કહ્યું છે કે ત્યાગીએ કોઈના સામે કોઈ
 ન કરવો કોઈની નીંદા ન કરવી. તે પણ વેશ ધારીઓ
 કરે છે. વળી, એના એજ અધ્યાયના ૫૦ માં શ્લોકમાં
 એમ કહ્યું છે કે સંન્યાસીએ એટલે વ્યવહાર ત્યાગીએ
 કોઈની હાથેળી નહીં જોવી જ્યોતીશ જોઈને તથા શા-
 સ્ત્રાર્થના વાદ ચલાવીને પોતાનો ઉદર નીરવાહ નહીં
 કરવો. તે પણ વેશધારી કરે છે. વળી એના એજ અ-
 ધ્યાયના ૫૫ માં શ્લોકમાં એમ કહ્યું છે કે સંન્યાસીએ
 એટલે વ્યવહાર ત્યાગીએ ભીક્ષા કરવી તેમાં ધરાઈને
 નહીં જમવું. અને તે ધરાઈને જમવાથી તેમને વિશય

ઉત્પન્ન થાય છે. જુઓ આ રીતે કહ્યા છતાં ઘણાં ધીના મોહણુને ધણુ ધી ખાંડ દુધનું ભોજન કરે છે તેથી જરૂર મનુના કેહેવા પ્રમાણે તેઓને વિશય ઉત્પન્ન થાય છે ને ચેલીયોને શેવામાં રાખે છે, વળી તેજ અધ્યાયના ૫૬ માં શ્લોકમાં એમ કહ્યું છે કે જ્યારે ગૃહસ્થના ઘર-માંથી રસોડાનો ધુમાડો જતો રહ્યો હોય, તથા રસોડાના ચુકાના અંગારા હોલવાઈ ગયા હોય, તથા સહુ જમી રહ્યાં હોય, અને અજીડા વાસણ ઘોવા સાડા બાહાર મુક્યાં હોય તે પછી ત્યાં શંન્યાસીએ ભીક્ષા માગીને હોય તે જમવું. જુઓ તેના બદલે હાલ વેશધારીઓ અમે પેહેલા જમેગા બંમનને ખાયા હોયતો અમ નહી ખાયગા. આ રીતે કરે છે ને આટલો બધો બ્રાહ્મણ ઉપર દ્વેશ રાખે છે. અને દ્વેશ રાખવાથીજ તેઓ બ્રાહ્મણની નીંદા કરે છે. વળી તે લોકો કોઈ માયા ત્યાગી કે ઇંદ્રીયોના ત્યાગી નથી તે વિશે ભાવાર્થ પ્રકાશ ગ્રંથમાં વીવેચન કરેલું છે. તેમ છતાં આગળ ઘણા ઘણા રૂશી થઈ ગયા તેમાંથી કીયા રૂશીએ આજના જેવા મીથ્યા વેશ ધારણ કર્યો હતા. કદી કેહેશો કે કર્યો હતા તો બતાવો કે ક્ષણા ગ્રન્થમાં લખ્યું છે ફક્ત આગળના રૂશીયો સંસારમાં રહ્યા થકા સઘળાં આચરણ

પાળતા હતા. હાલના જેવા તે વેશધારીઓ નહોતા. વળી અનંત જીવને ઉપદેશ કરી શાન્ત પમાડે તે સંત છે, બ્રહ્મનાં આચરણ પાળે તે બ્રહ્મચારી છે, સાધના કરે તે સાધુ છે, યોગાભ્યાસ કરે તે યોગી છે. સંસારમાં રહ્યો થકો વ્યવહારમાં રાગ ન રાખે તે વેરાગી છે એ રીતે સર્વ વાત સત્ય છે પણ વેશ ધરવાથી સત્ય નથી. ને તે હાલના વેશ ધારી લોકોને કંઠીઓ બાંધે છે ગુરૂ થાય છે ચેલા ચેલીયો મુડે છે એ સદાચરણીનું કાર્ય ન હોય.

નારી નર્કની ખાણ વીશે પ્રશ્ન: ૩૩

દોહરો.

ઘણી જગોયે સાંભળી, ત્યાગી જનની વાણ;
ગ્રહસ્થાશ્રમ ના માંડવો, નારી નર્કની ખાણ.

રાજરામ—હે માહારાજ ઘણે સ્થળે ત્યાગીયોના મુખથી એમ સાંભળ્યું છે કે ગ્રહસ્થાશ્રમ નારીથી છે. પણ નારી માત્ર નર્કની ખાણ છે. મોટે ગ્રહસ્થાશ્રમ તજવો એટલે નારી તજવી. અને નારી નર્કની ખાણ છે એ વારતા મને સત્ય લાગે છે, તેમાં તમારું કેહેવું શુ છે.

ઉત્તર ૩૩.

વ્યાસજી— જુઓ ભાઈ, આભર્યો અભણે ને વટલ્યો વટલાવે, કેમકે પોતે નાક કટા થયા તો બીજને પણ નાકકટા કરવાને સાર એટલે સ્ત્રી વીનાના કરવાને સાર નારી માત્રને નર્કની ખાણ કહેછે. વળી જે નારી માત્ર નરકની ખાણ કહે છે તે નારી વીના શું એકલા પુરુષથી ઉત્પન્ન થયો છે. ના, અને તે કહેનારાની માતા પણ નારીજ છે. અને નારી માત્ર નરકની ખાણ ત્યારે તો તેની માતા પણ નર્કની ખાણ ખરીજ. અને તે નર્કની ખાણમાંથી ઉત્પન્ન થયો તે નરકનોજ જીવ છે. અને તે નર્કનો જીવ હું આ વિના પોતાની માતા સી છે તેને નર્કની ખાણ કહેજ નહીં. તેમ છતાં તેનું કહેવું એક રીતે ખરું છે. તે કેટલુંક જે નારીના ઉદરથી વરણશંકર પ્રજા ઉત્પન્ન થાય છે તે નારી નર્કની ખાણ છે. તે વરણશંકર પ્રજા પોતાની માને પણ નર્કની ખાણ કહે એજ વરણશંકરનાં લક્ષણ છે. અને જે નારીના ઉદરથી હરીજન, દાતાર, જ્ઞાની વિગેરે ઉત્પન્ન થાય છે તે નારી રતનની ખાણ છે. માટે નારી માત્ર નરકની ખાણ કહેવી અયોગ્ય છે. કેમકે મોહોટા મોહોટા બ્રહ્મ વેત્તા

પુરૂષો રતન સરીખા નારીના ઉદરથી ઉત્પન્ન થયા છે. માટે નારી માત્ર નરકની ખાણ નહીં. એજ તમારા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે.

અવાચક, વાચકના પોશણનું પ્રશ્ન: ૩૪.

દોહરો.

વાચાળ છે માનવિ, અવાચા સ્વાન ગાય;
તેમાં કીયા જીવને, ખવરાવ્યે પુન્ય થાય.

હું માહારાજ મનુષ્ય છે તે વાચાળ જીવ છે, તેથી તે જીવ મોઢેથી માગી ખાવાને શકતીવાન છે, માટે મનુષ્યને ખવરાવ્યાનું પુન્ય ભાસતું નથી. અને સ્વાન ગાય વીગેરે જે અવાચક જીવ છે, તે ખીચારાં માગી ખાવાને અશક્ત છે, માટે તેને ખવરાવ્યાનું પુન્ય ભાસે છે, આ ઉપરથી તોલ ખાંધીને ન્યાય નીતીનો ઉત્તર કરો. કે. વાચાળને ખવરાવ્યાનું કે અવાચકને ખવરાવ્યાનું પુન્ય તે કૃપા કરીને કહો.

ઉત્તર ૩૪

વ્યાસજી -- જુઓ ભાઈ જે મનુષ્યને ખાવાનો

ખોરાક છે તે મનુશને ખવરાવ્યાનું પુન્ય છે, કેમકે મનુશથી વિદ્યા ધાસ જે પસુઓને ખાવાનો છે તે ખવાશે નહીં, માટે મનુશને ખવરાવ્યાનું પુન્ય છે. અને અવાચક જીવ જે સ્વાન ગાય વિગેરે છે તે તો વિદ્યા આદે નીચો પદારથ તથા ધાસ પાંત વીગેરે ખાશે; પણ મનુશથી તે ખવાવાનું નથી માટે મનુશને ખવરાવ્યાનું પુન્ય છે, અને મનુશથી ખાતાં વધે તો સ્વાન ગાય વિગેરેને ખવરાવવું. વળી તમોએ એમ કહ્યું કે મનુશ તો માગીને પણ ખાય, માટે તેને ખવરાવ્યાનું પુન્ય ભાસતું નથી. ત્યારે હવે જુઓ કે જેવું તમે સમજ્યા તેવું બીજને પણ સમજાવશોજ. અને તમારા જેવું સહુ સમજશે કે મનુશને ખવરાવ્યાનું પુન્ય નથી. તો પછી કોઈ પ્રાણી મનુશને નહીંજ ખવરાવે. હવે જુઓ કે એક સો ધરનું ગામ હોય તે ગામના સર્વ લોક તમારે પેઠે એમ સમજે કે મનુશને ખવરાવ્યાનું પુન્ય નથી. તે પછી તે ગામમાં કોઈ મનુશ ભુખનું માર્યું આવ્યું તે માણસ તે ગામમાં ઘેર ઘેર ખાવા માગે પણ તે ગામના લોક એમ સમજ્યા છે કે મનુશને ખવરાવ્યાનું પુન્ય નથી, તે ઉપરથી તે માગનારને કોઈ આપે નહીં તો પછી તે માગનાર શું ધાસ પાંદડાં કે શું નીચો પદારથ

ખાશે ! ના. જુઓ ભાઈ તેનાથી બીજો તો પદારથ ખ-
વાશે નહીં. ત્યારે તે બીચારો પણ ઘસીનેજ મરશે કે
નહી ? મરશેજ. માટે તમારી પેઠે જે પ્રાણી સમજશે
તેને ધીક્કાર છે, કારણ કે માદા ઉત્તમ જે મુનશા દેહ
તેનું પોશણ નહીં કરવું એવો જે મુનશા દેહ ઉપર દ્વેશ
આવ્યો તેને કદી મુનશા દેહની પ્રાપ્તિ નહીં થાય, અને
પશુ ઉપર પ્રીતિ થઈ તેથી તે પશુઓનીનેજ પ્રાપ્ત થશે.
કેમકે મરણેયામતિસાગતીઃ એટલે જેની જેમાં મતી તેની
તેમા ગતી થવાનીઃ માટે જ્યાં સુધી મનુશનું પોશણ
થાય ત્યાં સુધી મનુશનું પોશણ કરવું ને મનુશનું પો-
શણ કરતાં વધે તો પછી પશુને દેવું એજ તમારા પ્ર-
ણનો ઉત્તર છે.

આવક, નાવક વિશે પ્રપ્ણ ઉપ

દોહરો.

જગમાં ઝાઝા જીવ છે, એક અધીક એક નુન્ય;

આવક, નાવક બે મહી, કોને દીધે પુન્ય.

હું માહારાજ કોઈ પ્રાણીને ઘણી તરફથી આ-
વક હોય, એટલે તેને ઘણા લોકો આપતા હોય. તેવાને

આપ્યાનું પુન્ય છે, કે, જેને બીચારાને કોઈ આપતું ના હોય તેવાને આપ્યાનું પુન્ય છે. તે કૃપા કરીને કહો.

ન્યાસજી—જુઓ ભાઈ અનદાન તો સર્વને આપ્યાનું પુન્ય છે. પણ ધનતો જેને અપાતુ હોય તેનેજ અપાય, અને તે ધન આપવા યોગ્ય જે પ્રાણી છે તેને અનેક લોકો આપતા હોય તેમ છતાં તેનેને તેનેજ અપાય. જો આ વાત તમારા માનવામાં ન આવતી હોય તો તમારીજ પાસે ન્યાય કરાવવા અમો તમને પુછીએ છીએ કે, એક ગાયને ઘણા લોકો ચાંદલા કરે છે, ને ચાંદલા ઉપર ચાંદલા સંહુ કરે જાય છે. અને એક ગધેડી છે ને તે ગાયની પાસે બેસી રહી છે, તેને બીચારીને કોઈ ચાંદલો કરતું નથી. એવામાં તમે ગાય પુનજવા ગયા હો, ત્યાં તમે ગાયને ઘણા લોકો ચાંદલા કરતા દેખો ને તે ગાયને ઘણા ચાંદલા થયેલા હોય. અને પાસે બેઠેલી ગધેડીને એકકે ચાંદલો થયો હોય નહીને કોઈ કરતું પણ હોય નહીં. તેવું જોઈને તમે ગાયને ચાંદલો કરશો કે ગધેડીને કરશો, તે કહો. જ્ઞાસુ બોલ્યો, હે મહારાજ તમારા પુછવામાંથીજ ન્યાય થઈ ગયો ને માહારાથી સમજાઈ ગયું, કે ગાયને હજારો

ચાંદલા ઉંચર ચાંદલા થાય. પણ ગધેડીને નજ થાય. એટલે જે પ્રાણીને ધન આપવા લાયક હોય, તેને હજારો લોક આપતા હોય તેવાનેજ અપાય, અને બીજાને નજ અપાય, એ સત્ય છે.

અખાની વાણીનું પ્રશ્ન: ૩૬

છ શાસ્ત્રોનાં જુજવા મતા, જોયાં તેણે ખાધા ખતા;
અખો કહે અંધારો કુઓ, ઝઘડો ચુકવિ કો ના મુઓ,

અર્થ હે માહારાજ અખો ભગત એમ કહી ગયા છે કે: છએ શાસ્ત્રના મત જુદા જુદા છે, ત્રેથી તે જેણે જોયાં તે ભરમાઈને અસ્વધાણુ યઈગયા ને ઉલટા ખતા ખાધા. માટે જે શાસ્ત્રો છે તેનો અંધારો કુઓ છે. માટે તેનો ઝઘડો ચુકવીને કોઈ પુરૂશ મુઓ નથી. કેમકે હજી પણ એનો એ ઝઘડો ચાલ્યાજ કરે છે. એતે વચન અખાનું ખરૂં છે કે કેમ, તે કહો.

ઉત્તર: ૩૬

વ્યાસજી--જુઓ ભાઈ છએ શાસ્ત્રના જુદાં જુદાં સીદ્ધાન્ત ને જુદાજુદા મત છે એ વાત સત્ય છે. અને તે શાસ્ત્રો ભણવાને એટલે જોવાને જે પેઢા તેણે ખતા ખાધા છે તે પણ ખરૂં છે. પણ જે પ્રાણી છએ શાસ્ત્રનો

મતલબ સમજ લેવાના હેતુથી પેઠો પછી તે મતલબોનો વીચાર કર્યો ને છએની એકતા જ્ઞાન વડે કરી તેણે તો ખત્તા ખાધા નથી. કેમકે સમજને તેનું તત્વ ગ્રહણ કરી અન્યો અન્ય શાસ્ત્રના જે વાંધા તેનો વિચાર કરેને સમજે કે આ વચન ભયાનક છે, કે આ વચન રચીનું છે, કે આ વચન યથાર્થ છે. એમ વચનની ઢબ ઉપરથી વરતી લઈને ભયાનક ને રચી વચન અજગાંમુકી દેઈ ફક્ત યથાર્થ વચનને ગ્રહણ કરે તો તે કોઈ કાળમાં ખત્તા ખાતો નથી. પણ જેનાથી તે વચનો સમજતાં નથી તેજ ખત્તા ખાય છે. તે કારણથી અખાએ કહ્યું કે અંધારો કુઓ છે. એટલે જેની બુધી અંધકાર જેવી છે તેને તે અંધારો કુઓ ભાસે છે, અને જ્ઞાની જન તો શાસ્ત્રનાં વચનોનો હેતુ સમજ લે છે તેથી તે જ્ઞાની જનને અંધારો કુઓ નથી. વળી ઝંઘડો ચુકવી કોઈ ના મુઓ, એ પણ ખરું છે. કેમકે જગતમાં સહુ પ્રાણીની સરખી બુદ્ધી નથી. તેથી સહુની ધ્યાનમાં જ્ઞાનીનું કેહેવું બેસે નહી, ને નહી બેસવાથી તેનાનોના કહે. પછી તે મીઠ્યા મુમત ઝાલનારાનો ઝંઘડો જ્ઞાની જન શી રીતિએ ચુકવે? નજ ચુકવે. જ્ઞાની તો ઝંઘડો ન રહે તેણું જ ભાશણ કરે પણ મતીલા માને નહી તેમાં જ્ઞાની જન

શું કરે. અને મતીલા પ્રાણી નથીજ માનતા ને પોતાનો
 ઝાલેલોજ મત હાંકે છે, તેથી તેવાનો ઝઘડો જ્ઞાની જ-
 નથી પણ ચુકવી શકાતો નથી. માટે અખો ભગત કહિ
 ગયો કે ઝઘડો ચુકવી કોઈ ના મુઓ. એજ અખાના
 વચનનો હેતુ છે. તેથી તે ઉત્તર તમને કહ્યો.

સંવત ૧૯૪૫ માગશર સુદી ૫ ને દીવશે સાધુ
 પુરણદાસે વ્યાસજીને પ્રણામ પુછ્યું.

વેદ બાહારના મત વિશે પ્રણામ: ૩૭

દોહરો.

કૈ મત એવા આલીયા, પ્રથવીમાં પ્રખ્યાત;
 વેદ બાહારનું જ્ઞાનછે, એમ કરેછે વાત.

હું માહારાજ અમારાં સારસા ગામનાં કુબેર ભ-
 ગત તેમની ગાદીના વારસ નારણદાસ માહારાજ છે
 તે આપના અમદાવાદમાં આવ્યા હતા તેવારે ઘણા
 હરીજનોના તેડવાથી તમો અમોને સાથે લેઈ તેમની
 પાસે પધારેલા હતા તે દીવશે આપને તે નારણદાસની
 સાથે સંવાદ થતાં નારણદાસે કહ્યું કે અમારો સીદ્ધાન્ત
 વેદની પારછે, એટલે વેદની બાહાર છે. અને વેદને તે

શું કરવો છે. આ રીતે તેમણે કહ્યું. માટે માહારે પુછ-
વાનું થાય છે કે જે સિધાન્ત વેદથી વિરૂધ્ધ હોય તે ખરો
માનવો કે ખોટો માનવો તે કહો.

ઉત્તર. ૩૭

વ્યાસજી—જે મુનષા દેહનો પ્રાણી વેદશાસ્ત્રથી
બાહાર છિએ એમ બોલે તેનું મુખ જોવું યોગ્ય નથી.
કેમકે વેદ છે તે મનુષ્યને માટે છે પશુપક્ષીને માટે નથી,
અને જે પશુપક્ષી છે તેમને વેદ સબંધી વિચાર નથી
તે સબંધીનું જ્ઞાન નથી તેથી તે પશુપક્ષી વેદ બાહાર
છે. બાકી મનુષ્યજાતી તો સર્વે વેદશાસ્ત્રમાં જ છે. અને
તે મનુષ્યોનો વેહેવાર પંચ વેદશાસ્ત્રના કહ્યા પ્રમાણે જ
ચાલે છે. તેમ છતાં મનુષ્ય દેહ ધરી વેદશાસ્ત્રની બાહર
અમે છીએ. એવું જે મનુષ્ય કહે તે પશુપક્ષી સમાન્ય છે.
અને જે મનુષ્ય છે તે તો વેદશાસ્ત્રને અનુસરતા મતમાં
હોય છે. અને જે વેદ બાહાર છે તે વરણ બાહાર અને
વિવેક બાહાર છે એમ જાણવું—વળી વેદમાંથી વેદને
અનુસરતું તત્ત્વ કાઢાડીને તે તત્ત્વના શીધાન્તમાં હોય
છે તે વેદમાં જ છે. પણ જે વેદની બાહરની વાત કરે
છે તે વેદ વિરૂધ્ધ છે, એમ સમજી વેદ વીરૂધ્ધીના મતનું

ગ્રહણ મોક્ષની ઇચ્છાવાળાએ નહીં કરવું. એજ તમારા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે.

કમાલની સાખીનું પ્રશ્ન: ૩૮

દોહરો.

વાણી તો વેશ્યા ભઈ, સુનને વાલા ગમાર;
સો પંડીત ભડવા ભયા, કેહેત ગયે કમાલ.

હે માહારાજ તમોએ એ નારણદાસની સાથે સંવાદ કર્યો તેવેળા એમના શેવકોએ તમને વિદ્વાન પંડીત જણીને આ કમાલની સાખી કહી. તેનો એવો હેતુ જણાયો કે વિદ્વાન પંડીતો જોઈએ તે તો ભડવા જેવા છે. તે ઉપરથી તમોએ તે સાખીનો અર્થ ત્યાં કરી ખતાવ્યો હતો, તે અર્થ કરીને એ સાખીનો ઉત્તર અત્યારે કહો.

ઉત્તર ૩૮.

વ્યાસજી—જુઓ ભાઈ એ સાખી એના એજ લોકોને લાગેછે. તે જુઓ, કે વાણી તો વેશ્યા ભઈ, એટલે જે વેદશાસ્ત્રના આધાર વિનાની ને વેદશાસ્ત્રને અનુસરતી નહીં રહેનારી જે વાણી તે વાણી વેશ્યા

છે, કેમકે જે વાણીને માથે વેદશાસ્ત્ર કે પુરાણ ધણી નથી તે ધણી વીનાની જ્યાં હોય ત્યાં ભટકે એવી જે વાણી તે વેશ્યા છે.

જુઓ બીજા ચરણમાં સાંભળનારાને ગમાર કહ્યા તે ખરૂંછે, કે જે ધણી વીનાની વાણી તે વેશ્યા, અને તે વેશ્યાના ભોગી, એટલે સાંભળનારા, તેને ગમાર કહ્યા, શાથી કે ગુમાર વિના કોઈ વેશ્યાનો ભોગી હોય નહીં. માટે જે વેશ્યાજેવી વાણી તેના સાંભળનારા એટલે ભોગી તે ખરોખર ગુમાર છે.

વળી ત્રીજા ચરણમાં પંડીતને ભડવા કહ્યા, તે ખરૂંછે; કે જે ધણી વિનાની વાણી તે વેશ્યા છે. અને તે વેશ્યાનું વિવેચન કરનારા એટલે તે વાણીના વાંચનારા, અને વાંચીને તે વાણીરૂપી વેશ્યાના વિખાણ કરનારા તેવા તે પંડીત ભડવા છે. કેમકે ભડવા વિના વેશ્યાના વિખાણ બીજા કોઈ તો કરે નહીં. તેથી વેદશાસ્ત્રથી બાહ્યર જે વાણી તે વેશ્યા છે. અને તે વાણીના ભોગી તે ગુમાર છે, અને તે વાણીનું માન વધારનાર તે ભડવા છે. એજ કમાલની સાખીનો હેતુ સહિત ઉત્તર છે. તે ઉત્તર કહ્યો.

તુળશી પરણાવવા વિશે પ્રશ્ન. ૩૯
કુંડળીયો.

વૈષ્ણવ જન આ વિશ્વના, મધરૂખીમાં મજા;
તુળશી સંગ વિષ્ણુ બણુ, કરે ફેર ફેર લજા;
કરે ફેર ફેર લજા, પુન્નર વિવાહ તુલ્ય તે તો;
વિશ્વ તણાં માબાપ, વિષ્ણુને પ્રદા એ તો;
પુત્રો એ માબાપ, વરાવા કોણ મત આપી;
જેણે કરી આ રીત, તેહને જાણુ છ પાપી.

હું માહારાજ આજના વૈશ્વવો વારંવાર તુળશીને
અને વિષ્ણુને પરણાવે છે, એ કેવું અધર્મ છે. કે વિ-
ષ્ણુને પ્રદા જે તુળશી તે તો વરેલાં છે જ તેને પાછાં ફરી
ફરી પરણાવે છે. ત્યારે એતે પુન્નરલજા કરે છે કેશું.
વળી વિષ્ણુ તથા પ્રદા તે તો વૈષ્ણવોના માતાપીતા
છે અને વૈષ્ણવજનો તેમનાં બાળબચ્ચાં છે. તેવા તે
વૈષ્ણવો જે પોતાનાં માતાપીતાને પરણાવે છે એ તે
ન્યાય કે અન્યાય; અને તુળશીને ને વિષ્ણુને પરણા-
વવાનું જેણે કાહાલ્યું હશે તેણે તે કોઈ પુસ્તકના
આધારે કાઢેલું કે ઉઠાંગ કાઢેલું હશે? જો કોઈ પુસ્ત-
કના આધારે કાઢેલું કેહશે તો અમોએ ઉપર જે

શંકા કરી તે શંકા પ્રમાણે તો તે પુસ્તક ખોટું ભાસે છે. કેમકે માતાપીતાને પરણાવવાને પુત્ર યોગ્ય નથી. તેમ વારમવાર પરણાવે છે તે પણ યોગ્ય નથી. આ વિશે ખરો ખુલાસો કરો.

ઉત્તર. ૩૯

વ્યાસજી—જુઓ ભાઈ, તુળશી ને વિષ્ણુનું લજ્ઞ કર્યાનું મહા પુન્ય છે, અને તે મહોટા પુરૂષોએ પુસ્તકોના આધારે કાઢેલું છે તેમાં તો કીંચીત માત્ર ફેર નથી. પણ તમોને અયોગ્ય દેખાયું તે આગળના પુસ્તક કર્તાના હેતુથી વિરૂધ્ધ લજ્ઞ કરે છે. માટે અયોગ્ય દેખાય છે, અને અયોગ્ય છેજ. પણ જે આગળના પુરૂષો તુળશી તથા વિષ્ણુને પરણાવ્યાનું મહા પુન્ય છે એમ કહી મએલા તેમનો કેહેવાનો હેતુ હાલના અજ્ઞાની ભકતો અને સ્વારથી ગુરૂઓ નથી સમજ્યા તેને લીધે અયોગ્ય ને અઘટીત નહીં કરવાનું કરે છે, કે તુળશીને અને વિષ્ણુને પરણાવે છે. એ કેહેનારાના હેતુથી ઊલટું થયું છે.

જ્ઞાશુ—હે માહારાજ તુળશીનું ને વિષ્ણુનું લજ્ઞ કર્યાનું મહા પુન્ય છે એમ કેહેનારા પુરૂષનો શો

હેતુ હશે તે કપા કરીને કહો.

વ્યાસજી—જુઓ ભાઈ જે વિપ્રછે તે વિષ્ણુનું રૂપછે. અને બ્રાહ્મણની તનયા તે તુળશીનું રૂપછે. તે બ્રાહ્મણના પુત્રને અને કોઈ બ્રાહ્મણની કુંઆરીકા પુત્રી તે કુંઆરી કન્યાને બ્રાહ્મણના પુત્ર સાથે પરણાવી કન્યાદાન દેવું. એટલે તે વિષ્ણુને તુળશી પરણાવ્યાનું પુન્ય થાયછે એમ મુળ કેહેનારા પુરૂષનો હેતુછે. અને એ પ્રમાણે કર્વાથી તમારી શંકા પણ રહેતી નથી. કેમકે એ લજ્જ ફરીશ્રી કરવાનું નથી. અને માતાપિતાને પુત્રોએ પરણાવ્યાં એમ પણ થતું નથી. કદી માતાપિતા તુલ્ય બ્રાહ્મણને અને બ્રાહ્મણીને ગણુશો, પણ જે કુંઆરો બ્રાહ્મણ ને કુંઆરીકા બ્રાહ્મણની પુત્રી તે માતાપિતા તુલ્ય લજ્જ થયા વિનાનાંને કહીએ તે સંભવે નહી, તેથી તમારી શંકાછે તે પણ રહેતી નથી. માટે આ રીતે તુળશીને અને વિષ્ણુને પરણાવવાનું કેહેનારાનું કેહેવું છે, અને તે નિરશંક છે.

જ્ઞાશુ—હે માહારાજ તમોએ જેમ બ્રાહ્મણને બ્રાહ્મણની પુત્રીનું લજ્જ કરવાનું કહ્યું, એમ મુળના કેહેનારાએ સ્પષ્ટ ઉઘાડુ કેમ કહ્યું નહી. ને તુળશીને વિષ્ણુ એવાં નામ આપીને કેમ કહ્યું.

વ્યાસજી—ભાઈ એ કેહેનારા પુરૂષ તો બ્રાહ્મણને વીષ્ણુ, અને બ્રાહ્મણની તનીયાને તુળશી સમજતા. તથા માનતા તેથી તુળશી અને વિષ્ણુ એમજ નામ આપેલું. જો તે પુરૂષોએ તેવેળા એમ જણ્યું હોત કે આગળના અજ્ઞાનીયો આવો ઊંધોજ અર્થ સમજશે, તો તે સ્પષ્ટ લખત. પણ તેમણે આવું ઉલટું થઈ જવાનું જણ્યું નહોતું, કેમકે જે શાહુકાર છે તે સહુને શાહુકાર જણે છે ને જે ચોર છે તે સહુને ચોર જણે છે. તેમ તે પુરૂષો સહુને પોતાના સરખા જણીને પોતે બ્રાહ્મણને અને બ્રાહ્મણની તનયાને વિષ્ણુને અને તુળશીને પરણાવવાં એમ કહી ગયાછે. માટે તમો પણ યથાર્થ એમજ માનો ને તુળશી તથા વિષ્ણુને ઉપર કહ્યું તે પ્રમાણે પરણાવવા હેતુ રાખો ને પરણાવો તો તેથી તમારી શંકા પણ રેહેશે નહીં ને મોહોટા પુરૂષના કેહેવા પ્રમાણે મહા પુન્ય થશે તેમાં ફેર નથી. એજ તમારા પ્રશ્નનો ઊત્તર છે.

હંકાર વિશે પ્રશ્ન. ૪૦

દાહરો.

દયા ધર્મકો મુલહે, પાપ મુલ અભીમાન;
તુલસો દયા ન છાંડીએ, જખ લગ ગટમે પ્રાન.

ઉત્તર. ૪૦

વ્યાસજી—જો ભાઈ તુળશીદાસે તો સમજીને કહ્યું છે, પણ હાલના અજ્ઞાની વેશધારી સર્વેને એમ કેહે છે કે દયા રખના એર હંકારકા ત્યાગ કરના એમ કહી સર્વેપર દયા રખાવે છે ને હંકાર તજવે છે, તે એકતરફી ભાષણ કરે છે. એજ મોહોટું તેઓનું અજ્ઞાન છે. પણ તુળશીદાસે એવા હેતુથી કહ્યું છે કે શુભાચરણી પ્રાણી ઉપર દયા રાખવી. અને તેવા ઉપર જે દયા રાખવી તેજ ધર્મનું મુળ છે. બાકી કુબુધીના જીવ ઉપર દયા રાખવી ને દયા રાખવાથી તેનું પોષણ કરવું અને પોષણ કરવાથી તે શક્તિવાન થઈ વીશેશ કુબુધી કરે, અને તે વિશેશ કુબુધી કરવાથી અધર્મનું મુળ ઉભુ થાય, તેથી તેવા જીવ ઉપર દયા રાખવી તે પાપનું મુળ છે. વળી પાપનું મુળ અભી-

માન કહ્યું છે. તે એવા હેતુથી કે વ્યવહારીક કામ સ-
ખંધી જે હંકાર રાખે તે હંકાર પાપનું મુળ છે. બાકી
શુભ કાર્યનો જે હંકાર છે તે ધર્મનું મુળ જાણવું ને
મોક્ષનો હેતુ જાણવો. કેમકે કોઈ એમ હંકાર ધરે કે
ફલાણો હરીભજન કરીને ભગત કહેવાયો તો હું પણ
એના કરતાં થણીજ ભક્તિ કરીને માહારૂં ભક્ત નામ
કહેવરાવું. આવો જે હંકાર રાખે છે તે હરીભજનનો
હંકાર પાપનું મુળ નથી એ તો ધર્મનુંજ મુળ છે. વળી
કોઈ એમ હંકાર ધરે કે બસ રાત દિવસ કષ્ટી વેડીને
અને ખરૂં ચીત લગાડીને જ્ઞાન સંપાદન કરી હું મોક્ષ-
પદને પામુ ત્યારેજ જંપુ, એમ હંકાર ધરી જ્ઞાન સંપા-
દન કરે છે તેવો જે હંકાર તે મોક્ષનો હેતુ છે. આ રીતે તું
હંકાર રાખીશ તો તે પાપનું મુળ નથી, માટે અમોએ
કહ્યો તેવો હંકાર ધરવોજ અને કુબુધી જીવ ઉપર દયા
નહીજ રાખવી. એજ તમારા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે.

રાગદ્વેશ વીશે પ્રશ્ન. ૪૧

દોહરો.

રાગદ્વેશ કરવો નહી, કોઈ ઉપર કેવાર;
કરે તે જીવ ભોગવે, ચોરાશી અવતાર.

હે માહારાજ પરમંશ દીક્ષાવાળા અમોને એમ કેહેછે કે કોઈ ઉપર કોઈવાર રાગદ્વેશ કરવો નહી તેમ રાખવો પણ નહી. અને રાગદ્વેશ કોઈ ઉપર રાખશો તો લક્ષ્યોરાશી અવતારને ભોગવશો તે કેમ હશે.

ઉત્તર. ૪૧

વ્યાસજી—ભાઈ રાગદ્વેશ નહી રાખવો એ ખરું છે પણ કોઈ ઉપર નહી રાખવો એ વચન ખોટું છે. અને જે રાગદ્વેશ કોઈ ઉપર નહી રાખવો એવું જે તમને સમજાવે છે, તે લોકો રાગદ્વેશના ગુણ સમજ્યા વિના સમજાવે છે તેથી તમારા મનને યથાર્થ ખોડતું નથી, ને નહી ગોઠવાના કારણથી તમારે અમને પુછવું પડ્યું, બોલો આ વાત ખરી કે ખોટી.

જ્ઞાશુ—હા માહારાજ ખરી વાત છે !

વ્યાસજી—જુઓ ભાઈ રાગદ્વેશ નહી રાખવો તે કોની સાથે નહી રાખવો, કે સંસારના વ્યવહારની અનીતિઓમાં રામ નહી રાખવો. અને સદાચરણીને જ્ઞાનીજનની સાથે દ્વેશ નહી રાખવો. અને અમો કહીએ છીએ કે રાગદ્વેશ રાખવો તે કોની સાથે રાખવો, કે જ્ઞાની પુરૂષોની સાથે તથા વેદશાસ્ત્રોના જ્ઞાનમાં

તથા હરીભક્તમાં તથા નીતીમાં તથા વિવેક વિગેરે
 સદાચર્યમાં સદા રાગ રાખવો તે ધર્મની વૃધી કર્તા છે,
 અને મોક્ષનો હેતુ છે. વળી અધર્મી ધર્મનું ઉત્થાપન કર-
 રતા હોય, જેવા કે પોતે બ્રહ્મ થઈ બીજા સહુને બ્રહ્મ
 ઠરાવી, પરમેશ્વરનું ભજન કરનારા ભક્તોનાં ભજન
 છોડાવવાનો હેતુ રાખે છે, ને સર્વે બ્રહ્મ છે એમ ઠરાવી
 બ્રહ્મબ્રહ્મ ચલાવવા ચાહ છે, એવા જે અધર્મી તથા
 અનિતી તથા દુરાચરણી તથા અવિવેકી તથા અન-
 થી વિગેરેના ઉપર દ્વેશ રાખવો, તે પાપ નથી અને તે
 મોક્ષનો હેતુ છે. કેમકે રામચંદ્રજીએ પણ એવા જીવોના
 ઉપર દ્વેશ રાખેલો છે. વળી પાતાળમાં તાડુકી દહીત
 કાઢને પરમેશ્વરનું ભજન કરવા દેતો નહીં ને પોતાનું
 ભજન કરાવતો, જેમ આજના ગુરૂઓ પોતાનું ભજન
 કરાવે છે જેમકે ગુરૂ ગાહારાજ ગુરૂ, જે જે ગુરૂ માહારાજ
 ગુરૂ. એમ ભજન કરાવે છે તેમ તે તાડુકી દહીત પો-
 તાનું ભજન કરાવતો હતો, તેના ઉપર પ્રભુદ્વેશ રાખતા
 હતા ને દ્વેશ રાખી અર્જુન પાસે મરાવ્યો તેમ તેવા
 જીવ ઉપર દ્વેશ રાખવો તે ધણુ રૂઢુ ને અધર્મના નાશ-
 કારક છે, તેથી તે પણ શુભ ફળનો હેતુ છે. માટે અમો-
 એ કહ્યું તે પ્રમાણે રાગદ્વેશ રાખવો, ને રાગદ્વેશ નહીં

પણ રાખવો. એટલે રાખવા નહી રાખવા યોગ્ય અ-
મોએ જે જે સ્થળ બતાવ્યાં તેવે તેવે ઠેકાણે તેવે તેવે
પ્રકારે કરવું. એજ તમારા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે.

પંચવીશય વિશે પ્રશ્ન. ૪૨

દોહરો.

ત્યાગીને મુખ સાંભળ્યું, વિશય અશુભ અપાર;
તમે અશુભ શુભ ગાઓછો, તે બે શાપરકાર.

હે માહારાજ અમોએ ઘણાક ત્યાગીઓને મુખ-
થી એમ સાંભળ્યું છે કે જે પંચ વિષય છે તે માહા
અશુભ છે. અને તમારા મુખથી ઘણીવાર એમ સાં-
ભળ્યું છે કે પંચ વિષય અશુભ છે ને શુભ પણ છે
એવા તમે બેઉ પ્રકાર કહોછો તે કેવી રીતે તે કયા
કરીને કહો.

ઉત્તર. ૪૨

વ્યાસજી—જુઓ લાઈ પંચવિષય જે રાજ, રૂપ, રસ, રૂપ, ને ગંધ, આ પાંચે વિષય ઘણાજ
અશુભ છે તેમ ઘણાજ શુભછે, તે વિશે પ્રથમ અશુભ

છે તે બતાવું છું. જો કે પેહેલો શબ્દ, વિષય, જે શબ્દ બોલવાથી કે સાંભળવાથી કામજ્વરની અથવા ક્રોધની અથવા પ્રપંચની વ્રત્તી થાય તેવા શબ્દ બોલવા કે સાંભળવા એ અશુભ છે. બીજો સ્પર્શ વિષય એટલે જે શું સ્પર્શ કરવાથી કામી, ક્રોધી, અધર્મી, દુરાચર્યશી, અવિવેકી, તથા ભ્રષ્ટ થવાય તેવાનો સ્પર્શ કરવો એ અશુભ છે. ત્રીજો રસવિષય, એટલે જે રસથી એક જીવના બે જીવ થાય, જેમકે, ભાંગ, ગાંજો, મધપાન વિગેરે નિશાના ભરેલા જે રસ છે તે રસ તથા રસની રસિક જે રસના (જીભ) એ રસના વડે કરીને શુભ પ્રાણીનું અપમાન થાય તથા અસત્ય કરવા યુક્તિ ભર્યું બોલાય તથા કોઈને કામજ્વર દ્રષ્ટીથી મોહ લાગે તેવાં વ્યયન બોલાય વિગેરે અનીતિ થાય તેવાં કાર્ય કરાય તેં અશુભ છે. ચોથો રૂપ વિશય, એટલે પરદારાનાં સારાં નર્તીં રૂપ જોવાં તથા સારા નરતા પોશાગ જોવા, એ જોવાનું મુળ કારણ મોહ છે, અને જે મોહ છે તે કામજ્વરનો હેતુ છે માટે એ રૂપ વિષય અશુભ છે. પાંચમો ગંધવિષય એટલે અત્તર પુલેલ વિગેરેની વાસના લેવી તેમજ જીવને કામવ્રતિ વિગેરેનો ઉપજવનાર છે, માટે તે પણ અશુભ છે. અને તે પંચ

વિષયમાંના એક એક વિષયથી જે જે જીવહાની પામ્યા છે તેનું વર્ણન વલ્લભપદમાળા નામના પુસ્તકમાં એક સોને ત્રીસમા પ્રષ્ટે પેહેલા પદમાં કહેલું છે તે જો, અને તે એકેક વિષયથી હાની પામે છે તો આ મનુષ્ય પાંચ પાંચ વિષયના ભોગી થાય છે તે પાંચે વિષયો ઉપર કહ્યા તે પ્રમાણે પાંચવિષય અશુભ છે.

હવે એજ પાંચવિષય શુભ છે, તે વિશે સાંભળો, પ્રથમ શબ્દ વિષય તે વેદશાસ્ત્ર કે જ્ઞાનના શબ્દો ઉચ્ચારણ થતા હોય, તે શબ્દો સાંભળવાથી જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય છે, ને તે જ્ઞાનથી મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય છે, વળી જ્ઞાન સંપાદન કરી પરમાત્માના નામના શબ્દ ઉચ્ચારણ કરવાથી તે પદની પ્રાપ્તિ થાય છે, માટે શબ્દ વિષય માહા મોક્ષનો હેતુ છે. જોકે શબ્દ થકીજ સર્વને જ્ઞાન થાય છે, માટે તે શબ્દ જ્ઞાનનો હેતુ છે, ને જ્ઞાન મોક્ષનો હેતુ છે, માટે શબ્દવિષય શુભ છે. બીજો સ્પર્શ વિષય, તે, કોઈ જ્ઞાની પુરુષોના ચરણનો સ્પર્શ કરી નમસ્કાર કરીયે તથા તેના પુરુષની ચરુચંપો કરીયે તથા દેહને સ્પર્શ કરી શેવા કરીએ. તો તે શેવાને લીધે તે જ્ઞાની પુરુષ જ્ઞાન કથન કરીને જ્ઞાન કરે તેથી જ્ઞાન થાય અને જ્ઞાનથી મોક્ષ થાય, માટે સ્પર્શ વિષય જ્ઞાનનો

તથા મોક્ષનો હેતુ છે. તેથી તે સ્પર્શ વિષય શુભ છે, ત્રિજો, રસવિષય, તે જ્ઞાની પુરૂષોના ચરણ ધોઈને તે ચર્ણામ્રત જળ જે રસ તે રસ અશુભ નથી ને શુભ છે. વળી રસભોગી રસિક જે રસના તે રસનાએ કરીને હરીભજન થાય તે હરીભજન પણ મોક્ષનો હેતુ છે, માટે રસવિષય શુભ છે. ચોથો, રૂપવિષય, તે જ્ઞાની પુરૂષો જે માહાત્મા તેવા જુદા જુદા જેટલા હોય તે-ટલા માહાત્માનાં સ્વરૂપનાં દરશણ કરવાથી પાપ માત્ર નાશ પામે છે ને તે સ્વરૂપોમાં મોહ પામવાથી તેમની પાસે શેવામાં સ્થિતી કરવાની ઇચ્છા થાય છે, અને તેવી ઇચ્છા થવાથી શેવા થાય છે ને શેવા કરવાથી તે જ્ઞાન દે છે, અને તે જ્ઞાન થવાથી મોક્ષ મળે છે, માટે રૂપવિષય તે પણ મોક્ષનો હેતુ છે, તેથી તે શુભ છે. પાંચમો, ગંધવિષય, તે ચંદન પુસ્પની ગંધવડે માહાત્માનું પુજન થાય, તેથી માહાત્મા રીઝીને જ્ઞાન કરે તેણે કરી જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય અને જ્ઞાને કરીને મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય, માટે ગંધવિષય છે તે પણ મોક્ષનો હેતુ છે. તેથી તે પણ શુભ છે. આ રીતે પંચવીશય માહાશુભ અને મોક્ષનો હેતુ છે તેથી અમો પંચવીશ-

યને અશુભને શુભ ઘેઉ રીતે કહીએ છીએ. અને જે પંચવિશયને ફક્ત અશુભજ કહે છે તે અવિવેકથી ને વિના વિચારે અજ્ઞાનતાથી કહે છે, એજ તમારા પ્ર-
બ્ધનો ઉત્તર છે.

નીંદા વિશે પ્રશ્ન. ૪૩

સાખી.

પુછુ પુરણ દાસ હું, ચેતાવોતો ચેતુ;
નીંદા કરવી કોયની, તે છે શાનો હેતુ.

હે ગુરૂ માહારાજ કોઈની નીંદા કરવી તે શાનો
હેતુ છે,

ઉત્તર. ૪૩

વ્યાસજી—જુઓ ભાઈ વિવેકવડે વિચારેતો,
નીંદા નર્કનો ને મોક્ષનો એ ઘેઉનો હેતુ છે. જો કે
વેદ, શાસ્ત્ર, પુરાણ, તથા મોહોટા પુરૂષોનાં વચનોનો
હેતુ સમજીને યથાર્થ તારણ કાઢો, અને તે તારણનું
જ્ઞાન અનંત જીવોને કરે તેવાની તથા નીતીપુર્વક વ-
રતતા હોય તેવાની તથા વિચાર સહીત વિવેકી હોય

તેની તથા સદાચરણ પાળતા હોય તેની તથા જ્ઞાન સંપાદન કરી દુરીભજન કરતા હોય તેવાની, એ વીગેરે ઉત્તમ પ્રાણીઓની નીંદા કરવી તે નર્કનો હેતુ છે. અને, કેઇ નીંદા મોક્ષનો હેતુ છે તે તને કહુ છું; જે કે, કોઇ અધર્મી પ્રાણીનો કોઇ સંગ કરતો હોય તેવા અધર્મીની સોબત છોડાવવાને અને સદાચરણમાં લાવવાને માટે અધર્મીની નિંદા કરીએ તેણે કરીને પાપ નથી. કેમકે અધર્મીની નિંદા કર્યા વિના સંગ કરનારાને અધર્મી ઉપર અફસી થાય નહી. માટે નીંદા કરીને અધર્મીની સંગત છોડાવવી, અને તે અધર્મીની સંગત છોડવાથી તે અધર્મીનો ને જ્ઞાનીજનનો સંગ કરે તેથી તેને જ્ઞાન થાય અને જ્ઞાન થવાથી તેને મોક્ષપદની પ્રાપ્તિ થાય, તેથી તેવો જે ઉપકાર કરનાર તે પણ મોક્ષપદનો અધીકારી થાય છે માટે આ કહું તે પ્રમાણે નીંદા કરવી એ મોક્ષનો હેતુ છે, વળી અનિતીના જે જે કાર્ય છે તે કાર્યની તથા અધર્મ પંથ ચલાવનારની તથા પંથ ચલાવી જીવોને અવળુ સમજાવનારની, તથા દુરવ્યસનની તથા અવિવેકનાં કાર્યની એ વીગેરે એવાં એવાં દુરાચરણોની નિંદા કરવી તે મો-

ક્ષનો હેતુ છે કેમકે, જેને કાર્ય દુરાચરણીને અવિવેકી છે તે દુરાચરણો સોધીકાહાડી પોતાના મનથીજ નિંદા કરે ને તે નિંદા કરવાથી તે દુરાચરણો ઉપર અરૂચી થાય. ને અરૂચી થવાથી તેનો ત્યાગ કરાય માટે તે નિંદા મોક્ષનો હેતુ છે. વળી જેવાં દુરાચરણ જેમાં માલમ પડ્યાં હોય તે દુરાચરણો કાર્યની કોઈ બીજની આગળ નિંદા કરી બીજને પણ દુરાચરણથી છોડવે તે પણ મોક્ષનો હેતુ છે. આ બંને રીતે નિંદા નર્કનોને મોક્ષનો હેતુ અમો કહીએ છીએ. એજ તમારા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે.

ગુરૂના પ્રકાર વીશે પ્રશ્ન. ૪૪

દોહરો.

માહારાજ મેં સાંભળ્યું, ગુરૂ ત્રણ પરકાર;
પાહાણ પત્ર તુલ્ય હોય છે, કાષ્ટ તુલ્ય કોઈ દ્વાર.

હે માહારાજ મેં ત્રણ પ્રકારના ગુરૂ સાંભળ્યા છે કે એકતો પાશાણ જેવા ગુરૂ, બીજ પત્ર (પાંદડાં) જેવા ગુરૂ, ત્રીજ કાષ્ટ (લાકડા) જેવા ગુરૂ, એ ત્રણ પ્ર-

કારના ગુરૂ હોય છે તે શી રીતે ત્રણ પ્રકારના હશે,
એટલું કયા કરીને કહો.

ઉત્તર. ૪૪

વ્યાસજી—જે ગુરૂ પોતે કુબ્ધે ને જે શીષ્ય પો-
તાને વળગ્યો હોય તેને કુબાડે તેવા જે ગુરૂ તે પાશાણુ
તુલ્ય છે; કેમકે જેમ પથરો તરે નહીં ને જે વળગ્યો
હોય તેને તારે પણ નહીં એવો પાશાણુનો સ્વભાવ છે
તેવા ગુરૂ પાશાણુ તુલ્ય છે. બીજો પત્ર (પાંદડાં) તુલ્ય
તે પાંદડું પોતે તરે પણ જે કોઈ પાંદડાને વળગ્યું હોય
તેને પાંદડું તારે નહીં, કેમકે વળગનારની સાથે પ્રથ-
મતો બુડે ને પછી બુડેલાને પુરો બુડાવા દેઈને પોતે
તરીને બાહાર નીકળી પોતે તરે તે રીતે જે પત્ર તુલ્ય
ગુરૂ છે તે શીશ્યને બુડાડે ને પોતે તરે તે પત્ર ગુરૂ છે.
ત્રીજો કાષ્ટ (લાકડા જેવો) જે ગુરૂ છે તે નમસ્કાર ક-
રવા યોગ્ય છે. કેમકે જેમ કાષ્ટ પોતે તરે ને જે પોતાને
વળગ્યો હોય તેને પણ તારે તે કાષ્ટ સરીખા ગુરૂ છે.
આ રીતે ત્રણ પ્રકારના ગુરૂ હોય છે તે ખરૂં છે. એજ
તમારા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે.

ન ક્ષત્રી પ્રથ્વી વીશે પ્રશ્ન. ૪૫

કુંડળીયો.

માહારાજ મેં સાંભળ્યું, પુસ્તકને આધાર;
નક્ષત્રી પ્રથ્વી કરી, ગણતી એકવિસ વાર,
ગણતી એકવિસ વાર, હણ્યા સહુ ફરશુરામે;
નક્ષત્રીનો અર્થ, નહી ક્ષત્રી કોઈ નામે,
એક વાર માર્ગ સર્વ, થયા બીજવાર ક્યાંથી;
ઉત્તર દો માહારાજ, ઘણી શંકા એમાંથી.

હે માહારાજ ઘણાને મુખથી પુસ્તકોના આધારે
મેં સાંભળ્યું કે ફરશુરામે એકવિસવાર નક્ષત્રી પ્રથ્વી
કરી તે વચન વિશે મને એમ શંકા થાયછે કે નક્ષત્રી
એટલે ક્ષત્રી એવું નામજ પ્રથ્વીમાં નહી તે નક્ષત્રી કે-
હેવાય, એવી નક્ષત્રી પ્રથ્વી પ્રથમ ફરશુરામે જ્યારે
કરી તે પછી તો ક્ષત્રી પ્રથ્વીમાં રહ્યા નહી તો પછી
ફરશુરામે બીજવાર શી રીતે નક્ષત્રી પ્રથ્વી કરી વળી
બીજ વેળા નક્ષત્રી કરી ત્યારે ક્ષત્રીતો રહેલોજ નહી
તે એકવિસવાર નક્ષત્રી પ્રથ્વી શી રીતે કરેલી સંભવે,
તે કૃપા કરીને કહો.

ઉત્તર. ૪૫

વ્યાસજી—જુઓ ભાઈ એ વચનમાંજ સમજાય તેવું છે. જુઓ કે નક્ષત્રી પ્રથિવ કરી એમ કહ્યું છે, પણ નક્ષત્રાણી પ્રથવી કરી એમ કહ્યું નથી. માટે ક્ષત્રીઓનો એટલે જે ક્ષત્રી પુરૂશો, તેઓનો નાશ કર્યો તેથી નક્ષત્રી પ્રથવી કરી એમ કહ્યું, એ વાત સત્ય છે. કે, ક્ષત્રી માત્રને મારી નાંખ્યા. પણ કૃશ્નશુરામે નક્ષત્રાણી એટલે ક્ષત્રીની સ્ત્રીઓનો નાશ કર્યો નથી, જો ક્ષત્રીની સ્ત્રીઓનો નાશ કરેતો અનંત સ્ત્રી હત્યાઓ લાગે માટે ક્ષત્રાણીઓનો નાશ કરેલો નહીં તે ક્ષત્રાણીઓ કોઈ કોઈ સમર્ભી, (ગર્ભવાળી) રહેલીઓ તેઓથી પાછી ક્ષત્રીની ઉત્પત્તિ થયેલી. તે પછી પાછું બીજવાર પણ એમજ થયેલું ને વારંવાર ક્ષત્રીઓ માત્રને એટલે ક્ષત્રી પુરૂશો માત્રને હણીને નક્ષત્રી પ્રથિવ કરેલી એ રીતે નક્ષત્રી પ્રથ્વીના પ્રજ્ઞાનો ઉત્તર છે જો ક્ષત્રીઓને અને ક્ષત્રાણીઓને સર્વને માર્યા હોત તો એકવાર નાશ કર્યા પછી બીજવાર ક્ષત્રીની ઉત્પત્તિ થાયે નહીં; ને બીજવાર નક્ષત્રી પ્રથવી કરી કેહેવાયે નહીં. તો આતો એકવીસવાર નક્ષત્રી પ્રથિવ કરી કહિ છે, માટે

સમુજગું ક્ષત્રી બીજ હણા નાંખ્યું હોય એમ ભાસતું
નથી, કદી ભાસેતો તે સંભવતુ નથી, માટે અમોએ
કહ્યું એજ રીતે નક્ષત્રી પ્રથવી કરેલી એજ તમારા
પ્રશ્નનો ઉત્તર છે.

પ્રભુ પુત્ર થયા વિશે પ્રશ્ન. ૪૬

કુંડળીયો:

પીતા આખા જગતનો, કો' છો શ્રી ભગવાન;
તોતે પિતા કયમ થયા, દસરથના સંતાન;
દસરથના સંતાન, થયા ભગવાનજ પોતે;
નંદ વશુ દેવ ઘેર, થયો સુતશામ હતો તે;
કદિ કહો વરદાન, તોહો પણ ભેદ ન ભાગે;
પુત્ર પીતાને પુત્ર, થવા માગ્યે દોશં લાગે.

હે માહારાજ પ્રભુ છે તે બધા જગતના પિતા છે
તે દસરથને ઘેર રામ થઈ અવતરી પુત્ર થયા ને તેજ
પ્રભુ પાછા નંદ વસુદેવને ઘેર કૃષ્ણા અવતાર ધરિ તે-
મના પુત્ર થયા. એ સંભવતુ નથી. કેમકે જે પ્રભુ પીતા
તુલ્ય અને જગતના જીવો પુત્ર તુલ્ય તે પુત્રના પુત્ર

પિતા થયા હોય એમ સંભવતુ નથી. કદી કેહેશો કે નંદ વસુદેવ, દસરથજી એઓએ તપ કરિ પ્રભુને પુત્ર થવાનું વરદાન માગ્યું હતું, એમ કેહેશો તે પણ સંભવે નહિ. કેમકે, જે પુત્ર પોતાના પિતાને પોતાનો પુત્ર કરવાની ઇચ્છા રાખે તે માહા પાપનો આધિકારી થાય છે. માટે પ્રભુને પુત્ર થવાને વરદાન માગ્યું હોય તે પણ સંભવતુ નથી. તેમ છતાં પંડોપંડ પ્રભુ પુત્ર થઈ અવતર્યા એ વાત અસંભવીતછે. તેનો ઉત્તર કરો.

ઉત્તર. ૪૬

વ્યાસજી—જુઓ ભાઈ વસુદેવ તથા દસરથને ઘેર પંડો પંડજ પ્રભુ પુત્ર થયા એવું જે કેહેછે અથવા માને છે, તે માહા અજ્ઞાની, અધર્મી અને પાપના અધીકારી છે. જો પંડોપંડજ પોતે પ્રભુ ત્યાં વશુ દેવ તથા દસરથને ઘેર પુત્ર થઈ આવ્યા હોયતો પછી વૈકુંઠ વિગેરે સર્વ ખાલી રહેલું સંભવે, પણ તે કોઈ પુસ્તકમાં એમ નથી કહ્યું કે. રામા અવતાર તથા કૃષ્ણા અવતાર પ્રથવી પર થયા તે વારે વૈકુંઠ કે અક્ષર ધામ કે ગમે તે કોઈ ધામ ખાલી પડ્યો હતો એવું કોઈ પુસ્તકમાં નથી માટે પ્રભુ પંડો પંડજ પ્રથવીમાં અવતર્યા એ

સંભવતુ નથી. વળી પ્રભુ પીતા તે પીતા પુત્ર થાય તે પણ સંભવતુ નથી. પણ જો ભાઈ. પ્રભુ પડો પડતો પુત્ર થયા નથી, તેમ નંદ, વસુદેવ કે દસરથે કાંઈ વરદાન એમ માગેલું કે પ્રભુ તમેજ અમારા પુત્ર થાઓ, એમ સંભવતુ નથી. ફક્ત એમ માગેલું સંભવેછે કે હું પ્રભુ તમ જેવા અમારે પુત્ર થાઓ એવુંજ માગેલું છે. અને તેવું માગવાથી પ્રભુના અંશ કળાના અવતારો રામકૃષ્ણાદીક થયાછે, તેથી પડોપડ પુત્ર થયા નથી ને પ્રભુની અંશકળાના થયેલા જે રામકૃષ્ણાદિક તે પ્રભુ જેવાજ થયા એટલે પ્રભુના અંશ થયા પણ પ્રભુ પડેજ પુત્ર થયા નથી; અને જે પુત્ર થઈને અવતરે તે પુરણ પ્રભુ હોય પણ નહી. તેથી કબીરજી અથવા કોઈ બીજા પુરૂષ એમ કહી ગયાછે કે.

સાખી.

ઈશ્વર સખકા બાપ હે, બેટા કોશીકા નાહી,
બેટા હોકે અવતરે, સોતો ઈશ્વર નાહી,

આ સાખી કેહેનારે કહીછે તે ખરીછે ખોટી નથી. તેમ અમારો પણ એજ સીધાન્તછે, એ રીતે સાક્ષાત પ્રભુ પુત્ર થયા નથી ને પ્રભુનો જે અંશ તે પ્રભુ

જેવો હોય, તે રામકૃષ્ણાદીક પ્રભુના અંશછે તે પુત્રછે એમ માનવું યોગ્ય છે. એજ ઉત્તરછે.

સંવત ૧૯૪૫ના પોસ માસની સુકલપક્ષ બીજને દીવશે વ્યાસજી વલ્લભરામગામ વિસનગર મધે દીવશે ભાવાર્થપ્રકાશ ગ્રન્થની કથા પોતાના મુકામમાં કેહેતા હતા તે સમે દેસાઈ, રળીઆતરામ મગનભાઈ વિગેરે પુરુશો તથા ઘણી બાઈઓ તે કથા સાંભળવાને બેઠાં હતાં. તે કથા પુરણ થઈ રહ્યા પછી. વિસનગરા નાગર બ્રાહ્મણ, પંડ્યા, રેવાશંકર પરભુરામે; પ્રણુ પુછ્યું.

નામથી તરવાં વિશે પ્રણુ: ૪૭

સાખી.

કહું ભાવાર્થે-મોક્ષ નહી, જો જ્ઞાન વણુ જપે નામ;
તો અજ મેળ કયમ તરિ ગયો, કે' વ્યાસ વલ્લભરામ.

હે માહારાજ તમોએ ભાવાર્થ પ્રકાશ નામના ગ્રન્થમાં એમ કહ્યુંછે કે, જ્ઞાન વિના (યથાર્થ જાણ્યા વિના) જે નામ જપેછે તેણે તેને મોક્ષની પ્રાપ્તિ થતી નથી. તો શ્રીમદ્ ભાગવતમાં અજ મેળે પોતાનો પુત્ર નારણુ હતો તેનેજ મરતી વખતે નારણુ કહી બોલાવ્યો એટલામાં

એ નારણ નામ કેહેવાથી તરી ગયો અને તે ઘણેજ અધર્મી હતો, તેમ છતાં પોતાના પુત્રનું નામ દેવામાં નારણ શબ્દ હતો તેટલા માટે તે તરી ગયો, તો નામથી મુક્તી નહીં એ વાત આપની કેહેવી સંભવતી નથી.

ઉત્તર ૪૭.

વ્યાસજી—જુઓ ભાઈ વિવેક વડે ન્યાય રીતે અજમેળ, નામ દેવાથી તરી ગયો એ વાત સંભવતી નથી, પ્રથમતો એજ છે કે અજમેળ માહા અધર્મીને અનર્થિ હતો, વળી માહા. પાપી હતો એમતો ઉઘાડુ એજ પુસ્તકમાં લખેલું છે. વળી એમ લખેલું છે કે એ અજમેળે નારણ નામ દીધું તે પોતાના પુત્ર ઉપરજ લક્ષ રાખીને પુત્રનેજ બોલાવ્યો હતો, કાંઈ નારાયણ જે ઈશ્વર તેમાં લક્ષ રાખીને પુત્રને બોલાવ્યો નોહોતો, તેમ તેની વ્રત્તી પણ પ્રભુમાં નોહોતી, તેમ તે જનમારાનો અધમ હતો એટલે મરણ થવાના સમય પેહેલાં પણ કોઈવાર એની વ્રત્તી ઈશ્વરમાં નોહોતી, તો પછી મરતી વેળા પ્રભુમાં વ્રત્તી થઈ એમ કહીએ તે પણ સંભવે નહિ, તેમ છતાં સ્પષ્ટ લખેલું છે કે પુત્રમાં વ્રત્તી હતી તેથી નારણ કહી પુત્રનેજ બોલાવ્યો છે. તો હવે

વિચારો કે, તે શીરીતે તરી ગયો, જો પુત્રમાં વ્રત્તી હતી ને તે પુત્રને નારાયણ કહી ઘોણાવવાથી તરી ગયો. તો વેદની શ્રુતી ખોટી થશે કે: મરણેયામતીસાગતી: અર્થે મરણ વેળા જ્યાં મતી હોય ત્યાં ગતી થાય: હવે જુઓ ભાઈ અજમેળની મરણ સમે પોતાના પુત્ર નારાયણમાં વ્રત્તી (મતી) હતી, ને પ્રભુમાં તો નોહોતી ત્યારે તે શી રીતે તરી ગયો, જો પુત્રમાં મતી હતી ને પ્રભુમાં નોહોતી તેમ છતાં તરી ગયો, એમ માનીએ તો ઉપર કહી તે શ્રુતી ખોટી થાય છે. અને તે શ્રુતી સાક્ષાત વેદ નારાયણના મુખની છે. એટલે નારાયણની કહેણી છે, તે જ નારાયણે પોતાનું ઘોલ્યું પોતે પાળ્યું નહિ ને તેને ત્યારો એ વાત સંભવતી નથી. વળી એજ વેદ નારાયણે કહ્યું છે કે શ્રુતી: રહતેજ્ઞાનાત ન મુક્તી: અર્થ જ્ઞાન વિના મુક્તી નહિ, આ રીતે સાક્ષાત નારાયણનું કહેલું છે, તે શું તેમણે પોતાનું ઘોલેલું પોતે લોપ્યું ને શું તેને ત્યારો ? ના. કેમકે તે સંભવે નહિ. વળી, એવાં પુત્ર પુત્રાદીકાના નામ દેવાથી તરે તો ધણા એક મનુષ્યોમાં પુત્રનાં નામ નારણ, રણછોડ, કેશવ, મોહન, રામચંદ્ર, રાધાકૃષ્ણ, નટવરલાલ. શામલાલ, વિગેરે પ્રભુના નામે નામ હોય છે, તો તે નામ વાળાના પીતા-

ઓ જે વેળા મરણ પામવા થાયછે તે વેળા જગતના
 વ્યવહાર પ્રમાણે ખાંચ ખુંચની તથા દેવા લેહેણની
 વાત કેહેવા પુત્રને બોલાવેછે, તેથી તે પીતાઓ માત્ર
 ફક્ત પુત્રનુજ નામ દેવાથી તરી ગયા હશે ને હાલ જે
 હશે, તે તરશે, તો પછી તેવા નામ વાળાઓના પીતા-
 ઓને તો ઠીક ફાવતું આવશે; કેમકે, આખો જનમારો
 અધમ અનીતિ કરશે ને ઇશ્વરમાં લક્ષ જરાવાર પણ
 નહીં પોરવે તો પણ તે છેવટે દીકરાનેજ બોલાવવાથી
 તરશે. ને તેવા તેવા દિકરાના નામ દેવાથી તરેછે એમ
 જગત જાણશે તો પછી સરવે પ્રાણી પુત્રોનાં નામ તે-
 વાંજ પાડશે, ને તેવાં પાડવાથી તે સહુ તરી જશે, તો
 પછી પ્રભુમાં આસ્તા રાખવાનું તથા તેમનું સ્મરણ ક-
 રવાનું તેઓને કાંઈજ પ્રયોજન રહેશે નહીં, તેમ આખો
 જનમારો અધમ કરશેજ અને મરણ સમે પુત્રનું નામ
 દેશે, એટલે બસછે. વાહ? આ વાત તે કોઈ દીવશ સં-
 ભવે ! નજ સંભવે. વળી અજમેળ તરી ગયો એ
 વાત પુરાણ પક્ષનીછે તેજ ખરી માની શું તો વેદની
 જે શ્રુતીયો કહી તે વેદ જે નારાયણના મુખનાજ છે તે.
 અસત્ય થશે, ને પુરાણ પક્ષ જે વ્યાસજીના મુખના તે
 સત્ય થશે,

રૈવાશંકર—હે માહારાજ ત્યારે શું વેદ સત્ય માનવાને વ્યાસજીના કરેલાં પુરાણ અસત્ય માનવાં ?

વ્યાસજી—વેદ, શાસ્ત્ર, તથા પુરાણ એ સર્વ સત્ય માનવાં. પણ તે પુસ્તકોમાં જે વચનો હોય તે વચનો નો તોલ કરવો કે આ વચન તેભયાનક છે ? કે રૂચીનું છે ? કે યથાર્થ છે ? વળી તે વચનનો શો ભાવાર્થ છે; એમ બધો તોલ બાંધવો. જો વચનોનો તોલ બાંધીએ તો ખરો મતલબજાણાય, માટે અજમેળ તરી ગયો આ વાતનો પણ તોલ બાંધો કે માહા અધર્મી તેણે મરતી વેળા પુત્રનેજ નારણ કહી બોલાવ્યો તેથીજ તરી ગયો આ વાત કોઈ કાળે સંભવતી નથી.

રૈવાશંકર—ત્યારે ભાગવતના કરતા વેદમ વ્યાસજી છે તેમણે નામદેવાથી. અજમેળ તરી ગયો એમ કહ્યું છે તે શું ખોટું ?

વ્યાસજી—જુઓ ભાઈ એક તો ભાગવત વિશે માહા મોહોટી તકરારછે. કેમકે વ્યાસજીએ એક ભાગવતને વ્રક્ષ રૂપી ગણ્યું છે.

ભાગવતરૂપિ એક માહારૂં વ્રક્ષછે. તેને બારડાળાંછે, એટલે તેના બારસ્કંધછે. અને ત્રણસે ને બતરીસ ડાળીયો છે, એટલે ત્રણસે ને બતરીસ અધ્યાય છે. અને તેનાં

અરાઢ હાનર પત્ર છે, એટલે હરાઢ હાનર શ્લોક છે એ રીતે વ્યાસજીએ કહેલું છે, તેનો આ શ્લોક—

શ્લોક.

શ્રીમદ્ભાગવતાનિધઃ સુરતરુસ્તારાંકુરઃ સં
જ્જનિઃ સ્કંધૈર્દ્વાદશનિસ્તતઃ પ્રવિલસદ્ભ
ક્ત્યાલવાલોદયઃ ॥ ત્રિંશત્રિશતંચયસ્યવિ
લસચ્છાસ્યાઃ સહસ્રાણ્યલંપણાન્યષ્ટદશેષ્ટ
દોઽતિસુલભોવર્વર્તિસર્વોપરિ ॥૧॥

તેમ છતાં હાલ શ્રીમદ્ ભાગવતના ત્રણસે-
ને પાંતરીસ અધ્યાય થયા છે, તે ત્રણસે બતરી
ઉપર ત્રણ અધ્યાય વધેલા છે તે કીયા તે કહેવા-
નું કાંઈ કારણ નથી, પણ હાલ ભાગવતમાં ઘણુ ઘણુ
ઉમેરણ થઈ ગયેલું છે, એટલે આ અખમેળ વાળો
ભાગ વધ્યો કે બીજુ વધ્યું છે. એ વાત કહેવાની અ-
મારે જરૂર નથી, તેમ છતાં પદમ પુરાણ ને વિશે એમ
કહ્યું છે કેવ્યાસસ્યવચનં કચીતસસઃ એટલે વ્યાસનાં વચ-
નો કોઈક સત્ય છે. એમ સાથી કહ્યું છે કે વ્યાસજીએ

ધણાંએક ડસ્તકોમાં લયાનક, તથા રૂચી વચન વાપ-
 રેલાં છે, એટલે જગતના અજ્ઞાની જીવોને ભય ખતાવી
 નીતીમાં રાખવા લયાનક વચન કહેલાં છે, ને અજ્ઞાની
 જીવોને કોઈ રીતે ઇશ્વર ઉપર રૂચી થાય એવા હેતુથી
 રૂચી વચન કહેલાં છે, અને યથાર્થ એટલે જેવું 'ખરું
 હોય તેવું', તે યથાર્થ વચન છે. તે યથાર્થ વચન કોઈ
 કોઈ ઠેકાણે છે માટે પદ્મ પુરાણમાં વ્યાસજીનાં વચ-
 નોમાંથી કોઈકજ વચન સત્ય કહું, ખાકીનાં ખીજાં વ-
 ચનોને અસત્ય ગણ્યાં નથી, પણ લયાનક કે રૂચી વ-
 ચન ગણ્યાં છે. માટે જીઓ ભાઈ આ અજ્ઞમેળ પુત્રને
 નારણ કહેવાથી તરી ગયો. એ વાત રૂચી વચન છે. ને
 તે શા માટે રૂચિ વચન વાપર્યું; કે કોઈ અજ્ઞાની તરવાની
 આશાએ કોઈ રીતે પણ ઇશ્વરનું નામ દે, એ રીતે ઇ-
 શ્વરની ઉપાસના કરાવવાના હેતુથી અજ્ઞમેળ પુત્રનું નામ
 નારણ કહેવાથી તરી ગયો એમ કહું. પણ અજ્ઞમેળ
 ફક્ત નારણ નામ દેવાથી તરી ગયો એ વાત સંભવિત
 નથી તેમ છતાં તરી ગયો માનીએ તો તરવાનું કાંઈ
 ખીજું કારણ હોવું જોઈએ. પણ ફક્ત પુત્રનું નારણ નામ
 દેવાથી તરી ગયો એ તરછટ ખોટું છે. એજ તમારા પ્ર-
 બ્ધનો ઉત્તર છે.

પરમેશ્વરને રેહેવાના આધાર વિશે, પ્રશ્ન: ૪૮

અમદાવાદ રાયપુર દરવાજા બહાર હરગોવન દલીચંદની વાડીમાં નારણદાસ નામના સાધુ આવેલા હતા તે સાધુને હાથ પગ નોહોતા તે સાધુએ કોઈના પુછાવ્યાથી વ્યાસજી વલ્લભરામને ૧૯૪૫ના માહાવદી ૧૩ ને દાહાડે પ્રશ્ન પુછ્યું.

દોહરો.

પરોક્ષ બ્રહ્મ માન્યા તમે, ઉંચે રહ્યા કહો એમ,
શી વસ્તુપર તે વશ્યા, નીરાધાર રહે કેમ.

હે માહારાજ તમે બ્રહ્મ પરોક્ષ કોહોછો અને તે જ્ઞાનાકારે સાકાર કોહોછો વળી તે બ્રહ્મ વિશ્વથી ઉંચે રહેલા કોહોછો. તો તેમાં અમારી એવી શંકા છે કે તે બ્રહ્મ શાના આધારે રહેલા છે. એટલે શાના ઉપર રહેછે. કેમકે આધાર વિના કોઈ રહી શકતું નથી એમ સ્પષ્ટ દેખાય છે માટે તે બ્રહ્મ ઉંચે શા આધારે રહેલા છે તે કહો.

ઉત્તર. ૪૮

વ્યાસજી—જુઓ માહારાજ સુર્ય ચંદ્ર તારા મ

૫૭. ઉંચે છે તે શાને આધારે રહેલા છે ? નીરાધાર;
એટલે સ્વસત્તાથી રહેલા છે. જુઓ જે સુર્ય ચંદ્ર તારા
વિગેરે સ્વસત્તાથી ઉંચે રહેલા છે તો તે સર્વને પ્રકાશ-
નાર જે બ્રહ્મ (પરમાત્મા) તે પોતાની સ્વસત્તાથી રહે
તેમાં કાંઈજ શંકા નથી.

જીવ ક્યાં જાયછે તે વિશે પ્રશ્ન. ૪૯
દોહરો.

જીવ છુટે છે દેહથી, તેની શંકા ઉર;
જાયછે કોઈ ગર્ભમાં, કે જાયછે જમપુર.

હે માહારાજ જીવ દશાને પામેલાને આપ જીવ
કહોછો તે જીવ એક દેહથી છુટે છે તેવો તે ક્યાં જાયછે,
તે વિશે મને સંદેહ છે. કેમકે ઘણાક એમ કહે છે કે તે
જીવની કતી પ્રમાણે કોઈ ગર્ભમાં તેની વાસના મરણ
સમે થાયછે તેથી તે જે દેહમાં છે તે દેહથી છુટે છે તે-
વોજ તે વાસનાવાળા ગર્ભમાં જાયછે. વળી ગ-
રૂડપુરાણથી તથા ઘણાકના મુખથી એમ સાંભળ્યું છે
કે જીવ દેહથી છુટે છે તેવોજ તેને યમદુત યમપુરીમાં
લેઈ જાય છે. ત્યારે આ બેમાં કોનું કહેવું ખરું છે. ને
કેવે પ્રકારે ખરું છે. તે કૃપા કરીને કહો.

ઉત્તર. ૪૯

વ્યાસજી—જીઓ ભાઈ બંનેનું કેહેવું ખરું છે. કેવે પ્રકારે તે કહ્યું. જીઓ કે મરણ સમે જે દેહમાંથી જે જીવ નીકળવાનો થાયછે તે સમે તે જીવનાં કૃત્ય પ્રમાણે તેનો લક્ષ તેવા ગર્ભ વિશે જાય છે એટલે તેની મતી (વ્રત્તી) તેવે સ્થળે થાય છે, તે પછી તે દેહમાંથી જેવો છુટે છે તેવુંજ તેનું વાસના લીંગ અંગુષ્ઠ સ્વરૂપ તે યમકીકર યમપુરીમાં લેઈ જઈ યમરાજના સનમુખ ઉભો કરેછે તે સમે યમ રાજ તેને ધીકારીને કેહેછે કે જ તારાં કર્મ પ્રમાણે તું ફળ ભોગવ. એમ કહી મુકી દે છે તેવોજ તે જીવ જ્યાં એના કર્મ પ્રમાણે વાસના બંધાઈ હોયછે ત્યાં તેવા ગર્ભમાં જઈ રહેછે. જેમકે કોઈ પ્રાણીને પોલીસ પકડીને ન્યાયાધીશ પાસે લેઈ જાય પણ તેનો લક્ષ જે પોતાનું બહાલું હોય છે અથવા જેનામાં જીવ લાગ્યો હોયછે તેમાંજ ચીત રહેછે ફક્ત જેમ ખોળીયું કંઈ હોય ને જીવ કંઈ હોય તેમ તેનો લક્ષ પોતાના પ્રીયમાં હોયછે, તે પછી તેને ન્યાયાધીશ મુકી દે તેવોજ તે જ્યાં પોતાની વ્રતી હોયછે ત્યાંજ તે જાયછે. એ રીતે જીવોનો લક્ષ (મતી) કૃતી પ્રમાણે મરણ સમે

થાયછે. તેથી તે જીવે ત્યાંજ વાસ પુર્યો એમ ગણાય છે. શાથી કે તેનો લક્ષ જ્યાં ચોટયો છે ત્યાંજ તે જવાનો માટે ત્યાં જાયછે એમ ગણાય છે. ને જમપુરીમાં એને લેઈ જાયછે તે પણ ખરૂં છે. એટલે જેમકે ઘણાક એમ કહેછે કે માહારાજ પોળીયું અહીં છે ને મારો જીવ ફલા-જે ઠેકાણે છે તેમ જીવ જમપુરીમાં પણ જાયછે ને તેમ ખીજ ગર્ભમાં પણ લક્ષ રેહેવાથી જાયછે એમ કહેવાય છે. એજ ઉત્તર છે.

યમકીંકર વીશે પ્રશ્ન. ૫૦

દોહરો.

યમ કીંકર સહુ જીવને, ગ્રહી યમપુર પળાય;
અધર્મી કોઈ જમ નિકળે, તેને કોણ લે જાય,

હું માહારાજ જીવ દશાના જે જીવ તેને તો જમ લઈ જાય છે. પણ કોઈ જમ અધર્મ કરે તો તેને જમ-પુરમાં કોણ લેઈ જતું હશે તે કપા કરીને કહો.

ઉત્તર. ૫૧

ન્યાસજી—વાહ ! આપણા રાજની પોલીસમાંનો

કોઈ ધુનો કરે છે ત્યારે તેને કોણ રાજ પાસે લેઈ જાય છે. તે તમે સમજો એટલે આએ સમજશે.

જ્ઞાસુ—હા માહારાજ સમજાયું, પોલીસનો માણસ ધુનો કરે છે તે પોલીસને તે પોલીસમાંનાને પોલીસમાંના પોલિસ પકડોને લઈ જાય છે. એ રીતે બરોબર છે કે તેવા કોઈ અધર્મી જમને બીજા જમ લેઈ જતા હશે. એ માહારાજો સમજાયું. ને ઉત્તર થઈ ગયો.

વેદચોર્યા વીશે પ્રશ્ન. ૫૧

દોહરો.

શંખા સુર ચોરી ગયો, બ્રહ્માજીના વેદ;

અસંભવિત ભાસે મને, માટે ભાગો ભેદ.

હે માહારાજમેં સાંભળયું છે કે. બ્રહ્માજીના વેદ શંખા સુર ચોરી ગયો તે વિશે મને એવિ શંકા છે કે એ વેદ ચોરી ગયો તે શું વેદનું પુસ્તક ચોરી ગયેલો? જો વેદનું પુસ્તક ચોરી ગયો, તો તે વારે શું વેદનાં પુસ્તક હતાં? જો પુસ્તક હતાં તો તે ચોરીને સમુદ્રમાં લેઈ ગયો હતો એમ સાંભળયું છે, તો તે પુસ્તકો સમુદ્રમાં તો પલળી જવાં જોઈએ. ને જો પલળી ગયા

હોયતો તેવેદ ફરીથી આ શ્રદ્ધામાં હોવા જોઈએ નહીં, તેમ છતાં હાલ વેદ છે, આ રીતે માહારી શંકા છે તે કૃપા કરીને શંકા ટાળો.

ઉત્તર. ૫૧

વ્યાસજી—જુઓ ભાઈ જ્ઞાતા વેદ પાઠ કરતા હતા તે સમે શંખા સુરે સંતાઈને ભણી લીધા, એજ ચોરી લીધા કેહેવાય છે, જેમકે કોઈ માણસ કોઈનું કાંઈ ચોરી લાવ્યો હોય છે ત્યારે તેને એમ કેહેવાય છે કે ફલાણો ફલાણાનું ફલાણુ ભણી લાવ્યો છે, એટલે ચોરી લાવ્યો છે; અને ચોરી લીધું હોય તેને ભણી લીધું એમ શબ્દ વપરાય છે. અને ભણી લીધું એમ કેહેવાથી ચોરી લીધું એમ સમજાય છે. વળી વિધા ભણી લે તેને વિધાનો. ચોર કેહેવાય છે એજ રીતે શંખાસુર જ્ઞાતાના મુખથી વેદ ભણી ગયો તેથી તે ચોરી ગયો એમ કહ્યું છે. અને તે રીતે વેદ ચોરીને તે સીંધુમાં ગયો એટલે વેદ પલ્લવાની શંકા રહેતી નથી. અને તે શંખા સુરને મારીને પ્રભુ ચારે વેદ પાછા લાવ્યા, એટલે જે નીચ જાત શંખા સુર, વેદ પાત્ર નોહોતો તેથી તે તેની પાસે ન રહેવા જોઈએ માટે તેનો નાશ કર્યો એટલે એ નીચ જાતી પાસેથી વેદ વિધ્યા ગઈને

બ્રહ્માની પાસે સુઘ વેદ રહ્યા, ફક્ત આ રીતેજ બનેલું એ વિના અળંકાર આપી લાંબી વારતા કરેલી તે ઉપર દ્રષ્ટી નહીં રાખતાં ફક્ત મુદ્દો સમજવો, વળી આ વિશે ઘણી વારતા કરીએ પણ ગ્રન્થ સંકોચનથી એજ ઉત્તર કર્યો છે.

સંવત ૧૯૪૫ના પૌસ માસની સુકલ પક્ષ પુર્ણિ-
મીને દીવશે ગામ ખેડા મધે વ્યાસજી વલ્લભરામને,
ગામ ભાટેરાના જોશી શંકરભાઈ અરબડભાઈએ પ્રણય
પુછ્યું.

પુત્રપુત્રી વ્યંઢળ વીશે પ્રણય. પર

દોહરો.

તનતનીયા વ્યંઢળ બને, તે કોણ કારણ હોય;
આ પુછ્યું મેં બહુ સ્થળે, કર્યો ન ઉત્તર કોય.

હું માહારાજ સ્ત્રીયોને ઉદરથી પુત્ર, પુત્રી, અને
વ્યંઢળ એવાં જે અવતરે છે તેનું શું કારણ હશે. અને
આ પ્રણય મેં ઘણે સ્થળે પુછ્યું છે પણ તેનો મને કોઈ
ઠેકાણથી ઉત્તર મળ્યો નથી. માટે આપને પુછવું પ-

ડયું છે. તે કૃપા કરીને કહો.

ઉત્તર. પર

વ્યાસજી--જુઓ ભાઈ આ પ્રશ્નનો ઉત્તર એવો છે કે, પુરુશનું તથા સ્ત્રીનું એ બેઉનું વિર્ય સાથે ખ-
જીત થવાથી ગર્ભ ધારણ થાય છે. તેમાં પુરુશના વિ-
ર્યનો ભાગ વિશેષ હોય ને સ્ત્રીના વિર્યનો ભાગ થોડો
હોય તેવાં બે વિર્યથી જે ગર્ભ રહે, તે ગર્ભથી પુત્રની
ઉત્પત્તિ થાય છે. અને સ્ત્રીના વિર્યનો ભાગ વિશેષ
હોય ને પુરુશના વિર્યનો ભાગ થોડો હોય તેથી પુત્રી
થાય છે. અને પુરુશનું ને સ્ત્રીનું વિર્ય સરખે ભાગે હો-
વાથી વ્યંઢળ ઉત્પન્ન થાય છે. જોશી બોલ્યો હે માહા-
રાજ તમોએ ઉત્તર કર્યો તે સંભવીત છે પણ તમારા
કહેવા પ્રમાણે થાય છે. તેનું પ્રમાણ શું.

વ્યાસજી--જુઓ ભાઈ આવાં આવાં પ્રશ્નો પુ-
છશો ને તેનાં પ્રમાણો માગશો તે બધાં ક્યાંથી મળી
આવશે, નહીજ આવે, પણ જે ઉત્તર યથાર્થ ભાસતો
હોય તેજ પ્રમાણ છે એમ જાણવું. તેમ છતાં આ પ્ર-
શ્નના ઉત્તરનું પ્રમાણ મનુ સમૃતિમાં ત્રીજા અધ્યાય-
નો ઓગણપચાસમો શ્લોક છે.

શ્લોક.

પુમાનપુંસોઽધિકેશુક્રે, સ્ત્રીભવત્યધિકેસ્ત્રિયાઃ ।
સમેપુનાનપુસ્ત્રિયૌ, વા ક્ષીણેઽલ્પેચવિપર્યયઃ ॥

આ શ્લોકનો અર્થ અમોચે જે ઉપર કહ્યો તેજ છે. માટે જુઓ ભાઈ પ્રમાણ સાથે આ તમારા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે.

મુમુક્ષુ તથા જ્ઞાશુ વીશે પ્રશ્ન. ૫૩

દોહરો.

મુમુક્ષુ કોણ જાણીયે, જ્ઞાસુ જન કોણ,
મમ ગુરુ આપ હો, જેમ નર ગુરુ દ્રોણ.

હે ગુરુ માહારાજ મુમુક્ષુ કોને જાણવા અને જ્ઞાસા કોને જાણવા તે કૃપા કરીને કહો.

ઉત્તર ૫૩.

વ્યાસજી—જુઓ ભાઈ જે પ્રાણી મોક્ષની ઇચ્છા રાખે છે તે મુમુક્ષુ છે. અને જે પ્રાણી ઘણી મતલબો

જાણવાની ઈચ્છા રાખે છે તે જ્ઞાસા છે. હવે તે બંને-
નાં સ્વરૂપ જુદાં પાડીને સમજાવિએ તેમાં વ્યાનદેજો,
જુઓ કે જે પ્રાણી મોક્ષપદ, અને મોક્ષરૂપ જે પરમા-
ત્મા તેના સ્વરૂપનું જ્ઞાન મેળવવાની એટલે જાણવાની
ઈચ્છા રાખી સત્ય પુરૂષનો સમાગમ કરી પરમાત્માના
સ્વરૂપને જાણે છે, અને તે સ્વરૂપ જાણીને તે જાણવા-
થીજ આણંદ ભોગવે છે તે પ્રાણી જ્ઞાસા છે. અને જે
પ્રાણી પરમાત્માના સ્વરૂપનું જ્ઞાન સંપાદન કરીને તે
પદ પામવાનું યત્ન કરે છે તે મુમુક્ષુ (મોક્ષનો ઈચ્છના-
ર) મુમુક્ષુ છે. કેમકે જે જાણવાની ઈચ્છા રાખે છે તે સ-
ધળા જ્ઞાસુ જાણવા, અને જે પ્રાણી જાણીને તે પદ
પામવાને ઉપાસના કરે છે તેજ મુમુક્ષુ જાણવા. વળી
બીજા કનીષ્ઠ જ્ઞાસુ પણ હોય છે. તે કેવાકે જેમ આ
ગ્રન્થમાં ઘણાંએક પ્રશ્નોના પુછવા વાળા છે તેઓએ
પરમાત્માના સ્વરૂપને જાણવા સખંધી પ્રશ્નો પુછ્યાં
નથી, ને હીરણ્યાક્ષ દંતપર પ્રથવી લેઈ ગયો તે વિશે
તથા કસ્યપની સ્ત્રીને વનસ્પતી થઈ તે શું, એવાં એવાં
જે પ્રશ્નો છે તે મોક્ષનાં હેતુ નથી, ફક્ત જાણવા જેવાં
છે. ને તે જાણવાથી કાંઈ મોક્ષની પ્રાપ્તિ થતી નથી એ

વાં જે પ્રણેના પુછવા વાળા જે પ્રાણી છે, તેને ક-
 નીષ્ઠ જ્ઞાસુ જાણવા. અને પરમાત્માના સ્વરૂપ સંબં-
 ધી જાણવાનાં જે પ્રણે પુછે તેને ઉત્તમ જાણવા જ્ઞા-
 સુ જાણવા. અને તે પરમાત્માના સ્વરૂપને જાણીને
 તે પદને પ્રાપ્ત થવા યત્ન કરવાની ઈચ્છા રાખનારાને
 મુમુક્ષુ જાણવા અને તેવા જે મુમુક્ષુ છે તેને ધન્ય છે,
 વળી પરમાત્માના સ્વરૂપ સંબંધીના જ્ઞાસુ છે તેને
 ધન્ય છે. અને કથા પુરાણોનાં ભયાક કે રૂચી વચનો-
 ના જે જ્ઞાસુ છે તે તો કીકજ છે, વળી તે કરતાં પુ-
 સ્તકોના આધાર વિનાનીં મતલબોનાં જે પ્રાણી પ્રણુ
 કરી જ્ઞાસાપણુ બતાવે છે તેવાને ધીક્કાર છે. કેમકે
 પુસ્તકોના આધાર વિનાનાં જે કલ્પિત પ્રણુ જેવાં કે
 કોઇ એમ પુછે કે દુરીજોધનના સસરાના દાદાના દાદા-
 ની સ્ત્રીનું નામ શું. આવી રીતનાં પ્રણેના પુછનારને
 નાસ્તીક અને મિથ્યા વિવાદી જાણવા, અને તેવાં પ્ર-
 ણેથી કાંઇ લાભ પણ થતો નથી, વળી અજ્ઞાની જીવ
 એવાં પણ પ્રણે પુછે છે કે આ બધા વિશ્વમાં જીવ કે-
 ઢલા હશે, વળી વૈકુંઠમાં કેટલા ચત્રભુજ હશે. વળી ન-
 ર્કમાં વરસો વરસ કેટલા જીવ પડતા હશે. આવાં આવાં
 તે નીરાર્થ (અર્થ વિનાના) અને નીલાભી (લાભ વિ-

નાના) પ્રણો પુછે છે તેને કેવળ નાસ્તીક અને અધ-
ર્મી અને મીથ્યા માથા કુટીયો જાણવો. અને તેવાના
પ્રણુનો જવાબ પણ જ્ઞાની પુરૂષોએ દેવો જોઈએ
નહી. આ વિશે મતલબ સાથે એજ તમારા પ્રણુનો
ઉત્તર છે.

મંત્રવીનાના સ્મરણ વીશે પ્રણુ. ૫૪

દોહરો.

મુળ સ્વરૂપ સમજ્યા પછી, મુળ રૂપનું દે નામ,
નામ મંત્રની તુલ્ય છે, તો શું મંત્રનું કામ.

હૈ માહારાજ વણાએક સંપ્રદાયમાં મંત્રો આપે
છે, તે મંત્રોના મતલબ તે પણ ઇશ્વરના આરાધનના-
જ હોયછે, તો પછી તે મંત્રો જપવાથી શું વિશેષ છે,
અને છુટાં છુટાં નામ જપવાથી શું ઓછું હોય છે, તે
વિશે કૃપા કરીને કહો.

ઉત્તર. ૫૪

વ્યાસજી—જુઓ ભાઈ લાડુ જમવાની ઈચ્છા હોય
તે પ્રાણી છુટો પાશેર ગોળ ખાય, તે પછી છુટુ પાશેર ઘી
ખાય, તે પછી એકલું શેકેલું ચુરમુ ફાંકે તો તેમાં લાડુ

જેવી મીષ્ટતા લાગે કે નહી, ને તે લાડુ જમ્યા જેટલું
સુખ તથા ત્રપ્તી આપે કેનહી? આટલો અમોને જવાબદો

જ્ઞાસુ—ના માહારાજ, એ તો એકલો ગોળ
ખાઈએ ત્યારે એકલા ગોળનો સ્વાદ આવે, અને તે
ગોળ લાડુમાં નાંખેલો ખવાય એટલો છુટો ખવાય નહી
ને એકલો ખાતાં પ્રીય પણ લાગે નહી. તેમ ધી એકલું
ખાઈએ તો તે પણ એકલા ધીનોજ સ્વાદ લાગે ને લા-
ડુમાં નાંખેલું ખવાય તેટલું એકલું ખુશી સાથે નજ
ખવાય, કદી ખાઈએ તો તે પ્રીય લાગે નહી, તેમજ ધી
ગોળ વિનાનું છુટું ચુરમું ખાઈએ તો તે પણ પ્રીય લાગે
નહી, તેમ લાડુ જમ્યેથી ત્રપ્તી થાયછે તેટલી ત્રપ્તી
પણ થાય નહી.

વ્યાસજી—જુઓ ભાઈ લાડુમાં ધી છે, ગોળ છે,
ને ચુરમું છે, જુઓ કે તે પદારથ તો એનાં એજ છે,
કાંઈ બીજાં નથી, પણ તે ત્રધણેને ભેળાં કરીને લાડુ
વાળેલો હોય છે તે અતી મીષ્ટ હોય છે તેમ તે જમ-
વાથી ત્રપ્તી થાય છે. એજ રીતે મંત્રોમાં પણ પરમા
ત્માના નામનોજ મતલબ હોય છે, પણ લાડુની પેઠે
તત્ત્વ નામ ભેળાં કરેલાં હોય છે. તે મંત્ર માહા મીષ્ટ

અને ત્રી લાયક થાય છે. માટે છુટાં છુટાં નામ જપવા કરતાં મંત્ર જપવો તે ધણેજ મોક્ષદાતા ત્રી કારક છે. માટે, મંત્ર છે તેજ ઉત્તમ છે. એજ તમારા પ્રણનો ઉત્તર છે.

અમદાવાદના મેવાડા બ્રાહ્મણ છનુભાઈ ઉરફે હી-
મત જોડારામે— વ્યાસજી વલ્લભરામને પ્રણ પુછ્યું.

પુન્ય વીશે. પ્રણ. ૫૫

અર્ધચરણું દોહરો.

પુન્ય કરે તે પાછું લેવા, અવતરવાની આશ;

હું માહારાજ મને એક સારા પુરૂશે એવો બોધ કર્યો કે પુન્ય કરવુંજ નહીં, ને જો કરીએ તો તેનું ફળ લેવાને પાછો અવતાર લેવો પડે; કેમકે પુન્ય કરનારની પુન્યના ફળમાં વાસના રહી જાય છે. ને વાસના રહેવાથી તે પુન્યના ફળના ભોક્તા થવા સાડું જન્મ ધારણ કરવો પડે છે. એ વાત ખરી હશે કે કેમ તે વિશે કૃપા કરીને કહો.

ઉત્તર. ૫૫

વ્યાસજી—જીઓ ભાઈ એ કેહેનારાનું કહેવું કે-
 વળ અધર્મનું ને નાસ્તીક પણાનું છે. કેમકે ઘણા ગ્ર-
 ન્થોને વિશે પુન્ય દાન કરવાને કહેલું છે. અને તે ક
 હેવા પ્રમાણે ઘણા ઘણા પુરૂષોએ પુન્યદાન કરેલાં છે.
 તે પુન્યના કરવા વાળા દાતારમાં ગણાએલા છે. જેવો
 કે રાજકરણ વિગેરે ઘણા દાનેશ્વરી થઈ ગયા છે, ત્યારે
 શું તેવાતે નહીં સમજ્યા હોય ? ને શું તેમના કરતાં
 આપણુ વિશેષ સમજણુ વાળા ઉત્તપન થયા ! ના.
 જીઓ ભાઈ ઉપર અર્ધચરણ દોહરો કહ્યો છે તે કાઠએ
 કેવળ કળીયુગ રૂપે કહ્યો છે. કેમકે કળીયુગેરાજ પરી-
 ક્ષતની પ્રત્યે તથા રાજ નળની પ્રત્યે કહ્યું છે કે મારા વા-
 રામાં પુન્યનો મારગ બંધ કરીશ એજ વચનથી સાફ
 જણાય છે કે જેણે પુન્ય મારગ બંધ કરવાનો અર્ધ-
 ચરણ દોહરો કરેલો છે. તે કળીયુગેજ કરેલો છે. હવે
 જો ભાઈ પુન્ય કરે તે પાછુ લેવા અવતરવાની આશ.
 એજ વચન તરછટ ખોટું છે. જીઓ કે જે પ્રાણી પર-
 મારથ પુન્ય કરે છે તે આ વિશ્વમાં ફળની આશાએ
 એટલે પરજનમે પામવાના હેતુથી કરતો નથી. અને

પરજનમે પામવાના હેતુથી જે કરે તે પુન્યનું નામ પ-
રાર્થ છે, એટલે પર કેહેતાં બીજા જનમને અરથે કરે તે
પરાર્થ છે. અને તે પરાર્થ પુન્યનો કરનાર તેનું ફળ લે-
વાની વાસના રાખે છે. ને વાસના રાખવાથી તે ફરી
જન્મ ધરે છે. પણ જે પ્રાણી પરમાર્થ, એટલે પરમ અર્થ
ને માટે કરે છે તે પ્રાણીને કરેલા પુન્યનું ફળ લેવા
અવતરણું પડતું નથી. કેમકે તે તો પરમાર્થ એટલે પ-
રમ અરથને માટે કરે છે. અને પરમ કેહેતાં સકળ
વિશ્વમાં જે શ્રેષ્ઠ, તે શ્રેષ્ઠમાં શ્રેષ્ઠ ભોક્ષ પદ પામવાને
અર્થે જે પુન્ય કરે છે તે તો પરમ પદને પામે છે,
કેમકે પુન્ય કરીને પુન્યને બદલે પરમ પદ પામવાની
ઈચ્છા રાખીને કરે છે. તેથી તે પુન્યનું નામ પરમાર્થ
કેહેવાય છે, તે વીશે ભાવાર્થ પ્રકાશમાં જો. માટે જે
પ્રાણી પરમાર્થે એટલે પરમ અરથે પુન્ય કરે છે તે પ-
રમ અર્થને પ્રાપ્ત થાય છે, અને તેને તે પુન્યનું ફળ લે-
વાની વાસના હોતી નથી ને તે પુન્યને બદલે પરમ
પદ પામવાની વાસના હોય છે. તો પછી તે પરમાર્થ
પુન્ય કરનારે પામવાને અવતરે એ વાત તરછટ ખોટી
છે. માટે પુન્ય કરનારે પરમાર્થ પુન્ય કરવું એ સત્ય છે.

અને પુત્ર્ય નજ કરવું એવું કેહેનાર માહા નર્કનો અધી-
કારી છે. એજ તમારા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે.

વીસનગરના નાગર બ્રાહ્મણ બાઈ માહાકોર બે-
હેને માહારાજ વ્યાસજી વલ્લભરામને પ્રશ્ન પુછ્યું.

રામનામથી પાશાણ તર્યાવીશે પ્રશ્ન. ૫૬

દોહરો.

રામ નામે પથ્થર તર્કી, રામ કથા કહે એમ;
હાલ નામ લખિ તારિયે, તો તે તરે નહી કેમ.

હે માહારાજ રામ કથામાં એવું લખેલું છે કે પા-
શાણ ઉપર રામનાં નામ લખીને પાશાણ પાણીમાં મુ-
ક્યા એટલે તે પાશાણ સમુદ્રના પાણીમાં તર્યા. તો
હાલ રામ નામ લખીને પાશાણ પાણીમાં મુકીએ
છીએ તો પણ તે કેમ કરતા નથી. આ વીશે આપ કથા
નીંધી કથા કરીને ઉત્તર કરો.

ઉત્તર. ૫૬

વ્યાસજી—જુઓ બાઈ તમારા પ્રશ્નનો એવો
ઉત્તર છે કે. રામનુ નામ પાશાણ પર લખવાથી પાશાણ

તર્યા એ વારતા અસંભવીત છે. કદી કોઈ કવી લખી
 ગયા હશે તો તે ભલે. અને લખ્યું હશે તો અજ્ઞાની
 જીવોને રામનામ ઉપર રૂચી થવાના હેતુથી રૂચી વ-
 ચન લખ્યું હશે. પણ તે વાત સત્ય નથી, કેમકે કવી
 લોકો તો જેમ કાવે તેમ લખે. જુઓ કે ગીરધર કૃત રા-
 માયનમાં રામનામ લખેથી પાશાણુ તર્યા નથીને પાશાણુ
 ઉપર નામ લખ્યાં નોહોતાં એમ એ ગીરધર કવી
 લખી ગયેલ છે. એ રીતે કવી લોકો ગમે તેમ લખે તે
 ઉપર નહીં જોવું અને જે પાશાણુ તર્યા છે તે તો નળ
 નામના વાન્નરને માતંગ રૂર્ષીનું વરદાન હતું તે વર-
 દાનના પ્રતાપે તથા રામજીના પ્રતાપ બળ વડે કરીને
 અને પાણીમાં તરી શકે એવી જાતીના પાશાણુના સ્વ-
 ભાવે કરીને પશ્ચાણુ તર્યા છે પણ હાલના વણુએક
 પુરૂષો જગતને એમ કહે છે કે અહ્યા રામનામથી પા-
 શાણુ તરી ગયા છે તો તું પણ તરી જઈશ માટે રામ
 નામ ભજ તે એવા હેતુથી કહે છે કે અજ્ઞાની પ્રાણી
 જરાએ હરી ભજન કરતો ન હોય તો તેને કરવાની
 રૂચી થાય. એવા હેતુથી કહે છે કે રામનામે તો પાશાણુ
 તર્યા છે. આ રીતે પાશાણુ તરી ગયાનું જે જ્ઞાની પુ-

૩શો કહે છે તે સમજીને ૩યી થવા સાં ૩ કહે છે. એજ તમારા પ્રશ્નનો ઉત્તર છે.

પુરણદાસનું સંવાદ સાથે પ્રશ્ન:

હે કપાનીધી જ્ઞાનદાતા જ્ઞાનસીંધુ, આપ જે જે પ્રશ્નોના ઉત્તર કરોછો, તે સચળા ઉત્તર ન્યાય ભરેલાને વિવેક સહીત કરો છો. અને સરવેની શંકા છેદીને માહાશાન્ત પમાડો છો, ને જેને ઉત્તર આપો છો તે અતીશાન્ત પામી જાય છે, અને તેને ફરી તેમાં શંકા ઉત્પન્ન થતી નથી. પછી કોઈ દ્વેશ ભાવે આપનો ઉત્તર માન્ય ન કરે તો તેની ખુશી પણ આપે જે જે પ્રશ્નોના જેવા જેવા ઉત્તર કર્યા છે. તેવા ઉત્તર કોઈ જ્ઞાની વિના વિદ્વાનથી થઈ શકનાર નથી. તે હું નીસ્યે જાણુ છું. કેમકે ભાવાર્થ પ્રકાશ નામનો ગ્રન્થ આપનો રચેલો છે તેમાંના કે આ ગ્રન્થમાંનાં કોઈ પ્રશ્નો વિદ્વાનને જઈ કોઈ પુછે તો તે વાતની ખબર પડે, કે આવા યથાર્થ ઉત્તરના દેવા વાળા હાલ થોડાજ હશે. માટે હે સંતગુરૂ ભાવાર્થ પ્રકાશમાં અવતારી હરીના ગુણ વિશે આપે પ્રશ્ન કરેલું છે તેનો ઉત્તર અમોને કોઈ જગેથી મળતો નથી માટે તેનો ઉત્તર આપ કરો.

ઉત્તર.

ન્યાસજી—એજ પ્રણુના રાગનો રાગ.

ભાઈ પ્રણુ પુછ્યું તેનો દ્યો ખુલાસો.

સુણતાં નિરસંશય થાશે. ભાઈ. ટેક.

અજણ નબ્બ કેવાય હરીને, પણ ભણવા કાજ ગયા;

સંદીપનનો સુત આપવા, વિદ્યારથી થઈ રહ્યા. ભા. ૧

અમાન્ય ઈશ્વર ન હોય કદી, પણ વણ માન્યે સધાર્ધ;

વિદુરજીનો પ્રેમ હતો તે, પ્રેમને માન્યે પધાર્ધ. ભા. ૨

સારથી ન હોય પણ અરજીનતા, સારથીનું કામ કીધું;

રથ હાંક્યો શેદેવના કેહેવાથી, ફવારીકાં જે વેણ દીધું. ભા. ૩

નહી નીરદય દયાળું માટે, ઓત્રાનો ગર્ભ ઉગાર્યો;

દેવને નહી ત્રી લોક લેતતે, કારણ ભાણેજ માર્યો. ભા. ૪

જીતેલા સ્વામી પણ જરા સનથી, સમજ નાહા શુભ થાટે;

એનું મત્યુ ભીમ હાથે હતુ વળી, શીવ વેણ સત્યને માટે. ભા. ૫

વિલીચારી નહો પ્રહારી માટે, જીમનાજીએ પંથ આપ્યો;

વિનોદ કર્યો એકાદશ વર્ષમાં, ક્યાંથી કામજ્વર વાપ્યો. ભા. ૬

ગ્રસ્થ પોતે પણ બળી તણે ઘેર, સમજ ગયા ભીખ લેવા;

ઈંદ્રાસન એને લેવું તું માટે, પાતાળ ચાંપી દેવા. ભા. ૭

સત્ય પાળણ પણ વ્રંદાતણ સત્ય, જગ જયને કાજ લીધું;

સ્ત્રી સત્ય છાંડ્યા વણખળંદર, મરેને માટે તે કીધું. ભા. ૮
 તે ન મત્ત તો ચૌદ લોકને, કરત ખીદી ખીદી;
 સત્ય લેઈ વરદાને વ્રંદાને, પોતાને સરણ લીધી. ભા. ૯
 સત્ય ગુણી લાત ખમ્યા વ્રગુની, સમજી શીશુ પાળ માર્યો;
 તેજે વિજે પોળીયાથી હતુ વેણ, તે વેણ સાડ સંહાર્યો. ભા. ૧૦
 આયુધ લીધું ભીસ્મ સામુ પણ. બોલ્યું પાળ્યું છે મહારાજે;
 નરને ઉગારી ઉગરવા દેખાડ્યું, નહોતું વ્રધુ યુધ કાળે. ભા. ૧૧
 બાળ ઉગારવા માશી મારી તારી. કૌરવ આપે મરાવ્યા;
 દેવિયે ખખ્ખર માગ્યું તેને દોશ, વચ્ચેને ક્ષય કરાવ્યા. ભા. ૧૨
 તસ્કર હરી નહોય કદાપી, પણ માંખણ ચોરી લીધું;
 ગોપીના ગયા જનમે કહેલું, મારે લીલા સુખ કીધું. ભા. ૧૩
 જે જે કામ કર્યા છે તેમાં, અસત્ય નથી કરીયું;
 નિતી સર જેમજેમ વટે તેમ, ન્યાય રીતે જમ કરીયું. ભા. ૧૪
 જે કર્યે સુલ્લભ પડે સરવને, તે કરવા હરી લાગ્યા;
 સદગુણી ચાર કરશારથે ચાલ્યા, વલ્લભે એ ભેદ ભાગ્યા. ભા. ૧

